

UNITED
NATIONS
SERBIA

UN
DP

COVID-19 Процена социо-економског утицаја

COVID-19
ОДГОВОР

COVID-19 Процена социо-економског утицаја

COVID-19
ОДГОВОР

ПРЕДГОВОР

Година 2020. памтиће се као прекретница у историји савременог друштва. Година када се цео свет - свако од нас - суочио са кризом са далекосежним последицама на наш живот, и довела до глобалне неизвесности и изазова какви нису виђени још од Другог светског рата.

Иако је коронавирус („COVID-19“) проузроковао много патње многим породицама и заједницама како у Србији тако и широм света, довео је и до неких непредвиђених позитивних нуспојава, попут ведрога плавог неба у густо насељеним урбаним срединама па све до незапамћеног степена иновација и солидарности.

Већ смо много научили од ове кризе и свесни смо да носи могућност за промене на боље. У тренутку смо када су наша колективна и индивидуална будућност у нашим рукама, у прилици која се указује једном у животу да се не само опоравимо, већ и даље напредујемо.

Док се бавимо опоравком здравствених система, можемо истовремено да убрзамо напредак и ка одрживом развоју. Ова криза је изнедрила неке добре примере, почев од е-трговине па до опште појаве рада од куће уз помоћ технологије и организације школовања на даљину, до јаче повезаности и солидарности међу људима и заједницама. Да бисмо могли да идентификујемо и унапредимо нова решења, најпре треба да разумемо утицај пандемије на људе, институције, пословање и животну средину у којој живимо.

Овај извештај представља свеобухватан преглед утицаја COVID-19 на Србију. Снима ситуацију у првих шест

месеци након избијања епидемије, на основу званичних података и конкретних анкета које су спровеле агенције УН-а и других истраживања која је обављао цивилни сектор. Извештај пружа информације неопходне да бисмо направили праве изборе и предузели кораке у наредном периоду. Те одлуке ће одредити исход ове пандемије и дефинисати развој овог региона у деценијама пред нама.

Овај извештај резултат је општег, заједничког напора који обухвата агенције и програме УН-а, Владу Србије и представнике пословне заједнице и цивилног друштва. Користиће се у оквиру целе организацији УН-а и шире, како би се идентификовала и предложила краткорочна и дугорочна решења за опоравак, са фокусом на најугроженије групе и оне који су у ризику да буду запостављени.

На глобалном нивоу, УН су уложиле координирани напор да подрже земље, укључујући и Србију, у хитном одговору на COVID-19, као и сада у припреми за социо-економске процене његовог утицаја. Криза још увек није престала и настављамо да пратимо њене последице.

Позив генералног секретара УН-а да се у Декади акције убрза остварење циљева одрживог развоја сада је релевантнији него икад: потребна нам је здравствена сигурност, унапређење добробити и једнакости за све, зелени опоравак и јача отпорност друштва и привреде на будуће потенцијалне шокове.

Радујемо се сарадњи са нашим партнерима у Србији и региону, како бисмо заједнички прилагодили наш одговор на кризу.

Франсоаз Жакоб

Стална координаторка Уједињених нација у Србији

Франсин Пикап

Стална представница UNDP-а у Србији

Садржај

ПРЕДГОВОР	1
------------------	----------

САЖЕТАК	5
----------------	----------

ГЛАВНИ НАЛАЗИ	5
---------------	---

ПРИСТУП	12
---------	----

1

Здравље на првом месту - Утицај на здравствене услуге и системе	15
--	-----------

COVID-19: ЕПИДЕМИОЛОШКА СИТУАЦИЈА И МУЛТИСЕКТОРСКИ ОДГОВОР СРБИЈЕ	15
---	----

РАНЕ ФАЗЕ ПАНДЕМИЈЕ	16
---------------------	----

КРАЈ ПЕРИОДА ЗАБРАНЕ КРЕТАЊА	19
------------------------------	----

ЗДРАВЉЕ НА ПРВОМ МЕСТУ: ЗАШТИТА ЗДРАВСТВЕНИХ УСЛУГА И СИСТЕМА ТОКОМ КРИЗЕ	20
---	----

2

Социјална заштитна и заштитна људи	24
---	-----------

УВОД	24
------	----

АКТИВНОСТИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ КАО ОДГОВОР НА КРИЗУ	25
--	----

УПРАВЉАЊЕ СОЦИЈАЛНИМ УСЛУГАМА ТОКОМ КРИЗЕ	26
--	----

ПРИСТУП КОНТИНУИРАНОМ УЧЕЊУ ТОКОМ КРИЗЕ	29
--	----

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ КРИЗЕ: ПРЕПОРУКЕ ЗА ПУТ НАПРЕД	30
--	----

ЗАШТИТА РАДНИХ МЕСТА, МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА И УГРОЖЕНИХ РАДНИКА У НЕФОРМАЛНОМ СЕКТОРУ ПРИВРЕДЕ	35
---	----

3

Радна места, одговор и ојоравак привреде	35
---	-----------

КАКАВ ЈЕ БИО УТИЦАЈ COVID-19 НА РАДНА МЕСТА?	36
---	----

КО ЈЕ НАЈВИШЕ ПРЕТРПЕО?	38
-------------------------	----

ФОКУС НА УГРОЖЕНЕ ГРУПЕ	40
-------------------------	----

КАКАВ ЈЕ БИО ОДГОВОР ПРИВРЕДЕ?	42
--------------------------------	----

4

Макроекономски одговор и мултилатерална сарадња **45**

УТИЦАЈ COVID-19 НА МАКРОЕКОНОМСКЕ ПОКАЗАТЕЉЕ СРБИЈЕ	45
ПРИВРЕДНИ КАНАЛИ ПРЕЛИВАЊА КРИЗЕ	47
УТИЦАЈ ПАНДЕМИЈЕ НА ФИНАНСИЈСКИ СЕКТОР	48
МЕРЕ ВЛАДЕ СРБИЈЕ ЗА ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ КРИЗЕ	48
МУЛТИЛАТЕРАЛНА И РЕГИОНАЛНА САРАДЊА	51

5

Друшћивена кохезија и ошћорносћ заједнице **54**

УТИЦАЈ НА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ДОМАЋИНСТВА	54
ОДГОВОР ЛОКАЛНИХ ИНСТИТУЦИЈА	57
ОДГОВОР ЗАЈЕДНИЦЕ НА КРИЗУ	60
УПРАВЉАЊЕ, ОСНОВНЕ СЛОБОДЕ И ВЛАДАВИНА ПРАВА	63
КРАТКОРОЧНА ПОБОЉШАЊА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА ЗБОГ COVID-19	65

6

Зелени ушћицај COVID-19 - ушћицај на живошћну средину и климашћске шромене у Србији **65**

СМАЊЕЊЕ ПРОСТОРА У БУЏЕТУ И ОДЛОЖЕНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ	66
УТИЦАЈ НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ И УПРАВЉАЊЕ ЖИВОТНОМ СРЕДИНОМ	67
УТИЦАЈ НА РАДНА МЕСТА И ПРИВРЕДУ	69

Референце **71**

ПРИЛОЗИ **79**

ПРИЛОГ 1: Табеле	79
ПРИЛОГ 2: Слике	81
ПРИЛОГ 3 - Списак докумената и смерница који су локализовани на српски језик и дистрибуирају се	85
ПРИЛОГ 4 - Процене УН-а, завршене и у току	87
ПРИЛОГ 5	88

САЖЕТАК

Уједињене нације („УН“) су у одговору на глобалну кризу без преседана, изазвану COVID-19, ангажовале свој пуни капацитет у свим земљама, са фокусом на три главна подручја: одговор у здравству, хуманитарни одговор и социо-економски одговор. Ова процена социо-економског утицаја део је социо-економског одговора УН-а и спроведена је у оквиру заједничког деловања Тима УН-а у Србији, под вођством сталне координаторке и под техничким вођством Програма Уједињених нација за развој („UNDP“).

Ова процена пружа детаљан приказ утицаја COVID-19 на кључне перспективе економског и хуманог развоја: здравство, социјална заштита и пружање основних услуга, радна места и привреда, макроекономска стабилност, кохезија заједнице, управљање и отпорност, и животна средина. Конципирана је око оквира генералног секретара УН-а за непосредни социо-економски одговор на COVID-19; промовише одрживи развој и прилику за бољи напредак након кризе, са крајњим циљем убрзавања остварења Агенде за одрживи развој до 2030 („Агенда 2030“).

Криза је у току, а њен исход остаје неизвестан уз даљи развој социо-економског утицаја COVID-19. Такве околности захтевају континуирано праћење и способност брзог реаговања и прилагођавања. Овај извештај указује на повећане друштвене и економске ризике и рањивости у земљи, изазване кризом COVID-19. УН породица и остали ће га користити за идентификовање и предлагање краткорочних и дугорочних решења за опоравак и путеве напред, у духу „бољег даљег напретка“.

ГЛАВНИ НАЛАЗИ

У Србији су се десила два врхунца ширења COVID-19, у априлу и јулу 2020. године, и оба су значајно утицала на наше здравље, финансијску сигурност и наш начин живота и рада.

Поред тога што је Влада Србије („влада“ или ВС) применом ограничења одржала оба налета на нивоу којим се релативно може управљати, српска привреда и друштво су претрпели знатне последице од COVID-19 које се и даље осећају.

Иако је криза изазвана COVID-19 значајно утицала на привреду и друштво у Србији, они су исказали краткорочну отпорност и способност опоравка.

Криза је изазвала велико смањење бруто домаћег производа („БДП“) у поређењу са истим периодом претходне године („YoY“), по стопи од 6,4% у другом кварталу 2020, на њеном врхунцу, а пад десезонираног БДП-а је био чак 9,2% током другог квартала 2020, у поређењу са претходним кварталом 2020. године. У Србији је током 2020. године изгубљено укупно 94.100 радних места, а забележено је смањење просечног стварног радног времена током недеље од 7,5% током другог квартала 2020, у поређењу са нивоима из истог периода претходне године (РЗС, 2020). Непосредно реагујући на кризу у марту 2020. године, предузећа су отпустила углавном мушкарце (58.400 мушкараца је изгубило посао током марта 2020. у поређењу са 2.500 жена), док је у другом кварталу 2020. године забележен супротан тренд (тада је у другом кварталу укупно 34.700 жена изгубило посао у поређењу са укупним повећањем од 1.500 нових радних места за мушкарце).¹ Нарочито је дошло до пада стопе учешћа у радним местима у другом кварталу 2020. године, када је 185.200 особа у „радно способној“ популацији изјавило да не раде или не траже посао активно. Иако се привреда још увек није опоравила од почетног шока кризе, привредни субјекти су нагостили да су успели да обезбеде средства да издрже прву фазу кризе, а подаци у погледу индустријске производње и извоза указују да се привредна активност полако побољшавала у периоду мај - јул 2020. Уз то, криза је повећала удео већ угроженог становништва са 31% пре кризе на 35% након кризе, а ако се настави многа радна места би могла бити у опасности. Домаћинства су се изборила током кризе користећи различите стратегије и захваљујући подршци

¹ Мушкарци представљају претежни део радне снаге у пословном и инфраструктурном сектору, док жене доминирају у секторима неге и образовања (РЗС, 2019).

заједнице, али није јасно колико дуго могу да се ослоне на те резерве.

Упркос многим негативним последицама кризе, локалне заједнице, привредни субјекти и организације цивилног друштва показали су велику вољу да се укључе и помогну привреди и друштву.

Локалне заједнице широм Србије пружале су подршку на много начина, укључујући донације и платформе за волонтирање које су окупиле неколико хиљада волонтера да, између осталог, подрже старије људе чије је кретање било у потпуности ограничено због успостављених мера физичког дистанцирања. Многа велика привредна друштва су самоиницијативно донирала средства за борбу против кризе или су донирала своје производе и услуге, попут кревета, душека и комплета постелине болницама и социјалним установама, бесплатне кратке одморе за медицинско особље у бањама, прехранбене производе и техничке капацитете за израду иновативних решења у институцијама на првој линији одговора. Привредна комора Србије са својом мрежом регионалних канцеларија била је у свакодневном директном контакту са погођеним привредним друштвима, како би им помогла и саслушала њихове потребе и водила их кроз кризу. Црвени крст Србије обезбедио је директну помоћ, посебно у активностима које су подразумевале масовно волонтирање и свакодневну индивидуалну подршку најугроженијим популацијама којима је потребна здравствена подршка. Чак је и српска дијаспора у иностранству покренула много иницијатива путем којих су чланови заједница нудили финансијску и техничку подршку погођенима COVID-19 у Србији.

Влада и Народна банка Србије („НБС“) брзо су реаговале и пружиле фискалну и монетарну подршку за ублажавање негативних ефеката првог таласа COVID-19.

Уведене мере имале су посебно важан и позитиван ефекат на ликвидност погођених привредних субјеката и дестимулисале су их да отпуштају раднике. Уведене стимулативне мере помогле су да се радницима обезбеди минимални ниво зарада и омогућиле одлагање обавеза отплате дуга. **Ипак, подстицајне мере** (осим у неким случајевима, као једнократна помоћ од 100 ЕУР по особи) **нису стигле до свих сиромашних и осетљивих група и нису укључивале подстицаје за подршку еколошким приоритетима.** Посебно рањива популација обухватала је неформалне раднике, мале пољопривреднике, породице са децом, самохране родитеље, децу, старије особе и становнике нестандардних насеља (посебно ромску популацију).

Пут друштвеног и економског опоравка у годинама након избијања епидемије COVID-19 крајње је неизвесан. Ако се пандемија настави, могао би се очекивати континуирани пад.

Поред тога што је рањива на заразу унутар својих граница, Србија остаје изложена спољним економским шокovima који могу доћи из Европске уније („ЕУ“), њеног доминантног трговинског партнера. Ако се подручје ЕУ суочи са упорним новим ширењем вируса или са одложеном реакцијом тржишта која ће резултирати снажним привредним падом до краја ове или током следеће године, онда би ти фактори могли утицати на српску економију и уз то на свеукупну социјалну добробит грађана Србије.

Уместо да се само опорави до нивоа пре епидемије COVID-19, Србија има прилику бољег даљег напретка, што обухвата интегрисање елемената зеленог опоравка, повећање отпорности привреде и друштва на будуће потенцијалне шокове и побољшање добробити и једнакости међу грађанима.

Глобални одговор УН-а на COVID-19 кризу конципиран је за подршку владама које гледају даље од тренутног опоравка, имајући на уму дугорочне развојне циљеве и Агенду 2030, и може се идентификовати у пет широких области опоравка: здравствени систем, социјална заштита, радна места, економија (укључујући зелену економију) и укупна отпорност. У тим аспектима, криза је показала да постоје решења која истовремено могу помоћи у борби против пандемије као и у напретку ка одрживом развоју. Е-трговина је искрсла као тренутни одговор привредних субјеката на мере забране кретања; паметан рад (укључујући рад од куће уз помоћ технологије) је убрзао повезаност са међународним заједницама много више него пре кризе; примена технологије повећала је проток информација и помогла у управљању комуникацијама са више заинтересованих страна; а привремени пад загађења ваздуха (изазван мерама физичког дистанцирања, смањењем путовања и ограничењем јавних активности) може да послужи као полазна основа за изградњу одрживих градова и после овог периода опоравка.

Фискална подршка владе или из других извора у будућности треба да се усмери и стратешки улаже у приоритетне секторе, укључујући здравство, ИТ инфраструктуру за образовање и привреду, и зелене подстицајне програме који подржавају еколошки најодговорнију трансформацију.

Април, 2020,
Празан аутопут у Београду након почетка изолације и
полицијског часа као мере спречавања ширења вируса
COVID-19

Недавни догађаји довели су до најаве другог фискалног подстицаја, који ће влада спровести до краја 2020. године. Иако је ово кључно време за реаговање и пружање помоћи српској привреди и друштву, влада такође мора да осигура да подршка коју пружа буде ефикасна и одржива. Потреба за континуираном владином подршком значајно смањује фискални простор у државном буџету, сваки пут када се установи. Тренутно се јавни дуг у Србији процењује на 59% БДП-а, а фискални дефицит на 7% БДП-а. Иако још увек постоји буџетски простор за додатне подстицаје, тај простор је све више ограничен с обзиром на многе приоритете који претендују за подршку. Да би задржала преостали расположиви буџетски простор за будућу подршку у наредних годину или две, Србија треба да установи селективнији приступ мерама фискалне подршке и буде врло ефикасна у налажењу оних којима је најпотребнија.

COVID-19 је открио потребу за побољшаним и флексибилнијим механизмима управљања и институционалним капацитетима, како на локалном тако и на централном нивоу.

Криза ових размера ускрађује свим земљама пуне људске и институционалне капацитете за борбу са њом. Управљање постаје пресудно, док сложеност кризе захтева пријемчивост, флексибилност и спремност да се задовоље социјалне и економске потребе које настају. Јавља се посебна потреба за иновацијама и технолошки оријентисаним решењима питања управљања, која такође могу да помогну транспарентности, протоку информација и инклузивности.

Доношење одлука утемељено на поузданим информацијама захтева лако доступне податке о стварним потребама, као и способност да се тим потребама одговори; за ово је од суштинског значаја постојање различитих канала за транспарентну комуникацију и дијалог између грађана и државе.

Правовремени и квалитетни подаци о томе шта се дешава са привредом и друштвом пресудни су за утемељено доношење одлука. До данас нису лако доступне информације о најпогођенијим популацијама, укључујући старосне групе, пол или социо-економску или географску дистрибуцију тестираних и потврђених случајева COVID-19. У многим случајевима заинтересованим странама недостајали су канали за комуникацију да би изразили своје потребе и приоритете локалним институцијама задуженим за одговор на кризу у локалним заједницама. Током ванредног стања, шира група заинтересованих страна довела је у питање неке рестриктивне мере за сузбијање ширења вируса. Као што показују поглавља 1 („Здравље на првом месту - утицај на здравствене услуге и системе“) и 5 („Друштвена кохезија и отпорност заједнице“), већина мера била је у складу са мерама уведеним у другим земљама у којима се криза манифестовала на сличан начин.

Успешан одговор на кризу захтева побољшану ефикасност у координацији и сарадњи између различитих институција и актера, како на локалном нивоу, тако и између локалних и централних институционалних актера, као и активно учешће организација цивилног друштва. У следећем одељку представимо резимиране налазе овог извештаја, који се односе на кључне димензије одговора представљене у **шест главних поглавља која следе:**

CLOS
Until
Further
Notice
stay
Safe

Please follow
our Coronavirus
safety guidelines.
Help protect everyone in branch, we're asking you
to follow a few important guidelines.
Distance between yourself and other
in this branch

Please follow
our Coronavirus
safety guidelines.
Help protect everyone in branch, we're asking you
to follow a few important guidelines.
Distance between yourself and other
in this branch

1 **Поглавље 1: Здравље на првом месту** – утицај на здравствене услуге и системе, фокусира се на утицај кризе на јавно здравље;

2 **Поглавље 2: Социјална заштита и заштита људи**, бави се социјалном искљученошћу стављањем најугроженијих под окриље одговора на COVID-19;

3 **Поглавље 3: Радна места, одговор и опоравак привреде**, сагледава утицај кризе на радна места и привредне активности, укључујући основу за препоруке за зеленију, инклузивнију и одрживију стратегију раста;

4 **Поглавље 4: Макроекономски одговор и мултилатерална сарадња**, разматра тренутно стање и препоруке за обезбеђивање трајне стабилности макроекономских основа;

5 **Поглавље 5: Друштвена кохезија и отпорност заједнице**, процењује утицај кризе на поступање и процесе доношења одлука на локалном нивоу, као и на локалне и националне органе управљања; и

6 **Поглавље 6: Зелени утицај COVID-19 - утицај на животну средину и климатске промене у Србији** – истиче улогу коју начело бољег даљег напретка може имати у побољшању исхода за заштиту животне средине и климе.

ПОГЛАВЉЕ 1: ЗДРАВЉЕ НА ПРВОМ МЕСТУ УТИЦАЈ НА ЗДРАВСТВЕНЕ УСЛУГЕ И СИСТЕМЕ

указује на то да је влада релативно брзо и делотворно реаговала на прву фазу пандемије, расподелом ресурса, увођењем рестриктивних мера и опремањем медицинског особља, ублажавајући најгоре могуће потенцијалне утицаје на здравље. Међутим, ублажавање физичког дистанцирања и других ограничења било је преурањено и довело је до поновног оживљавања вируса, посебно у јулу и августу 2020. Крајем августа 2020. године, мере које је влада наметнула за сузбијање нових пријављених случајева почеле су да дају плодове, јер је вирус задржан у границама којима се релативно могло управљати. Здравствени систем се суочио са два кључна изазова:

1. недовољан капацитет јавног здравственог система да идентификује, изолира, тестира и лечи све случајеве COVID-19 који су се појавили, и уз то да проналази и ставља у карантин контакте заражених и
2. недовољан капацитет за удвојене напоре и пружање редовних здравствених услуга, док се истовремено агресивно лечи и решава COVID-19 као свеобухватна национална здравствена криза.

Поред тога, све не-необходне здравствене процедуре (укључујући дијагностику или лечење, као и елективне операције) привремено су обустављене током ванредног стања и тек су постепено поново уведене како су се побољшавали макро-здравствени услови. Пацијенти којима су у то време биле ускраћене такве услуге дијагностике и лечења били су посебно погођени, јер су били спречени да користе јавне здравствене услуге и морали су да се обрате приватним здравственим службама, што је значајно додатно повећало оптерећење

приватних домаћинстава због исплата и трошкова „које сами плаћају“ (неповратне исплате које пацијент директно сноси). Током овог периода приближно 27% жена и 19,9% мушкараца имало је потешкоћа у приступу здравственим услугама (UN WOMEN 2020; UNFPA, 2020). Ове баријере су биле још израженије међу младима, од којих је 54% потврдило да су имали ограничен приступ здравственим услугама због кризе (UNICEF, 2020). Морталитет, у поређењу са истим периодом прошле године није порастао током марта, априла и маја 2020. године (током овог временског периода број умрлих био је укупно 3% нижи у односу на исти период претходне године (РЗС, 2020) . За разлику од тога, током месеца јуна и јула 2020. године укупан број смртних случајева без обзира на узрок био је 14,2% већи у поређењу са истим периодом претходне године (Ибид).

ПОГЛАВЉЕ 2: СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА И ЗАШТИТА ЉУДИ

даје процену утицаја COVID-19 на функционисање система социјалне заштите, укључујући приступ услугама за угрожене групе и поремећај у приступу настави. Предвиђени пад БДП-а у Србији имаће негативан утицај на ионако оптерећен буџет за социјалну заштиту у земљи. У зависности од смера кретања кризе, 125.000 до 327.000 грађана Србије могло би да уђе у групу новосиромашних (СБ, 2020). Адекватност и покривеност издатака државе за социјалну заштиту, који тренутно чине око 25% БДП-а, мораће да се ревидирају, пошто је почетни талас кризе открио неке слабости у шемама владине подршке (Матковић Г, 2018). Приступ „здравље на првом месту“ примењен је првенствено у борби против COVID-19 и посматра кризу кроз социјални

објектив усмерен на спречавање инфекције код старијих особа. Влада је препознала популацију старости преко 65 година као најосетљивију на инфекцију и увела низ мера како би је заштитила као групу. Ове мере су се показале делотворним у заштити од инфекције, јер је само 2,64% људи који бораве у установама социјалне заштите и 2,68% њихових запослених заражено до 13. маја 2020. (датум који означава врхунац кризе) (IDWG, 2020). С друге стране, политика опште забране кретања и ограничења у виду физичког дистанцирања негативно су утицали на пружање других општих социјалних услуга и услуга у заједници за многе рањиве групе широм Србије и довели су у питање делотворност програма социјалне заштите. Деца и млади нису препознати као посебно ризична група, већ као потенцијални преносиоци вируса који су могли (понекад и нехотице) веома брзо да шире COVID-19 међу онима са којима су у контакту.

Вртићи, школе и универзитети су затворени рано током кризе у покушају да се то спречи. Читав образовни систем пребаacio се наставу и учење на даљину, што је утицало на преко 1,2 милиона деце и младих широм земље (BC, 2020e).

Број пријављених случајева насиља у породици смањило се током ванредног стања, док је психо-социјална подршка женама у ситуацијама насиља, која се пружа путем телефонских линија за помоћ у хитним случајевима порасла за 30% у поређењу са периодом пре COVID-19 (UN Women, 2020). Мере подстицаја и социјалне заштите које је увела влада састојале су се од комбинације новчане и неновчане помоћи, али многе групе којима је помоћ била најнужнија биле су изостављене или недовољно укључене у програме давања, као што су породице са децом, деца, становници нестандартних стамбених насеља (првенствено ромске популације), бескућници или они који су у ризику од бескућништва, и они који немају лична документа и путне исправе. Социјалне услуге су већ

пре COVID-19 биле недовољно доступне у свим општинама, а многе од њих су у потпуности престале избијањем COVID-19. Примећене су систематске родне разлике у приступу социјалним услугама, јер су жене чешће пријављивале потешкоће у приступу накнадама и услугама. Унутар ограниченог фискалног и буџетског простора, заинтересоване стране морају да се ослоне на постојеће и на нове, иновативне методе и алате како би осигурали да они који су у највећем ризику од сиромаштва и социјалне искључености још више не заостану, под сенком COVID-19.

ПОГЛАВЉЕ 3: РАДНА МЕСТА, ОДГОВОР И ОПОРАВАК ПРИВРЕДЕ

открива да је српска економија тешко погођена, али да су привредни субјекти успели да се краткорочно поврате. Озбиљност утицаја на српску привреду ублажена је отпорном макроекономском средином, препознатљивом структуром српске привреде (јер се Србија историјски не ослања у великој мери на секторе који су највише погођени кризом, попут туризма и инвестиционих производа на финансијском тржишту), и релативно слабом интеграцијом Србије у глобалне мреже ланаца снабдевања. Привредна друштва су показала краткорочну отпорност релативно брзим оперативним и финансијским прилагођавањима.

Већина привредних друштава прешла је на рад на даљину, а где то није било могуће, због природе посла, чак 85% привредних друштава је увело мере физичког дистанцирања (CEVES, 2020).

Изразити шок ликвидности за привредне субјекте ублажен је првенствено сопственим финансијским резервама субјеката (63% је на овај начин поднело кризу) (CEVES, 2020), док су владине фискалне мере за заштиту привредних субјеката такође генерално добро прихваћене. Поред досад изгубљених радних места, преостала радна места и даље су подложна значајном паду продуктивности због прилагођених радних норми и великог губитка у укупном

броју радних сати који доприносе привреди (процењује се да је еквивалентан губитку од 510.000 радних места са пуним радним временом („FTE“) само у другом кварталу 2020. године) (РЗС, 2020с). Иако је привреда показала солидну отпорност, негативни утицаји су се осетили у одређеним индустријама, попут угоститељства, културе и забаве, транспорта и аутомобилске индустрије. Тешко су погођени и радници у неформалној привреди као и на малим и средњим пољопривредним добрима, који нису имали приступ владиној помоћи. Економска отпорност на дужи рок није извесна. Ако пандемија не буде обузда, негативни економски утицаји могли би да расту док се сопствена финансијска средства фирми исцрпљују за решавање како здравствених аспеката кризе, тако и утицаја на појединце и предузећа. Даља улагања у мала и средња предузећа („МСП“) ради побољшања широког приступа финансијама, дигиталне трансформације, е-трговине и инфраструктуре испоруке, исплатиће дивиденде у будућности. Рани знаци сугеришу прелазак на географски ближе ланце снабдевања.

ПОГЛАВЉЕ 4: МАКРОЕКОНОМСКИ ОДГОВОР И МУЛТИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА

указује на очекивање да ће БДП Србије у 2020. години пасти на годишњем нивоу између 3% - 5,3% у односу на исти период претходне године, пре свега због очекиваног пада дознака, страних директних инвестиција, извоза, као и личних и корпоративни издатака и инвестиција. Иако је значајан, овај пад је релативно мањи у поређењу са многим другим европским земљама. Владине фискалне мере биле су благовремене и одговорне, чиме је укупна фискална позиција Србије остала одржива, под условом да се настави и одржи економски раст у наредној 2021. години. Универзална новчана помоћ коју је влада делила у износу од 100 ЕУР по особи омогућила је брзо олакшање, али могла је да буде значајнија и праведнија да је посебно циљала оне којима је потребна и да је узимала у обзир приходе или друге услове за подобност. Предвиђа се да ће се до краја 2020. године фискални дефицит Србије повећати са очекиваних 0,5% БДП-а пре избијања пандемије на пуних 7% БДП-а, у складу са трендовима у другим земљама, док се процењује да ће јавни дуг да порасте са 49% БДП-а на између 59% и 60% БДП-а, што је и даље релативно ниско у поређењу са другим земљама ЕУ (Eurostat, 2020f). Србија зато задржава одређени фискални и буџетски простор за увођење даљих мера подршке, мада пажљиво вођених и на све мањем простору за то. У будућности ће ликвидност бити важно питање у одређивању отпорности економије. Неразвијеност финансијског тржишта и тржишта капитала у Србији и ограничен приступ Србије различитим изворима финансирања могли би да спрече већу отпорност на будуће шокове и зауставе још бржи опоравак од кризе COVID-19, као и да спрече прелазак Србије на кружну, зелену и инклузивну економију. Криза COVID-19 и монетарне политике које су усвојене као последица, ради су-

збијања шока на домаћем, регионалном и међународном нивоу, додатно ће повећати зависност српског приватног сектора од кредита, а не од капиталног финансирања. Обновљени нагласак на текуће реформе у финансијском сектору, и повезане пратеће мере, на крају ће ојачати опоравак Србије и подржати напредак ка постизању Циљева одрживог развоја („ЦОР“) у Србији.

ПОГЛАВЉЕ 5: ДРУШТВЕНА КОХЕЗИЈА И ОТПОРНОСТ ЗАЈЕДНИЦЕ

бацају светло на аспекте отпорности заједнице и утицај кризе на друштвену кохезију унутар заједница, са додатним фокусом на стратегије преживљавања домаћинства и локалне институционалне капацитете у управљању COVID-19. Локалне заједнице и домаћинства показали су отпорност током првог таласа кризе, али за најрањивије у сиромашним и мање развијеним регионима било је посебно тешко носити се са кризом. Мере забране кретања и физичког дистанцирања да би се спречило даље ширење вируса, укључујући и ограничења рада и мобилности, утицали су на дохотке и обрасце потрошње домаћинства, посебно за радничке породице и домаћинства која се ослањају на дознаке. Често су домаћинства своју потрошњу свела на основне потребе, док је за неке преживљавање понекад подразумевало кршење привремено наметнутог физичког дистанцирања и ограничења кретања, како би могли да стигну на посао или се брину о вољенима. Већина локалних услужних делатности, укључујући козметичке и фризерске салоне, занатске радионице, механичарске радње и кафиће, привремено су

10. април 2020,
Донација приватног сектора

затворене. Негативни утицај недостатка јавног превоза током рестриктивног периода посебно је погодио сеоска домаћинства, жене и раднике који путују на посао. Иако су многе од ових последица ублажене када су ограничења укинута и ублажено физичко дистанцирање, притисак на радна места и приходе није у потпуности елиминисан. Локалне институције су имале ефективан непосредан одговор на кризу, којим су већином управљале институције националног нивоа одговорне за то подручје, док су локалне самоуправе („ЈЛС“) имале најизложеније оперативне улоге у управљању приоритетима које су поставиле институције на националном нивоу. Због одсуства адекватног оквира локалне управе, целокупан процес управљања кризом углавном је био *ad hoc* и зависио је од индивидуалних људских и финансијских капацитета самих ЈЛС. Постојале су значајне разлике широм земље у укупном институционалном капацитету за одговор на кризу на локалном нивоу. Општине са slabим капацитетима су сведочиле погоршању тих слабости током кризе. На пример, покривеност социјалном заштитом била је слаба и погоршала се на локалном нивоу током пандемије, делом и због недостатка капацитета релевантних локалних институција да идентификују оне који су најтеже погођени кризом и осмисле нове начине да им се помогне. Пандемија је поставила нова ограничења за друштвену кохезију и политичко ангажовање, у одсуству демократских институција попут Народне скупштине из процеса одлучивања на националном нивоу. Ова питања су се решавала поступно, током кризе. Почетна празнина у друштвеном дијалогу и демократском ангажману на одговору на COVID-19 рефлектовала се на локални ниво, где већина ЈЛС нису укључивале организације цивилног друштва („ОЦД“) у своје радне групе за ванредно стање или процес доношења одлука. Ипак, локалне ОЦД су имале важну улогу у хуманитарном раду, пружајући подршку угроженим групама, омогућавањем приступа релевантним и правовременим информацијама и пружајући бесплатну правну помоћ и консултације. Удружења, мреже и привредници прикључили су се пружањем подршке и донацијама заједницама и локалним институцијама.

ПОГЛАВЉЕ 6: ЗЕЛЕНИ УТИЦАЈ COVID-19 - УТИЦАЈ НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ И КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ У СРБИЈИ

показује да су ограничења и друге мере сузбијања донете ради обуздавања пандемије резултирале краткорочним еколошким добицима, као што су пад загађења ваздуха и пад емисије гасова стаклене баште. Међутим, постојали су и бројни штетни утицаји на животну средину и напредак Србије у питањима животне средине. Смањена укупна јавна потрошња као резултат прерасподеле буџета негативно је утицала на преко потребне инвестиције у пројекте заштите животне средине, попут оних за почињавање отпадних вода, управљање отпадом и одржавање заштићених подручја. Инвестиције у обновљиве изворе енергије претрпеле су ударац када су током овог

временског периода укинута повољније тарифе, што је резултирало тиме да су привредна друштва требало да се на тржишту такмиче са фосилним горивима, што је посебно негативно утицало на стопе биомасе. Владине мере подршке привредним друштвима током кризе биле су слепе за еколошке критеријуме, пропуштајући важну прилику да подрже трансформацију Србије ка зеленијој економији. Прилике, међутим, леже у зеленом опоравку у контексту процеса приступања Србије ЕУ. ЕУ ће ускоро законски уредити свој прелазак на циљеве нето нулте емисије до 2050. године, раздвајајући раст од употребе ресурса и не изостављајући никога у овом процесу. Овај „Зелени договор“ ЕУ, чији циљеви су усклађени са Агендом 2030, вероватно ће утицати на Србију без обзира на темпо њеног напретка ка пуноправном чланству у ЕУ. Опоравак Србије од COVID-19, ако је прилагођен за подршку зеленијој, мање ресурсно интензивној и мање загађујућој економији, требало би да помогне Србији да постане конкурентнија на глобалном тржишту и отпорнија на будуће шокове и кризе. С друге стране, регионални циљеви декарбонизације и раздвајања раста од употребе ресурса и енергетског интензитета могли би дугорочно да побољшају квалитет ваздуха и смање емисију гасова стаклене баште у Србији.

ПРИСТУП

Овај извештај смештен је у оквир општег УН-овог „пута опоравка“ од COVID-а и прати почетну анализу и програмске активности инициране у систему УН-а у марту 2020. године, након избијања кризе. Ова процена се заснива на званичним подацима који се односе на утицај COVID-19, а које су обезбедиле владине институције, као и на низу специфичних процена и анкета које су спровеле агенције УН, и другим истраживањима које су спровеле организације цивилног друштва. Ови подаци и овај извештај углавном се односе на период од марта 2020. године (када је први случај COVID-19 потврђен у Србији) до маја 2020. године. У случају да су подаци доступни, посматрани период је продужен на јун или јул 2020. Овај извештај првенствено се бави утицајем (i) ширења вируса и (ii) мерама сузбијања које су донете да би се обуздао ширење вируса. Налази и процене извештаја могу се посматрати кроз призму следећих фаза кризе у Србији, како историјски тако и перспективно у смеру пуног опоравка и одрживог развоја, и улоге УН-а у Србији у свакој фази:

ФАЗА 1

УН План приправности и одговора за Србију („СРРП“) (март - јун 2020).

Агенције УН-а у Србији спровеле су анализу потреба и пропуста током почетне фазе пандемије и предložиле одговор на здравствену и хуманитарну кризу. Накнадни извештај о прегледу ове почетне анализе и њених препорука сачињен је у јуну 2020. године.

ФАЗА 2

УН Процена социо-економског утицаја - Разумевање средњорочног и дугорочног утицаја COVID-19 (април 2020 - у току).

Агенције УН-а у Србији припремиле су овај извештај, специјализовану процену усредсређену на средњорочне и дугорочне утицаје COVID-19 на шире области привреде и друштва у Србији. Методологија овог извештаја обухвата следеће:

- Извештај о прикупљању података и утврђивању чињеница, са заједничким доприносима владе и агенција УН-а;
- Преглед из индустријске и секторске перспективе, како би се идентификовали најтеже погођени привредни сектори и дошло до оквирне процене губитака;
- Специфичне тематске процене утицаја COVID-19 на различите области, које су спровеле различите агенције УН-а, укључујући више теренских процена у Србији и ширем региону западног Балкана, у складу са мандатом и делокругом сваке агенције; и
- Припрема Процене социо-економског утицаја (овај извештај) како би се представила свеобухватна и сажета слика утицаја кризе до данас, да би се омогућило утемељено доношење одлука за будуће фазе кризе.

ФАЗА 3

Стратегија опоравка од COVID-а (септембар - октобар 2020).

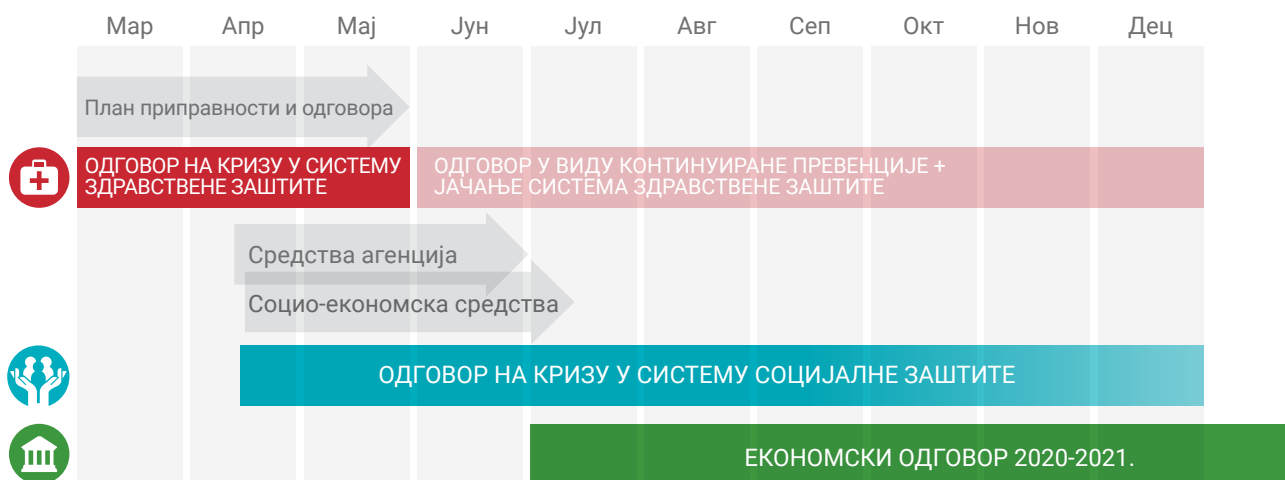
На основу препорука обухваћених Проценом социо-економског утицаја (овај извештај), УН агенције ће разрадити даље стратешке и програмске активности током овог периода.

ФАЗА 4

Мобилизација ресурса, спровођење од стране УН агенција, заинтересованих страна и партнера - Праћење утицаја COVID-19 путем Социо-економских показатеља и Прилагођавања одговора (у току).

ФАЗА 5

Интеграција дугорочних препорука у Оквир за сарадњу УН-а (2021-2025) који ће бити представљен влади у новембру 2020. године.

ФАЗЕ ОПОРАВКА:

Улога и приступ УН агенција

1

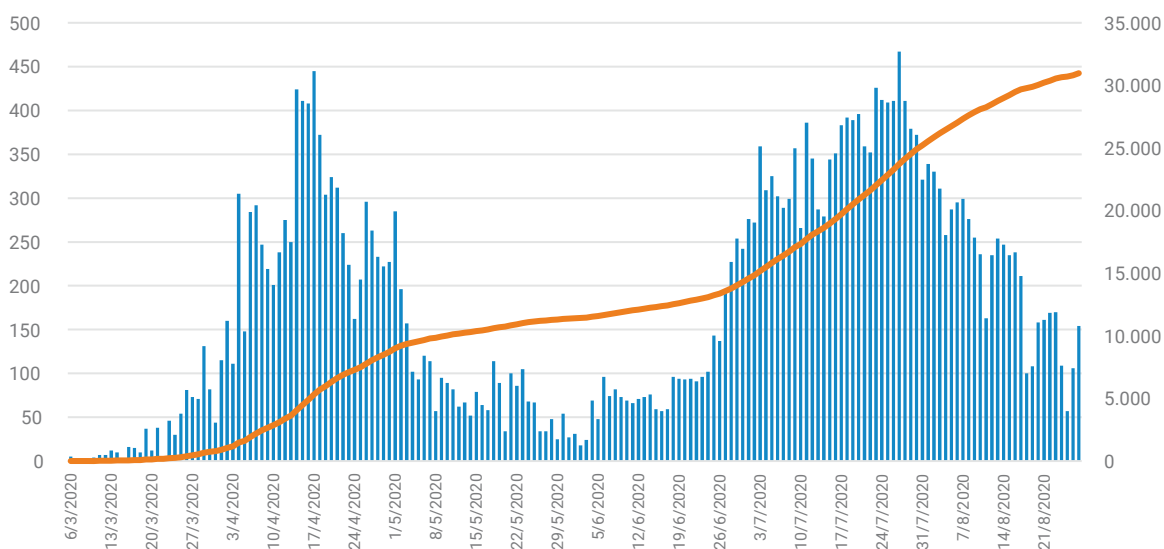
Здравље на првом месту - Утицај на здравствене услуге и системе

ПОГЛАВЉЕ 1

COVID-19: ЕПИДЕМИОЛОШКА СИТУАЦИЈА И МУЛТИСЕКТОРСКИ ОДГОВОР СРБИЈЕ

Рани одговор на COVID-19 у Србији заснован је на снажном постојећем оквиру закона о јавном здрављу. Одговарајући системи за хитно реаговање и надзор болести, високо квалификовани тимови стручњака у Институту за јавно здравље Србије („ИЈЗ“) и мрежа од 24 окружна института за јавно здравље („ИЈЗ“) помогли су да се одложи почетак и интензитет епидемије.

Дана 6. марта 2020. године у Србији је забележен први потврђени случај COVID-19 (у Војводини, северној покрајини Србије). Пацијент је раније путовао у Мађарску и Италију, и инфекција се сматрала „увезеним“ случајем. Пацијент је прегледан, тестиран, изолован (касније хоспитализован), а сви његови контакти су такође идентификовани, пронађени и стављени под епидемиолошки надзор. **До 8. септембра 2020. године, у Србији је потврђен 31.941 случај COVID-19, од којих је 661 резултирао смрћу (СЗО, 2020b) (слика 1).**

СЛИКА 1:

Подаци о COVID-19 за Србију (СЗО, 2020b)

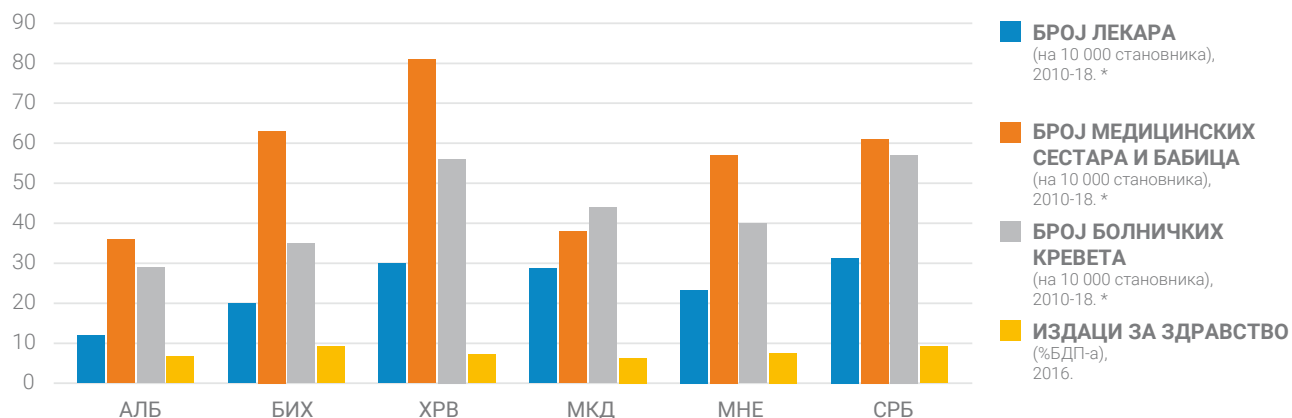
Дана 15. марта 2020. године у целој Србији је проглашено ванредно стање (ВС, 2020a) које подразумева војне прописе уз активно размештање војске, укључујући и на границама, и суштинско гашење јавног живота затварањем свих школа, вртића, универзитета и спортских објеката. Од страних држављана затражено је да не посећују Србију, а сви српски држављани који су се враћали из

било које земље широм света стављени су у обавезну 14-дневну самоизолацију, док је 28-дневна самоизолација била потребна за оне који се враћају из подручја са високом стопом преноса COVID-19 (ВС, 2020e). Забрањена су јавна окупљања за више од 50 људи и скраћено је радно време кафића, ресторана и барова. Покренута је кампања информисања јавности под називом „Остани

код куће“ која је широко промовисана на интернету и на националним ТВ каналима.

Касније, у марту 2020. године, уведене су нове мере како би се осигурала безбедност на радном месту и уведен је полицијски час за све грађане, што је подразумевало потпуну забрану кретања за све грађане старије од 65 година у областима са више од 5.000 становника и потпуну забрану кретања за све грађане старије од 70 година у областима са мање од 5.000 становника (с обзиром на већи ризик од озбиљних нежељених ефеката код старијих група становништва). Ове мере су уведене пошто је дошло до наглог раста случајева током априла 2020. године (ВС, 2020е). Први дневни максимум у броју нових случајева достигнут је 17. априла 2020. године (са високих 445 новооткривених случајева), праћен стабилизацијом или смиравањем случајева након тога (са приближно 200-300 нових случајева дневно током тог временског периода) (СЗО, 2020b). Током маја 2020, примећен је тренд смањења броја нових случајева. Парламент је 6. маја 2020. године одобрио укидање ванредног стања. Опсежне рестриктивне мере јавног здравља укидане су постепено током маја 2020. године, а број дневно забележених случајева пао је на рекордно низак ниво од почетка кризе, са само 18 новооткривених случајева 2. јуна 2020. године (Ибид.) .

Међутим, након тога, и током месеца јуна 2020. године, број случајева почео је да расте, да би се број пријављених случајева на недељном нивоу удвостручио до последње недеље јуна 2020. године и достигао други врхунац дневних нових случајева 27. јула 2020. године, са 467 нових потврђених случајева (Ибид.).

СЛИКА 2:

Могућности здравственог система у земљама западног Балкана (UNDP, 2020b).

Како је епидемиолошка ситуација почела да се погоршава, влада је поново увела одређене мере и селективно ванредно стање у највише погођеним градовима и областима. Министарство спољних послова је 9. септембра 2020. послало званично писмо свим страним дипломатским мисијама са седиштем у Србији, обавештавајући их да 21 установа у земљи тренутно врши PCR тестове у реалном времену за потврђивање случајева COVID-19,² а постоје планови за даље ширење мреже лабораторијских тестирања (од 8. септембра 2020. укупно је урађено 984.798 тестова)³.

РАНЕ ФАЗЕ ПАНДЕМИЈЕ

Српски здравствени систем је несумњиво био преоптерећен све већим бројем пацијената у првих неколико недеља пандемије, што је изискивало сложену и дуготрајну медицинску обраду. После почетне збрке и неопходних промена у логистици и ресурсима, проблема који ни на који начин није био јединствен за Србију, епидемија је тада била сузбијена унутар граница којима је релативно било могуће управљати и ниво здравствених услуга почео је да се знатно побољшава. **Три важна фактора** помогла су српском здравственом систему да преброди прву драматичну фазу ванредне ситуације.

Први је био **релативно већа количина расположивих ресурса** широм јавних болница у Србији у поређењу са јавним болницама многих њених регионалних суседа. На пример, Србија има више лекара и болничких кревета и занемарљиво мањи проценат издатака за здравствену заштиту од Босне и Херцеговине, мада има мање медицинских сестара од Хрватске (*слика 2*).

2 Циркуларни допис послала је јединица Дипломатски протокол Министарства спољних послова Републике Србије службеним циркуларним писмом (цирк. број 1483/2020).

3 За више информација видети <https://covid19.data.gov.rs/>

Други фактор била су **јака ограничења** која је наметнула Србија и временски оквир у којем су уведена (видети Оквир 1 за резиме донетих мера ограничења и забране).

ОКВИР 1:

МЕРЕ ОГРАНИЧЕЊА (15. МАРТА 2020 - 31. МАЈА 2020)

Влада је прогласила национално ванредно стање 15. марта 2020. Током наредних дана и недеља, поступно су усвајане следеће мере ограничења и забране:

- Полицијски час, укључујући забрану кретања грађана током викенда и између 17:00 поподне и 05:00 ујутру радним данима;
- Потпуна ограничења кретања, укључујући забрану кретања за грађане старије од 65 година (или старије од 70 година за руралнија, мање насељена подручја);
- Затварање свих граничних прелаза, укључујући ваздушне, копнене и речне граничне прелазе, који су сви били затворени, осим за транспортне екипе и особе са посебним дозволама;
- Затварање аеродрома, осим за превоз терета и поште, операције трагања и спасавања, хуманитарне летове и хитан медицински транспорт;
- Затварање школа, односно вртића, школа и универзитета, који су сви били затворени;
- Затварање јавних простора: кафићи, барови, ресторани, тржни центри и пијаце (или „зелене пијаце“) су били затворени, осим апотека и супермаркета, као неопходних; и
- Затварање јавног превоза, који је био потпуно забрањен, осим доставе хране и превоза, који су и даље били дозвољени као неопходни.

Извор: (ПИС, 2020).

Посматрајући строге мере донете упоредо са развојем пандемије закључује се да су српске политике ограничења од 15. марта 2020. године биле релативно једнаке и строге као и оне које је истог дана усвојила, на пример, Шпанија: Тада је Србија, 15. марта 2020. године, забележила мање од 100 случајева, док је Шпанија забележила више од 10.000 (слика 6, Прилог I).⁴

Трећи, пресудни елемент који је спречио још горе здравствене последице по Србију био је тај што су **здравствене установе релативно брзо добиле неопходну личну заштиту и другу опрему**. Ови важни материјали прибављени су захваљујући опсежним напорима власти да набаве најнужније артикле у иностранству, и донацијама низа земаља и организација, које су делимично омогућиле УН агенције, заједно са обезбеђивањем финансијских средстава које је здравственом сектору прерасподелила влада. Такође, важно је напоменути да је Србија, као уче-

сник одређених ЕУ механизма и споразума о сарадњи,⁵ такође имала користи од образовања „rescEU“ залиха медицинске опреме које су створене уз подршку ЕУ и чији је циљ да помогне ЕУ и суседним земљама у борби против COVID-19 обезбеђивањем опреме као што су респиратори и заштитне маске. Захваљујући званично поднетим захтевима Механизму ЕУ за цивилну заштиту („EUCPM“), Србија је добила 10.000 заштитних маски за лице (МУП, 2020), као и неопходну додатну опрему за сузбијање COVID-19 у мигрантским камповима. Вреди напоменути да се Србија такође непрекидно ангажовала током читавог периода пандемије на консолидацији својих система управљања ризиком, кроз EUCPM и са партнерима из УН-а, спровођењем националне процене ризика и стратегије за смањење ризика од катастрофа, што ће се све показати као кључно у помагању Србији да „поново боље изгради“ у фази опоравка од COVID-19 кризе. Реорганизација јавних здравствених установа коју је водило Министарство здравља („МЗ“) такође се на крају показала корисном у смислу способности Србије да одговори на кризу, јер је помогла да се брига о пацијентима са COVID-19 успостави као приоритет у свим

⁴ За додатне информације о строгости мера разних влада, видети Oxford COVID-19 Government Response Tracker („OxCGRT“) (Оксфордски Систем за праћење реаговања влада). OxCGRT је пројекат који систематски прикупља информације о неколико уобичајених одговора на политике ограничења и затварања које су усвојиле владе.

⁵ На пример, Механизам ЕУ за цивилну заштиту („EUCPM“), чији је Србија део од 2014. године.

здравственим установама, укључујући не само четири постојеће клинике које се баве заразним болестима, већ и различите болнице и центре примарне здравствене заштите који су пренамењени за лечење COVID-19.

Остала сагледавања која су помогла здравственом систему у Србији да преброди прву драматичну фазу ванредног стања укључују следеће активности:

- **Побољшање комуникације:** национални здравствени органи, уз подршку Светске здравствене организације (СЗО) и других УН агенција, брзо су проширили капацитете земље за комуникацију и информисање јавности у месецима пре појаве првог случаја у Србији. Ове активности су укључивале помагала у комуникацији, интернет странице и платформе, могућности конференција за штампу и ТВ оглашавање, све за информисање шире јавности о COVID-19 и пружање здравствених савета. Посебан фокус стављен је на допирење до рањивих популација, као што су старији људи, припадници ромске заједнице, избеглице и мигранти.
- **Јачање капацитета јавних здравствених служби** да би се омогућио одговор у ванредним условима: влада се добро припремила пре избијања епидемије да би обезбедила да се кључне јавне здравствене услуге пружају у незапамћеном обиму, јасно одређујући извесне болнице као места за лечење COVID-19, радећи на примени лабораторијског тестирања са државним Институтом за вирусологију, вакцине и серуме „Торлак“ („Торлак“ или „Институт Торлак“) и дефинишући приступе пружању здравствене заштите онима код којих се сумња на болест. Ове активности су подржале очување основних услуга, истовремено ослобађајући капацитете за специјализовани одговор државе на COVID-19. Власти су имале користи од стручне подршке у успостављању и одржавању COVID-19 система од земаља са претходним искуством у сузбијању вируса или са већим капацитетом за одређене мере (попут Кине и Русије). Током кризе су такође именована координациона и саветодавна тела, са представницима више сектора, укључујући медицинске стручњаке, економисте и представнике финансијских тела.
- **Обука, пренамена и мобилизација здравствених радника у складу са приоритетним услугама:** да би могло да одговори на нагли пораст потражње за здравственом заштитом од потврђивања првог случаја COVID-19, МЗ је током ванредног стања запослило 4.500 здравствених радника, укључујући 1.500 лекара, као и додатних 75 нових лекара и 200 медицинских сестара распоређених посебно на Косову*⁶ (МЗ, 2020). Поред тога, војно медицинско особље преусмерено је и додељено за подршку систему цивилног здрав-

ства да помогне у поступању при нагом порасту. Новозапослено медицинско особље такође је обучено о основним аспектима савладавања епидемије COVID-19, укључујући правилно коришћење (наношење и уклањање) личне заштитне опреме („ЛЗО“), употребу алата за праћење контаката и другим техникама специфичним за COVID-19. Ова додатна подршка била је могућа захваљујући брзом и флексибилном кретању средстава, као и подршци спољних донатора (посебно из ЕУ).

- **Мобилизација финансијске подршке и смањење логистичких и оперативних баријера:** са циљем ублажавања потенцијалних финансијских препрека за људе који приступају заштити од COVID-19, Републички фонд за здравствено осигурање обезбедио је покривање и доступност скрининга и лечења COVID-19 свим људима који живе у Србији. Да би се обезбедило адекватно финансирање за управљање прекомерним захтевима према здравственом систему Србије, средства из других извора додељена су Републичком фонду за здравствено осигурање као помоћ у покривању приоритетног лечења повезаног са COVID-19. Србији је обезбеђена спољна финансијска подршка током COVID-19 преко ЕУ, у износу од преко 15 милиона ЕУР. Као део ове помоћи, ЕУ је купила укупно 75 респиратора, 50 монитора интензивне неге, 100 тријажних контејнера са опремом, 800 000 маске, 100 концентратора кисеоника, 300 инфрацрвених термометара, два уређаја за тестирање типа PCR и реагенсе за 25.000 COVID-19 тестова, као и финансирала 15 карго летова за Србију за превоз најхитније медицинске опреме (Делегација ЕУ у Србији, 2020). Потписивањем додатног споразума између ЕУ и Србије за додатне донације, 15. јула 2020, ангажовано је још две стотине домаћих здравствених радника који ће пружити подршку у наредних шест месеци (BC, 2020d). Овај уговор, вредан 1 милион ЕУР за Србију, финансиран је из механизма претприступне помоћи успостављених са ЕУ 2018. године и имаће велику важност за јачање капацитета српског здравственог система.
- **Под вођством СЗО, УН тим у Србији израдио је План приправности и одговора за Србију („CPRP“), заснован на утврђеним приоритетним потребама Србије у борби против COVID-19 и структуриран око неколико основних стубова. До сада су УН у примени CPRP у Србији искористиле приближно 25 милиона ЕУР за подршку Србији у одговору на избијање COVID-19. У мају 2020. године влада је потписала кредит од 100 милиона УСД са Светском банком за подршку Хитном пројекту реаговања на COVID-19, који ће се усредсредити на јачање капацитета за тестирање, дијагностику и интензивну негу у целој земљи, у околностима COVID-19. Такође ће подржати развој система е-извештавања за COVID-19, као и епидемиолошки надзор, помажући на тај начин земљи да ојача свеукупну процену ризика**

6 Спомињање Косова у овом документу подразумева се у контексту Резолуције Савета безбедности УН 1244 (1999)

за ову и друге будуће кризе и обезбеди правовремене податке и информације како би се омогућило вођено доношење одлука у погледу активности реаговања и ублажавања, док утицај кризе наставља да се развија.

- Влада такође може да преговара са другим међународним финансијским институцијама и међувладиним донаторима о додатним ресурсима за јачање здравственог сектора у Србији, и вероватно су у току и други разговор о подршци, мада ти додатни ресурси нису обухваћени горе наведеним прегледом без њихове финализације и јавног објављивања.

КРАЈ ПЕРИОДА ЗАБРАНЕ КРЕТАЊА

Крај забране кретања и ублажавање рестриктивних мера јавног здравља у мају 2020. године резултирали су повећањем случајева COVID-19 током јуна и јула 2020. године, док су се људи више социјализовали и трансмисија повећавала. Укупан број смртних случајева у Србији, због свих узрока, био је за 9% већи у јуну 2020. године у поређењу са истим периодом претходне године (на пример, у том месецу је било 15% више смртних случајева за регион Војводине, а 11% више за регион Београда у односу на исти период претходне године) (РЗС, 2020е). Приступ не-неужним и другим хитним здравственим услугама био је погођен током овог временског периода и велика је вероватноћа да ће у сектору јавног здравља доћи и до других непредвиђених аспеката који ће постати видљиви у будућности како се утицај кризе дугорочно буде откривао.

ОКВИР 2:

УБЛАЖАВАЊЕ МЕРА ОГРАНИЧЕЊА И ЗАБРАНЕ И ПОНОВНО ОТВАРАЊЕ ГРАНИЦЕ (АПРИЛ - ЈУЛ 2020)

Ванредно стање у Србији укинута је 6. маја 2020. године, што је подразумевало и укидање ограничења кретања која су успостављена. Пре тога, влада је почела да постепено отвара привреду крајем априла 2020. године. Неки од кључних аспеката ублажавања ограничења обухватају следеће:

- Гранични прелазни: до краја маја 2020. године Србија је постигла споразуме о отварању граница са Босном и Херцеговином, Бугарском и Мађарском. Црна Гора је остала затворена за грађане Србије, док је Хрватска тражила да људи који долазе из Србије буду у самоизолацији 14 дана од датума уласка у Хрватску. Европски савет је 30. јуна 2020. године усвојио препоруку о постепеном укидању привремених ограничења за не-неужна путовања у ЕУ из других земаља које нису чланице ЕУ. Од 14. јула 2020. године Србија је уклоњена са листе сигурних земаља, што значи да остају ограничења путовања за грађане Србије који покушавају да уђу у ЕУ.⁷
- Од почетка јула 2020. године, српске власти су постепено поново увеле низ рестриктивних мера јавног здравља како би помогле да се заустави поновно избијање COVID-19, укључујући, на пример, омогућавање окупљања само до десет људи, обавезну употребу маски у многим окружењима, и примену скраћеног радног времена за привредне субјекте из угоститељског сектора, попут кафића и ресторана, између осталог.

Извори: (OECD, 2020c; СЗО, 2020а).

⁷ За више информација о листи „сигурних“ земаља коју је израдио Европски савет, погледајте „ЕУ Листа епидемиолошки безбедних земаља током Ковид-19“ (<https://www.schengenvisainfo.com/eu-list-of-epidemiologically-safe-countries-amid-covid-19/>)

ЗДРАВЉЕ НА ПРВОМ МЕСТУ: ЗАШТИТА ЗДРАВСТВЕНИХ УСЛУГА И СИСТЕМА ТОКОМ КРИЗЕ

Два су главна изазова у здравственом систему у Србији, која су постала јасна као резултат кризе:

- 1** довољност јавног здравственог система да идентификује, изолује, тестира и лечи све случајеве COVID-19 који се појаве, као и да пронађе и стави у карантин одговарајуће контакте заражених;
- 2** способност српског здравственог система да удвостручи напоре и пружа редовне здравствене услуге, уз истовремено агресивно лечење и решавање COVID-19 као свеобухватне националне здравствене кризе.

Током ванредног стања, како би се смањио број људи у контакту са здравственим установама, а тиме и ризик од преноса међу пацијентима и здравственим радницима, сви не-необходне здравствене процедуре (укључујући дијагностику или лечење, као и елективне операције), привремено су суспендоване. Након укидања ванредног стања 6. маја 2020. године, здравствене установе су постепено поново успостављале пружање редовних здравствених услуга и та пракса се задржала током другог врхунца повећаног преноса.

Двадесет болница је одређено за прихват и лечење COVID-19 пацијената широм Србије, и то су једине овлашћене установе у земљи које то раде. Све остале здравствене установе наставиле су да пружају читав сет здравствених услуга. Међутим, сваки пацијент у овим преосталим здравственим установама мора да достави негативан резултат теста како би му се омогућило да уђе у здравствену установу и тамо обави неопходно лечење. Иако је ова мера намењена заштити здравствених радника и осталих пацијената који примају редовне услуге, постала је препрека приступу здравственим услугама за становништво, с обзиром на кашњења у добијању резултата тестова из одређених установа за тестирање или на потребу плаћања из личних средстава за одређене тестове којима се потврђује присуство COVID-19.

Тешко је проценити у којој мери је поремећај у здравственим службама утицао на морбидитет или трендове морталитета у Србији. Подаци о морбидитету би били доступни тек крајем 2021. године у нормалним околностима, а с обзиром на утицај пандемије на здравствени систем могли би бити додатно одложени. Све у свему, један уверљив показатељ је број умрлих, због свих узрока, током марта, априла и маја 2020. године (висина пр-

вог врхунца кризе). Број умрлих због свих узрока био је укупно 3% нижи у овом периоду у поређењу са подацима из 2019. године за исти период претходне године (РЗС, 2020е). Стопе здравља и морбидитета су по природи вишедимензионални концепти, а краткотрајни морталитет је само сирови показатељ и мора да се допуни другим показатељима када постану доступни конкретнији подаци.

Једна од последица која ће вероватно произаћи из потпуне анализе утицаја на систем здравствене заштите у Србији је та што су пацијенти којима је у то време било онемогућено коришћење јавних здравствених служби често морали да се обрате приватним здравственим службама, што ће на крају додатно повећати оптерећење приватних домаћинстава због трошкова „из сопственог џепа“ (неповратни трошкови које је пацијент одговоран да директно сноси). Ова издвајања су већ веома висока, у Србији и представљају 41,8% укупних здравствених издатака у 2017. години у поређењу са просеком од 15,82% укупних здравствених издатака за остале чланице ЕУ (СБ, 2020h). Ово може бити негативан показатељ права грађана на здравствену заштиту у Србији и указати на неједнакост у приступу медицинској помоћи, посебно за најугроженије групе, и захтеваће детаљни преглед како утицај кризе на здравствени систем Србије постаје јаснији.

Доступне информације показују да су стандардни, текући програми имунизације у извесној мери прекинути (UNICEF, 2020). Свесне важности имунизација, посебно против сезонског грипа у овом новом контексту COVID-19, националне власти су покренуле активности на обезбеђивању довољне количине вакцина пре врхунца сезоне грипа.

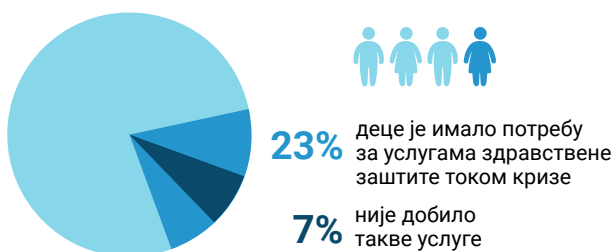
Хитна здравствена заштита, неке онколошке услуге, као и друге одабране услуге и даље се пружају током вршних периода са високом инциденцом COVID-19.

Подаци из анкета УН-а у Србији открили су следеће:

- Приближно 27% жена и 19,9% мушкараца имало је потешкоћа у приступу здравственим услугама током COVID-19 (UN WOMEN 2020; UNFPA, 2020). Приступ услугама сексуалног и репродуктивног здравља био је проблематичан за 4,5% жена, а младе жене су најчешће пријављивале проблеме у приступу тим услугама (UNICEF, 2020; UNFPA, 2020).
- Старије особе су се суочавале са потешкоћама у приступу здравственим услугама и чешће морају да плаћају из свог џепа своје трошкове здравствене заштите (UNFPA, 2020).

- Међу испитаницима, 25% је пријавило да је криза утицала на њихово психолошко, ментално или емоционално здравље (са родном поделом од 31% жена и 19,7% мушкараца) (Ибид.).
- Више од 50% од укупног броја испитаника имало је потешкоћа у приступу медицинском прибору за личну заштиту, попут маски и рукавица (Ибид.).
- Готово једном од четворо деце требале су здравствене услуге током кризе (23%), а приближно 33% те деце (или 7% од укупног броја деце) није добило ове услуге (као што су специјалистички прегледи, укључујући вакцинацију) због недостатка особља у установама или родитеља који оклевају да обезбеде ову услугу током кризе и у светлу здравствених ризика и успостављених ограничења у кретању (UNICEF, 2020g).

- Више од 50% младих имало је ограничен приступ здравственим услугама, 38% је изразило виши ниво стреса, док су за 20% биле потребне услуге менталног здравља у то време. Од младих испитаника, 24% је изјавило да су им потребне додатне информације о томе како да приступе здравственим услугама које нису повезане са COVID-ом, док је 20% изјавило да им требају информације о томе како се носити са стресом изазваним кризом (UNICEF, 2020i).
- Од младих испитаника, 19% младих је изјавило да им требају додатне информације о томе како се заштитити од COVID-19 (Ибид.).
- Од свих испитаника, 9% је изјавило да им требају додатне информације о приступу здравственим услугама за сексуално и репродуктивно здравље, а 7% је изјавило да им требају додатне информације о приступу здравственим услугама везаним за COVID-19 (UNICEF, 2020; UNFPA, 2020).
- Више од половине младих (54%) је потврдило да су имали ограничен приступ здравственим услугама због кризе (UNICEF, 2020). Навели су да су им ускраћене услуге као што су изабрани лекар у дому здравља у превентивне сврхе (25%), гинеколог (14%), специјалиста (14%), лекар у сврху лечења (12%), психолошко саветовање (4%) и репродуктивно саветовање (1%), док је 30% изјавило да постоје и друге услуге којима нису

могли да приступе, а које не спадају ни у једну од датих категорија (Ибид.). Већина младих (79%) потврђује да им због новонастале ситуације нису биле потребне службе за ментално здравље, док је међу онима којима је таква помоћ била потребна, 88% изјавило да се никоме није обраћало за помоћ (Ибид.).

Иако Србија има свеобухватан универзални здравствени систем са слободним приступом здравственим услугама на нивоу примарне заштите, неједнакост у коришћењу здравствених услуга постоји и широко је распрострањена.⁸ Општа ситуација у вези са приступом рањивих и угрожених група здравственој заштити и другим услугама у Србији ствара још један социјални ризик који криза погоршава. Особе са инвалидитетом, ромска популација, становници склоништа и установа за негу, старији, људи без здравственог осигурања, људи са хроничним болестима, мигранти, домаћинства са самохраним родитељима, економски маргинализовани, становници географски забачених подручја и затвореници, између осталих, суочавају се са системским неједнаким приступом здравственим услугама који је трајао и само се ширио током пандемије.

Поред директних утицаја на здравље појединаца услед поремећаја у здравственим услугама, очекује се да ће поремећај у економској активности озбиљно утицати на

⁸ Докази за то постоје у UNICEF-овом истраживању вишеструких показатеља („MICS”), као и у другим истраживањима. За више информација о MICS и његовој методологији, видети UNICEF-ову интернет страницу MICS (<https://mics.unicef.org/>)

ниво запослености, приступа образовању и сигурности прихода, што све утиче на способност људи да набаве основна добра попут хране, горива и становања, што има додатни негативан утицај на здравствене исходе, погоршавајући неједнакост у здрављу и несразмерно погађајући људе који живе у сиромаштву и друге рањиве групе.

Проширивање програма социјалне помоћи и заштитних мрежа, како би се осигурало адекватно покривање горе наведених рањивих група и уклањање критеријума прихватљивости за здравствене услуге, од суштинске су важности за заштиту здравља ових група и више.

Уз то и поред два главна изазова у здравственом систему која су претходно наведена, остали **идентификовани изазови током првих шест месеци** избијања епидемије обухватају:

■ **Обезбеђивање довољне физичке инфраструктуре и капацитета радне снаге:** иако се здравствени систем брзо преусмерио и реаговао у правцу управљања случајевима COVID-19, на пример изградњом две нове болнице у Београду (Батајница) и Крушевцу, реконструкцијом здравствених установа у Врању, Пироту, Кикинди и Ћуприји, и испоруком ЛЗО, као и других основних залиха, ипак су идентификовани неки кључни изазови у овој области:

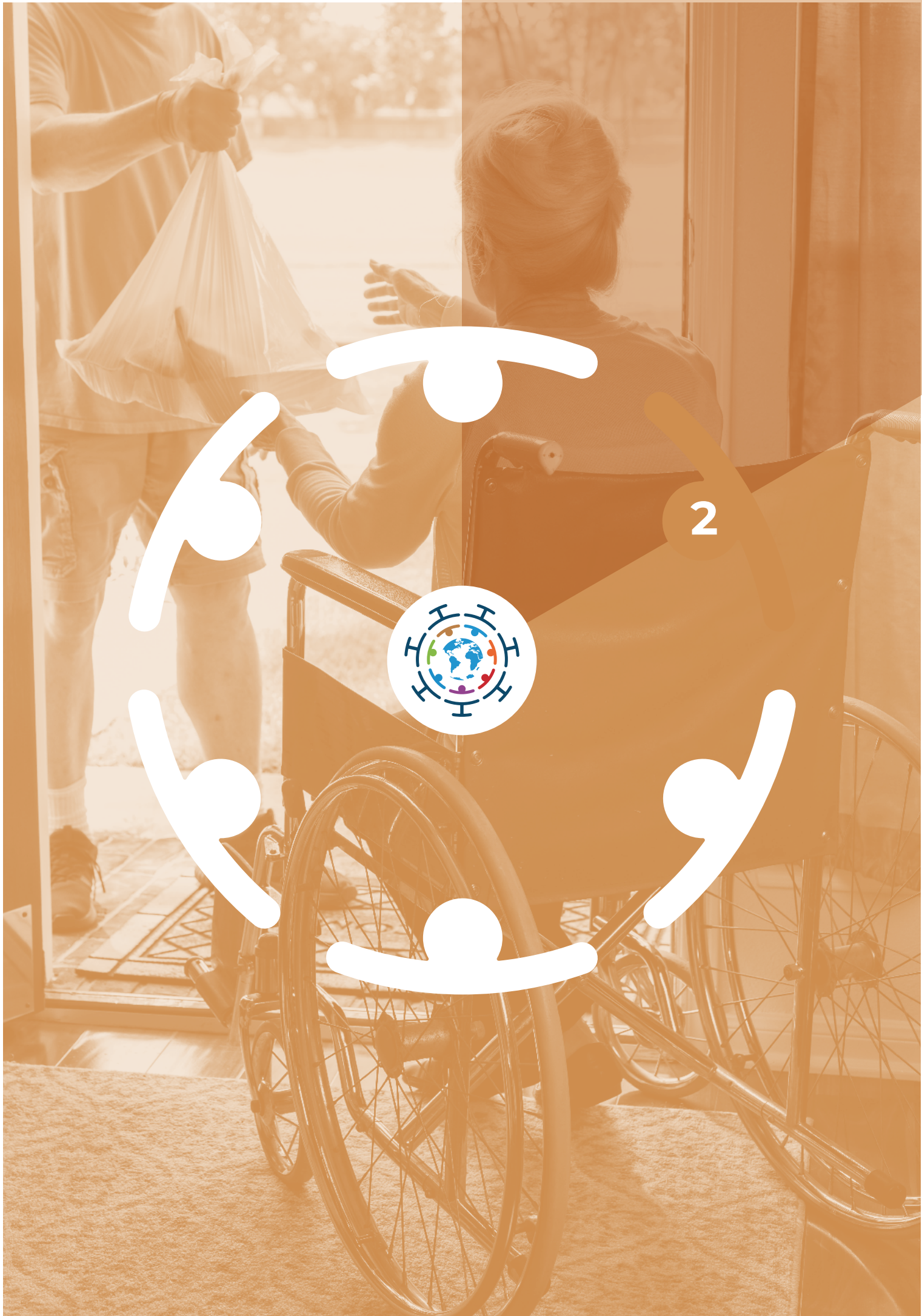
- Има простора за даље побољшање капацитета за тестирање, тражење контаката и епидемиолошка испитивања. Најпоузданији COVID-19 тестови или PCR тестирање били су доступни само за умерене или тешке случајеве. Неколико лабораторија врши PCR тестирање на лични захтев, док ће повећање капацитета здравственог сектора за праћење и тестирање помоћи спречавању даљег ширења COVID-19.

- Здравствени радници су показивали замор, посебно када је други талас кризе достигао врхунац и резултирао повећаним преносом. Могла би се ојачати психо-социјална подршка здравственим радницима да би се смањили ризици од негативних утицаја на ментално здравље основних здравствених радника.

■ **Коришћење аналитике података за утемељено доношење одлука:** доступност података је истакнута као изазов у Србији. До данас нису доступне информације о најпогођенијим групама, укључујући старосну, родну, социо-економску или географску дистрибуцију тестираних и потврђених случајева COVID-19, што отежава одржавање ванредног стања на одабраним локацијама и спречава националне и локалне власти и институције да предузму специфичне и прилагођене мере за бољу заштиту становништва.

- Овом изазову је додата чињеница да национални план приправности није примењен, што значи да је недостатак јасно дефинисаних критеријума за доношење одлука створио окружење неповерења и довео до последичног замора грађана од рестриктивних мера забране кретања. Бољи подаци омогућиће јасније доношење одлука, чак и ако не постоје јасно дефинисани критеријуми за доношење одлука који би били обухваћени националним планом приправности.

■ **Изазови у управљању отпадом:** процењено је да је од марта до маја 2020. године произведено укупно 170,1 тона опасног заразног отпада из здравствених делатности, што је преоптеретило капацитет система управљања отпадом за 20% (Тосовић С., 2020). Ови налази откривају потребу за побољшањима у управљању отпадом, посебно током ванредних ситуација и у случају великог генерисања заразног отпада који се јавља током епидемиолошке кризе.

2

2

Социјална заштита и
заштита људи

ПОГЛАВЉЕ 2

Ово поглавље даје процену кризе и утицаја који је COVID-19 имао на функционисање система социјалне заштите, укључујући приступ услугама за угрожене групе и поремећаје који су се јавили у приступу учењу. Први део је кратак преглед најважнијих мера социјалне заштите предузетих током COVID-19. Други део се бави пружањем услуга социјалне заштите и делотворношћу преласка на наставу на даљину током периода појачаних ограничења. Трећи део обухвата лекције научене из кризе и пружа кључне поруке доносиоцима одлука и развојним партнерима. Процена није свеобухватна и заснива се на прегледу доступних података и запажањима током примарног временског периода март - јун 2020. године.

УВОД

Постизање ЦОР усмерених на универзалну социјалну заштиту до 2030. године је циљ који изгледа као тешко достижан с обзиром на то да само 29% људи широм света тренутно има приступ свеобухватној социјалној заштити (МОР, 2017i). Србија, са својим системом који је конципиран да свим грађанима обезбеди једнак приступ услугама социјалне заштите како би их заштитио од сиромаштва и ризика за услове живљења, као и да подржи њихову добробит, номинално се квалификује за рано постизање напретка на пољу социјалне заштите. Међутим, искуство Србије са COVID-19 истакло је пукотине у постојећем систему, доводећи у питање његове могућности да заиста заштити предвиђене кориснике.

COVID-19 је изазвао незапамћену глобалну кризу, уз прекид и понекад уназађивање побољшања постигнутих у последњој деценији на пољима смањења сиромаштва и социјалне заштите, и изазивање економске контракције, претећи да гурне свет у дубоку рецесију. Према различитим проценама, предвиђа се да ће БДП Србије пасти између 2,5% и 5,3% у 2020. години, што би имало

негативан утицај на ионако оптерећена издвајања из буџета за социјалну заштиту (ЕК, 2020; ММФ, 2020; НБС, 2020; UN DESA, 2020).⁹ У зависности од трајања кризе, између 125.000 и 327.000 грађана би могли да постану ново-сиромашни због економског шока који криза изазива (СБ, 2020b).¹⁰ Адекватност и обим покрића издатака за државну социјалну заштиту, који тренутно чине око 25% БДП-а Србије,¹¹ мораће да се поново размотре ако се криза настави. За разлику од већих економија које могу да приуште довољне количине подстицаја за опоравак, или чак ЕУ која ће појачати напоре да суштински подржи сваку државу чланицу током тог периода, Србија ће морати да тражи и ослања се на спољне финансијске инструменте (попут грантова и зајмова од међународних финансијских организација и тржишта) како би могла да заједно финансира потребне мере економског и социјалног опоравка, уз планиране буџетске обавезе. Ове напоре треба ограничити у оквирима обезбеђења да јавни дуг земље не прелази 60% БДП-а (ОЕСД, 2020b).¹² У оквиру овог ограниченог фискалног и буџетског простора, Србији ће требати и постојеће и нове иновативне методе и финансијски алати да би донела врсте програма који осигуравају да они који су у највећем ризику од сиромаштва и социјалне искључености не заостану.

⁹ Европска комисија предвиђа пад БДП-а од 4,1% (ЕК, 2020), Међународни монетарни фонд („ММФ“) прогнозира пад БДП-а од 3,0% (ММФ 2020), Народна банка Србије („НБС“) пројектује пад БДП-а од 2,5% (НБС 2020) а Сектор за економска и социјална питања УН-а („DESA“) предвиђа пад БДП-а од 3,6% (UN DESA, 2020). Ово је даље разрађено у поглављу 4, „Макроекономски одговор“.

¹⁰ Предвиђања „ново сиромашних“ и сиромаштва заснована су на подацима који очекују 5,50 долара по особи дневно, од 2011. године.

¹¹ Од ових 25% буџета утрошеног на издатке за социјалну заштиту, највећи део отпада на пензијске обавезе.

¹² Организација за економску сарадњу и развој („ОЕСД“) позива се на план договорен са ММФ-ом за одговарајући однос јавног дуга према БДП-у, док се очекивања НБС односе на критеријуме из Мадрихта, који истичу да државни и јавни дуг морају бити ограничени до највише 60% БДП-а.

Мото „здравље пре свега“ био је у средишту стратегије и борбе против COVID-19 у Србији.¹³ Његов социјални угао, у најширем смислу, био је везан за спречавање инфекције код старијих особа. На основу препорука СЗО, влада је препознала становништво старије од 65 година као најосетљивије на пандемију и увела низ мера за њихову заштиту. То је укључивало полицијски час, који је ограничио кретање старијих грађана и забранио посете породицама и пријатељима корисника установа за смештајно збрињавање (тј. државних и приватних домова за старије особе). Мере су се показале као делотворне у заштити, јер је од 13. маја 2020. године заражено само 2,64% људи који бораве у установама социјалне заштите и домском смештају и 2,68% запослених у тим установама (IDWG, 2020). С друге стране, општа политика забране кретања (укључујући дуга затварања током викенда и полицијски час који спречава кретање после 17:00) негативно је утицала на пружање услуга социјалне заштите у заједници за многе рањиве групе и довела у питање делотворност система социјалне заштите.

Деца и млади нису препознати као група под високим ризиком, већ као потенцијални преносиоци вируса. Вртићи, школе и универзитети били су затворени рано током школске године и семестра. Читав образовни систем пребацио се на подучавање и учење на даљину, што је погодило преко 1.200.000 деце и младих широм земље.

АКТИВНОСТИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ КАО ОДГОВОР НА КРИЗУ

Социјална заштита се у Србији обезбеђује кроз шеме социјалног осигурања и разне новчане и неновчане бенефиције у оквиру система социјалне, дечје и борачке заштите, са циљем спречавања људи да падну у сиромаштво. Пандемија је у Србији, као и у многим другим земљама, истакла неадекватност тренутне инфраструктуре социјалне заштите да се носи са појавом и природом великих епидемија и других екстремних претњи.

Због донетих мера забране кретања, укључујући физичко дистанцирање, и потребе за брзим реаговањем, у периоду од почетка COVID-19 примећена је примена комбинације **новчане и неновчане помоћи**.

Најзначајнија мера коју је влада увела била је **хитна готовинска исплата** у износу еквивалентном 100 ЕУР по особи, која је намењена свим пунолетним грађанима и покрила више од 6,2 милиона људи широм земље. Србија, Хонг Конг, Јапан, Сингапур и Јужна Кореја биле су једине земље на почетку кризе које су увеле ову врсту привременог основног прихода (FES, 2020). Нажалост, период од предлога политике до спровођења био је предугачак

и исплате су извршене две недеље након завршетка забране кретања, а не током врхунца ограничења и затварања када би исплате имале већи утицај. Трошкови ових хитних готовинских исплата износе око 1,3% БДП-а, што је еквивалентно четворогодишњем пружању социјалне помоћи „као задњег уточништа“ (што је дугогодишњи програм у Србији, који наставља да се одвија и током кризе али није ни на који начин прилагођен јединственим околностима) (Ибид.). Хитне готовинске исплате биле су само једнократне и није било планирано да се комбинују са прогресивним системом пореза на приход који циља различите демографске категорије прихода са различитим стопама и накнадама. Администрирајући програм, влада је дошла до оних којима исплате нису биле потребне, а истовремено није успела да допре до сваке особе, укључујући неке од најугроженијих, као и децу. Ово је посебно важно с обзиром на то да су домаћинства састављена од две одрасле особе са троје или више издржаване деце у највећем ризику од сиромаштва (PЗС, 2018).

Заправо, 50% домаћинстава са децом приметило је смањење прихода током кризе, паралелно са повећањем непланираних издатака током тог периода, који су понекад износили четвртину месечних прихода тих домаћинстава (UNICEF, 2020g).

Деца и одрасли са инвалидитетом нису имали новчана давања или давања у природи која су им посебно намењена. Подаци прикупљени на малом узорку Рома који раде као сакупљачи секундарних сировина, од којих се половина током забране кретања борила да задовољи своје основне потребе, указују на то да су исплате доспеле до 94% од њих, иако се не може закључити да је ромска заједница била потпуно обухваћена овим хитним готовинским исплатама (УН, 2020). Посебно су занемарени они у ромској популацији, као и међу осталим осетљивим групама, који нису поседовали лична документа, укључујући лица у ризику од апатридије и интерно расељена лица („ИРЛ“) са посебним потребама. Исто се односи на избеглице и азиланте који немају приступ шемама социјалне помоћи, а код којих је стопа вероватноће примања хитних готовинских исплата била много нижа (UNHCR, 2020).

Мере **социјалног осигурања** обухватиле су продужено покриће накнада за незапослене (за више детаља о утицају COVID-19 на тржиште рада видети поглавље 3), проширена права на социјалну помоћ (на основу претходно донетих одлука) и једнократну новчану помоћ свим пензионерима, као и корисницима привремених давања који су остварили своја права, од којих је свако једнократно добио износ у противвредности 35 ЕУР по особи. Због успостављених забрана кретања и ограничења,

13 Од 28. августа 2020. године стопа морталитета заражених КОВИД-19 у Србији износила је 2,27% (<https://www.zdravlje.gov.rs/>).

пензионерима је било дозвољено да овласте некога да у њихово име преузме те исплате. Неки подаци указују да се повећао ризик од финансијске злоупотребе старијих особа, јер су пензије биле једини редовни извор прихода за нека домаћинства. Старији грађани пријавили су потешкоће у приступу здравственим услугама које нису повезане са COVID-ом, укључујући телефонске услуге које организују домови здравља. То је довело до већих издвајања „из џепа“ за лекове и приватне здравствене услуге. Изолација и неизвесност код старијих људи временом су расли, као и њихове потребе за подршком (UNFPA, 2020). Према подацима последњег пописа становништва, око 240.000 старијих грађана који не примају пензије изостављени су из система пензијског осигурања, што их чини тешко доступним било којем облику подршке и помоћи (Матковић Г, Мијатовић Б и Станић К, 2014), па је мало вероватно да је и ова група примала једнократне уплате намењене њиховој демографској категорији пензионера. Постоји образложење за повећање накнада из осигурања током кризе због примарне здравствене природе почетне кризе, као и образложење за укључивање додатних исплата рањивим старијим особама у ранијем временском оквиру, идеално пре него што је забрана кретања коначно укинута, како би ове осетљиве групе могле унапред да купе неопходне залихе.

Давања у природи била су усмерена на спречавање ширења вируса, покривање основних потреба и помоћ у смањењу оптерећења кућних буџета. То је укључивало дистрибуцију хране, хигијенских пакета, заштитне опреме, лекова и одлагање плаћања комуналних услуга и закупа (UNWOMEN 2020; UNFPA, 2020). Око 8.000 пакета подељено је рањивим групама, укључујући Роме који живе у насељима, рањиве жене, жене у ситуацији насиља, бескућнике, старије особе и сиромашна домаћинства, а чланови таквих осетљивих група примали су у просеку више од осам пакета помоћи током периода дистрибуције, мада нису учествовале све општине (SIPRU, 2020a). Већину пакета обезбедили су донатори и ОЦД, посебно пакете за Роме који још увек живе у неформалним насељима без основне инфраструктуре (СЕ, 2020). Неке ОЦД су вршиле притисак на локалне самоуправе да својим становницима обезбеде питку воду, јер су постојећи дугорочни проблеми са основним потребама, као што је приступ чистој води, погоршани током кризе.¹⁴

14 За више информација о овом питању, видети „Иницијатива А11“, непрофитна невладина организација у Србији која промовише права рањивих и маргинализованих појединаца, са посебним фокусом на економска и социјална права (<https://www.a11initiative.org/en/who-we-are/the-a11-initiative/>). Иницијатива А11 сарађује са Европским судом за људска права, који је наложио групи да захтева од локалних самоуправа у Београду промене неопходне за обезбеђивање минималних услова за живот 300 Рома који живе у насељу „Чукаричка Шума“ (<https://www.a11initiative.org/en/the-european-court-of-human-rights-instructs-the-a-11-initiative-to-request-from-local-self-governments-in-belgrade-to-provide-the-minimum-conditions-for-life-for-300-roma-living-in-cukaricka-suma/>).

Широм Србије, до 20% насеља у којима живи најмање 22.000 људи и даље живи без приступа безбедној питкој води, а 63% насеља у којима живи преко 60.000 људи још увек немају приступ одговарајућим санитарним системима и канализацији (ОНСНР и SIPRU, 2020).

20%

насеља -
22.000 људи
без приступа
безбедној
питкој води

63%

насеља -
60.000 људи
без приступа
одговарајућим
санитарним
условима и
канализацији

Институције и организације попут Црвеног крста пружале су једнократну или краткорочну неновчану подршку, углавном угроженим старијим особама.

Дигитализација администрација накнада покренута је на почетку кризе, од омогућавања онлајн пријављивања за бенефиције, до онлајн пријављивања за продужење истеклих права на бенефиције и потпуне електронске обраде пријава за бенефиције.

УПРАВЉАЊЕ УСЛУГАМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ТОКОМ КРИЗЕ

Мандат за регулисање и пружање услуга социјалне заштите у Србији подељен је између државног, покрајинског и локалног нивоа. Услуге регулисане на државном нивоу обухватају смештај, хранитељство, прихватилишта за жртве трговине људима и становање уз подршку за особе са инвалидитетом у мање развијеним општинама. На националном нивоу се такође обезбеђују средства за активности Центара за социјални рад Србије („Центри“) које су усмерене на услуге процене и планирања, регулисање услуга социјалне заштите и успостављање контролних механизма за социјалне услуге широм земље. Локалне самоуправе одговорне су за администрацију једнократне новчане помоћи и услуга у заједници, које укључују услуге дневног боравка у заједници, услуге за самосталан живот, саветовање, терапију и услуге соци-

јалног образовања, као и услуге склоништа. Поглавље 5, „Друштвена кохезија и отпорност заједнице“, пружа детаљнији увид у одговор на COVID-19 на локалном нивоу.

У Србији има 558.945 особа корисника различитих програма социјалне помоћи и финансијске подршке породицама са децом (BC, 2020e). Око 23.000 корисника смештаја смештено је у 250 установа, од којих су две трећине државне, а једна трећина је у приватном власништву (Ибид.).

Постоји консензус да су се ове установе суочиле са највећим изазовима током кризе из различитих разлога, укључујући капацитет, финансирање, рањивост становништва и здравствене проблеме. Примарни фокус Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања („Министарство рада“) је стога био да спречи избијање епидемије у установама у којима су смештени корисници (IDWG, 2020).

Из тих разлога посете овим установама су забрањене, а нови приједи у **установама за смештај корисника** ограничени су на хитне случајеве, уз негативан тест на COVID-19; ово је било посебно изражено и важно у установама у којима су смештене рањиве старије особе. Посете објектима за смештај деце без пратње и одвојене деце нису биле дозвољене, чиме се обезбедила физичка сигурност, али се постигао изолациони ефекат. Изазов су представљали транспорт и хоспитализација тих корисника смештаја у болницама, посебно за оне који су већ имали хроничне болести или друге потешкоће. Запослени у тим објектима, који су већ били дефицитарни, понекад су морали да се самоизолирају или нису могли да дођу на посао због обавеза бриге о деци, с обзиром на то да су се вртићи и школе затворили. Увођење петнаестодневних смена за раднике у установама за смештај корисника такође је створило огроман психолошки притисак на те запослене.¹⁵ Забрана посета и ограничење кретања повећали су осећај изолације и занемаривања међу корисницима ових установа, укључујући и оне са инвалидитетом. Анегдотски докази сугеришу да је психолошки утицај забране кретања био знатан, и за кориснике и за њихове породице и пријатеље. Министарство рада интервенисало је ангажовањем додатних 455 неговатеља и 127 здравствених радника у овим установама социјалне заштите и снабдевањем ЛЗО (BC, 2020h). До краја забране кретања, Министарство рада испоручило је 834.550 маски, 1.045.000 огртача, 10.000 заштитних одела, 42.000 капа, 72.000 чизама и 3.000 наочара

(IDWG, 2020). Али техничка ограничења у установама онемогућавају испуњавање стандарда неге, с обзиром на екстремне притиске кризе. Иако установе за негу имају сигурносне протоколе и планове заштите у складу са захтевима Закона о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама, било је веома тешко придржавати се мера везаних за COVID-19, као што је физичко дистанцирање или изолација сумњивих случајева COVID-19 за кориснике смештаја који не могу самостално да обављају свакодневне активности или који не могу да разумеју захтеве за физичко дистанцирање (IDWG, 2020).

Дневне услуге у заједници углавном покривају услуге помоћи у кући за старије особе, личног пратиоца детета и дневни боравак за децу са инвалидитетом. Ове услуге нису биле подједнако доступне у општинама у нормалним околностима¹⁶ а потпуно су престале да функционишу са избијањем COVID-19 (ОНСНР 2020; SIPRU 2020). Постоје неки докази да се овај рад наставио уз коришћење телефона, електронске поште, алата базираних на интернету, за комуникацију између особља дневног боравка и корисника. Међутим, непознато је да ли су ови пружаоци услуга прошли потребну обуку да би то могли да раде. Протоколи који су развијени фокусирали су се више на здравствене проблеме него на социјалну заштиту (FES, 2020). Капацитети **склоништа** за бескућнике, укључујући и децу која живе на улици, старије особе и особе са инвалидитетом били су недовољни, са само око 300 кревета на располагању у целој земљи (ОНСНР 2020; SIPRU, 2020). Покренута су питања због прекршајних пријава против бескућника због боравка на улици током забране кретања, с обзиром на то да те особе немају где да оду (Ибид.). Тражиоци азила, избеглице и мигранти смештени су у владине објекте, који су углавном били пренатрпани и нису били у потпуности погодни за продужени боравак. Центре су могли да напусте само уз писану дозволу власти (БЦЉП, 2020). Упркос напорима владе да прилагоди смештајне капацитете, примени превентивне протоколе и обезбеди присуство медицинских тимова, психо-социјалне подршке и сродних услуга, ситуација је негативно утицала на мигранте, тражиоце азила и избеглице и у неким приликама изазвала тензије и насилно понашање међу њима (UNHCR, 2020a). Неке **службе кућне неге** наставиле су да раде, али је кретање радника који пружају негу било ограничено јер нису били изузети од забране путовања, па су често морали да крше забрану путовања да би стигли на посао. Министарство рада подржало је добијање путних дозвола за неке од њих, али и за друге раднике. Од 3.306 захтева за путне дозволе примљених у априлу 2020. године, Министарство унутрашњих послова одобрило је и издало 2.116 дозвола (IDWG, 2020).

¹⁵ Исти притисци и негативни ефекти подједнако су се односили на раднике у другим смештајним установама (на пример, онима за децу, одрасле и особе са инвалидитетом).

¹⁶ Услуге дневног боравка у заједници у 2018. години биле су доступне у 135 од 145 општина широм Србије. Од 2012. до 2018. године најтраженија услуга била је лична пратња за децу којој је била потребна додатна пажња.

Прекиди у функционисању услуга у заједници током ванредног стања утицали су и на особе са инвалидитетом. Из страха да ће бити изложени COVID-19, неки од ових људи и њихове породице одлучили су да откажу услуге **персоналних асистената** који свакодневно пружају подршку у кући. Под таквим околностима, рођаци, чланови породице и пријатељи преузели су **неформалну бригу** о многим рањивим људима. Иако су неформални неговатељи

Март, 2020,
Волонтери у Зрењанину

најзначајнији пружаоци дуготрајне неге, на почетку кризе они нису могли да добију дозволе за слободно кретање током полицијског часа, чак иако су то захтевали они који су под њиховом негом. У случајевима када неговатељи чланови породице нису живели заједно са особом о којој се брину, ови ad hoc неговатељи нису могли да их посеите и имали су врло ограничене алтернативе да обезбеде негу својих најмилијих. Ово је било посебно изазовно за неформалне неговатеље старије од 65 година. Послодавцима су дате снажне препоруке да дозволе самохраним родитељима, хранитељима и неговатељима деце са сметњама у развоју да раде од куће кад год је то могуће. Родитељима деце са сметњама у развоју, укључујући децу са аутизмом, дозвољено је да иду у кратке шетње тек након притиска јавности да се обезбеде нека изузећа од ограничења забране кретања за ову групу (FES, 2020).

У таквим околностима, **организације цивилног друштва и волонтери** постали су примарни пружаоци услуга у заједници, углавном на ad hoc основи. Нажалост, нема процена колико су ове групе биле успешне у овим поду-

хватима. Неки извештаји показују да је значајан број ОЦД био укључен у хуманитарни рад на штету својих редовних активности. Иако се пораст солидарности и теренског активизма може посматрати као позитиван развој услед COVID-19, нису све локалне групе биле формално организоване, обучене, регистроване, вођене или координисане (више информација о раду ОЦД и волонтера доступно је у поглављу 5, „Друштвена кохезија и отпорност заједнице“).

Број пријављених случајева **породичног насиља** смањило се током ванредног стања, али с обзиром на наметнуте мере забране кретања, несразмерни терет бриге о деци и старијим члановима домаћинства и обављања свакодневних кућних послова довео је жене у ризик од насиља у породици, са ограниченим „сигурним местима“ за пријаву насиља. Психосоцијална подршка женама у ситуацији насиља које пружају ОЦД путем линија за помоћ у хитним случајевима порасла је за 30% у поређењу са периодом пре COVID-а (UN WOMEN, 2020a). Међутим, то само по себи и с обзиром на промењено окружење није довољна мера заштите од насиља у породици. Недостатак континуитета у услугама у заједници повећао је беспомоћност оних којима прети породично насиље, а у неким случајевима погоршао је ризичне и по живот опасне ситуације. Закључно са августом 2020. године, званично регистровани број жртава насиља у породици био је 12.332, од чега су 72,4% биле жене.¹⁷ Закључно са августом 2020. године, шеснаест жена је убијено у контексту породичног насиља од почетка 2020. године, од чега су четири убијене само током маја месеца 2020. године.¹⁸

Препознајући празнине у институционалном одговору на COVID-19, припремљено је неколико законодавних аката како би се обезбедиле смернице, прописи и оквир за континуиране социјалне услуге и подршку током ове јединствене кризе. **Министарство рада** издало је упутства у вези са мерама превенције и заштите, хигијене, и правила понашања у установама за негу, укључујући у вези са пријемом нових корисника у домове за негу и сличне установе, смернице за поступање у случају појаве симптома вирусне инфекције, упутства корисницима смештаја усмерена на превенцију COVID-19, упутства у вези са радним временом и сменама у центрима за социјални рад Србије, и друге мере из ове области. Четири нове лиценце издате су пружаоцима социјалних услуга како би им омогућиле проширење мандата и наставак пружања основне услуге неге током кризе. **Центри за социјални рад Србије** наставили су да функционишу, мада не у пуном обиму. **Службе за процену родитељских капацитета** након поступка развода, најчешће нису биле доступне

¹⁷ За више информација о стопама насиља у породици током 2020. године, погледајте следећи чланак на интернет страници Н1, „Шеснаест жена је убијено у породичном насиљу ове године“ (на српском) (<http://rs.n1info.com/Vesti/a632163/Zene-ubijene-u-porodicnom-nasilju-u-Srbiji-2020.html>).

¹⁸ Ибид.

због ограничења кретања и других логистичких разлога с обзиром на мера забране кретања које су утицале на систем. Главни разлози због којих су услуге за процену родитељских капацитета отказане или нису испуњене укључују недоступност услуга од стране установа или социјалних радника, а у мање случајева и одустајање родитеља (често због ограничења путовања). Међу децом корисницима услуга социјалне заштите, утврђено је да је једно дете од петнаест имало проблема са приступом овим услугама током кризе (UNICEF, 2020g). Иако су социјални радници у кризи одређени као основни радници, они су ретко били заступљени у тимовима за реаговање у ванредним ситуацијама и координационим тимовима, и имали су малу саветодавну улогу у планирању. Недовољна координација између система социјалне заштите и здравствене заштите више пута је истакнута као кључно питање које погоршава континуирано пружање кључних услуга током кризе (IDWG, 2020).

Министарство рада извршило је процену рада институција и служби вежбом „тајних клијената“, проверавајући да ли се запослени одазивају на позиве, како пружају информације, као и тачност, професионалност и љубазност оператора.

Укупно је контактирано 113 центара за социјални рад у Србији и 116 служби дечије заштите, а квалитет комуникације и пружања информација, у већини случајева, оцењен је као задовољавајући (IDWG, 2020).

Министарство рада такође је прикупило повратне информације о ефикасности мера које су уведене од корисника социјалних услуга. Већина је разумела информације које су дистрибуиране и које су се односиле на COVID-19, укључујући како да заштите себе и друге, знали су коме да се обрате ако је потребно и поуздали су се у институције. Многи су ценили посвећеност особља током њиховог рада у вишедневним сменама. Повратне информације запослених углавном су биле усмерене на адекватност информација које су добили у вези са ризицима и мерама превенције, али такође и на немогућност да их увек поштују услед јединствене природе њиховог посла. Наглашено је да постоји недовољан број запослених који раде у таквим установама за социјални рад, и јасна потреба за више стручних радника као што су неговатељи, медицинске сестре, социјални радници и кувари.

ПРИСТУП КОНТИНУИРАНОМ УЧЕЊУ ТОКОМ КРИЗЕ

Да би се спречило ширење вируса, школе и предшколске установе у Србији затворене су средином марта

2020. године. Министарство просвете, науке и технолошког развоја („Министарство просвете“) припремило је „Оперативни план за наставак рада школа у отежаним условима“, који подразумева примену учења на даљину путем ТВ-а и онлајн платформи.¹⁹

Снимљени часови емитовани су од 17. марта 2020. до 29. маја 2020. на националним и регионалним јавним ТВ каналима и путем локалних медија, укључујући канале на мањинским језицима. Креирани су дигитални репозиторијуми ТВ лекција на две националне мрежне платформе: *РТС Планета* (постојећа платформа) и *Моја школа* (новоформирана платформа), омогућавајући ученицима одложено и периодично гледање и учење по флексибилном распореду. Поред снимљених лекција, Моја школа је свој садржај допунила тестовима, квизовима и другим дигиталним материјалима за учење. Поддршка приватних ИТ и телекомуникационих компанија била је пресудна у том погледу. До краја марта 2020. године забележено је око 1.000 онлајн часова за ученике основних и средњих школа, доступних на осам мањинских језика (UNICEF, 2020; МПНТР, 2020).²⁰ Да би задржали пажњу деце и унапредили исходе учења, наставници су почели да се повезују са ученицима путем мрежних конференција или апликација за ћаскање на паметним телефонима. Након укидања ванредног стања, основне, средње школе и универзитетски факултети наставили су да раде на даљину, док су предшколске установе поново отвориле за рад са децом средином маја 2020. године.

Брзина реакције и одабрани приступ прилагођеним форматима учења изгледају делотворни, јер је 99% ученика у основном и средњем образовању могло да приступи успостављеним платформама за учење, а 98% их је стварно користило (Ибид.).

ТВ часове су више користили основци (95% њих користи ТВ часове), а мање ученици средњих школа (64% њих користе ТВ часове) (Ибид.). С друге стране, средњошколци су више користили мрежне платформе од својих млађих вршњака (99% средњошколаца користе мрежне платформе наспрот 85% ученика основних школа који користе мрежне платформе) (UNICEF, 2020g). Нису забележене значајне разлике међу девојчицама и дечацима у усвајању и коришћењу технологија.

¹⁹ „Оперативни план за наставак рада школа у отежаним условима“ доступан на <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/03/Nastava-na-daljini-u-vanrednom-stanju.pdf>. Поред тога, поступак пријављивања за пријем у основну школу и тестови само-оцењивања за ученике осмог разреда основне школе који се припремају за завршне тестове такође су пребачени у онлајн формат.

²⁰ Успостављена је мрежна платформа „Моја школа“, која је доступна на <https://www.mojaskola.gov.rs/>

Мање од 2% ученика морало је да користи алтернативне начине, попут учења са штампаних материјала (Ибид.). Ту групу ученика чини око 25% ромске деце, 20% деце са сметњама у развоју и око 13% ученика из других осетљивих група (Ибид.). Школска деца избеглице су са напором пратила ТВ и онлајн наставу на српском језику због језичких баријера и недостатка уређаја, и зато су имала тешкоћа са предајом домаћих задатака електронским путем, посебно с обзиром на то да њихови родитељи нису могли да подрже њихово учење због језичких баријера (UNHCR, 2020b).

Што се тиче комуникације наставник-ученик, 50% ученика узраста 15 година и више навело је мрежне платформе за учење као најчешћи канал за интеракцију са својим наставницима (UNICEF, 2020; МПНТР, 2020). Од ове групе, 22% је комуницирало путем апликација за ћаскање, 11% путем електронске поште и 11% путем апликација за конференције (Ибид.).

Чак 59% ученика сматрало се успешним у испуњавању обавеза током онлајн часова, попут домаћих задатака или тестова (UNICEF, 2020a). Трећина је била делимично успешна, а 9% се суочило са потешкоћама или није испунило захтеве (Ибид.).

Родитељи или неговатељи су навели да су два сата дневно посветили подршци учењу своје деце узраста од 7 до 12 година, и око један сат дневно подршци својој деци узраста од 13 до 17 година (UNICEF, 2020g). Деца су у просеку проводила 4,1 сат дневно на образовним активностима (Ибид.). Група рачуница показује да су овим начином учења деца можда пропустила еквивалент часова које би нормално похађали током 10-12 недеља (UNICEF,

2020g).²¹ Овај број је сигурно већи за ученике из осетљивих група. 17% Рома и 4% ученика са инвалидитетом није уопште похађало наставу за основну школу (UNICEF, 2020; МПНТР, 2020). Изостанак рањивих група из средњих школа био је нешто мањи, и то 9% ромске деце и 3% ученика са инвалидитетом који нису похађали наставу за средњу школу (Ибид.). Учењем на даљину обухваћено је 83% ромске деце, од којих је само 56% успело да прати онлајн и ТВ часове, док је алтернативна подршка била потребна за 27% (Ибид.). Најчешћи разлог зашто ови ученици нису учествовали у онлајн учењу био је недостатак приступа интернету (40% оних који нису учествовали) и недоступност одговарајућих уређаја (25%-30% оних који нису учествовали) (Ибид.). Остали фактори који су умањили ефикасност система учења на даљину су: непостојање регулаторног оквира за учење на даљину, недостатак телевизора за извођење учења на даљину (релевантно за око 2% популације) (РЗС, 2019) и ограничене дигиталне компетенције наставника²² и родитеља (Ибид.). Док су били код куће, 79% деце предшколског узраста одржавало је неки облик комуникације са вртићима, како са васпитачима, тако и са вршњацима. Ангажовање породице у учењу подржано је кроз игру код куће и пружену психо-социјалну подршку (UNICEF, 2020g).

Деца су истакла ментално здравље и последице због стреса као друго најважније питање које их је бринуло (UN WOMEN, 2020a).

Анксиозност се повећавала док су покушавали да се прилагоде новој ситуацији, у којој се 24% ученика суочило са неком врстом проблема (UNICEF, 2020i).

Према повратним информацијама ученика, бољи распоред наставе, укључујући поједностављену дистрибуцију материјала кроз један канал, и смањење очекивања и захтева били су проблеми на које треба обратити пажњу.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ КРИЗЕ: ПРЕПОРУКЕ ЗА ПУТ НАПРЕД

Иако је први хитни одговор на COVID-19 у сектору социјалне заштите имао непосредне позитивне ефекте на

21 Затварање школа због КОВИД-19 кризе спроведено је широм Србије 16. марта 2020. године. Друго полугодиште школске 2019-2020. године завршава се у различитим временским периодима за различите разреде; по правилу полугође за завршне разреде основних и средњих школа завршава се неколико недеља раније од осталих разреда. Због тога та деца нису имала прилику да похађају традиционалне часове у школама између 10. и 12. недеље другог полугођа 2020. године.

22 Што се тиче ограничене дигиталне компетенције наставника, погледајте интернет страницу Завода за унапређивање образовања и васпитања (на српском) (<https://zuov.gov.rs/>).

спречавање социјалне искључености и смањење сиромаштва због неких успостављених владиних шема подршке, постоји неколико питања која треба надале узети у обзир, док земља наставља да се хвата у коштац са ефектом COVID-19 на овим подручјима. Прво, нису све групе становништва подједнако погођене, а друго, криза још увек није готова, посебно са зимском сезоном која предстоји, а која се очекује да донесе бар један додатни високи талас инфекције COVID-19. Главно питање са којим се суочава Србија је: како да обезбедимо да одговор на следећи талас буде организован на начин који земљу чини боље припремљеном и довољно флексибилном да идентификује и одговори онима којима је потребна?

Главни аспекти ове кратке процене који би могли подржати будући одговор у области социјалне заштите и социјалних услуга су следећи:

1 Почетни талас кризе COVID-19 открио је слабости у систему социјалне заштите.

Да би Србија могла да одговори на потребе најугроженијих, програми социјалне заштите морају да се побољшају у адекватности (повећањем износа накнада) и покривености (укључивањем већег броја корисника у програме). У ситуацији у којој нису доступни неформални рад, миграције повезане са послом или новчане пошиљке, морају се наћи алтернативни механизми превладавања. Одрцање од одређених условљавања и повећање накнада из осигурања у кризним условима (укључујући додатне исплате пензионерима и ублажавање услова за испуњавање услова и трајање накнада за незапослене) такође могу бити опције (FES, 2020).

Многе групе су изостављене из програма давања које је до данас покренула влада. То је посебно случај са становницима нестандартних насеља, углавном ромском популацијом и бескућницима.

Лица која немају личну карту или путне исправе нису могла да добију новчану социјалну помоћ, непосредну новчану помоћ, нити дечији или родитељски додатак. Ови људи су такође изостављени из обезбеђивања прехранбеног и хигијенског пакета који су ишли неким групама, али не и свима онима којима је то најпотребније. Тражиоци азила и избеглице нису имали право на једнократну исплату од 100 ЕУР, нити су могли да добију било какву другу јавну подршку за опоравак, што је погоршало њихов ионако несигуран опстанак у земљи (UNHCR, 2020a).

Примећене су систематске родне разлике у приступу основним услугама, јер су жене чешће пријављивале потешкоће у приступу накнадама (UNFPA, 2020). Најпроблематичнији пример овога био је приступ медицинским потрепштинама, праћен приступом јавном превозу, храни, здравственим услугама и хигијенским и санитарним производима. Старије особе су пријавиле изазове у приступу здравственим услугама, укључујући телефонске услуге које организују домови здравља (Ибид.). Такође постоје докази да су се деца из сиромашнијих домаћинстава суочавала са екстремнијим потешкоћама (UNICEF, 2020g). Нису усвојене посебне мере за те осетљиве групе, остављајући их са ограниченом помоћи за крајњи случај, ако уопште постоји (Ибид.).

2 Како многи људи остају без посла, од којих је значајан број неосигураних радника из неформалног сектора, може да дође до пораста броја рањивих људи.

Становништво које се тренутно сматра рањивим²³ могло би да порасте са око 31% пре кризе на 33% или 35% становништва, док би ниво пре кризе од 8% сиромашних радника у Србији²⁴ могао да порасте до 12% или чак 19% у секторима који су највише погођени, као што су трговина на велико и мало, смештај, прехранбене услуге, некретнине, административне и помоћне услуге, професионалне и научне и техничке активности (СБ, 2020b).

23 Праг за „рањивост“ одређује се према онима који живе са приходом од 5,50 до 11 УСД по особи дневно, на основу нивоа утврђеног 2011. год.

24 Праг за „сиромаштво“ одређује се према онима који живе са приходом од 5,50 УСД или мање по особи дневно, на основу нивоа утврђеног 2011. год.

Ударни таласи финансијских утицаја кризе посебно тешко погађају породице са децом, јер те породице захтевају посебну пажњу пошто њих 40,8% није у стању да се суочи са неочекиваним финансијским трошковима без додатне подршке (РЗС, 2017). Такве породице су добиле мање подршке у поређењу са осталим домаћинствима, јер се једнократна помоћ пружала одраслима и пензионерима, али није дата додатна новчана подршка по основу сваког детета. Поред тога, за разлику од пензионера и корисника социјалне помоћи у крајњој нужди, породицама са децом нису аутоматски додељене универзалне новчане накнаде, нити су истакнуте као група којој је потребна додатна финансијска помоћ.

Брига о сиромаштву деце није била централна у владиним мерама одговора. Према деци и одраслима са инвалидитетом нису биле посебно усмерене никакве новчане или неновчане накнаде, упркос њиховом већем степену рањивости током кризе (FES, 2020). Каскадни ефекти и психо-социјални утицаји политика забране кретања, као и уски „епидемиолошки“ приступ кризи на почетку, су све фактори које вреди додатно истражити. Психолошка добробит посебно је забрињавала децу, одрасле (а посебно жене, с обзиром на веће стопе потребе за негом код куће и на радном месту) и старије особе (UN WOMEN 2020; UNFPA, 2020).

3 Србији је потребно значајно унапређење како би се применио мултисекторски приступ у ванредним ситуацијама (и уопште) и како би се подстакла сарадња између владиних министарстава одговорних за социјална питања и здравство.

Владине институције предложиле су низ мера које треба предузети како би се побољшали приправност и реаговање у будућности. Оне обухватају организовање обуке за особље социјалне заштите у ванредним ситуацијама, припреме за стандардне оперативне процедуре за хоспитализацију корисника социјалне заштите који имају позитиван тест на COVID-19 (укључујући најбоље праксе оперативних процедура за њихов отпуст из болница и повратак у своје смештајне установе), обезбеђивање финансијских средстава неопходних како за установе тако и за појединце, и побољшања инспекцијских процеса који прате успостављање и рад комисија за инфекције у установама социјалне заштите.

Треба размотрити нове начине прилагођавања инфраструктуре установа за смештај корисника, тако да корисници нису у потпуности изоловани. С обзиром на изложеност високом ризику, жене које беже од насиља у породици треба да имају сигуран простор у којем се могу изоловати ако не могу да буду одмах смештене у сигурне куће. Исто важи и за жртве трговине људима.

4 Криза је открила подручја у образовном систему којима је потребно даље јачање, како би се боље одговорило на потребе најугроженије деце и адолесцената.

Ова препорука се посебно односи на неразвијену ИТ инфраструктуру и недостатак интернета и друге технолошке опреме потребне како ученицима тако и наставницима да се ефективно укључе у учење на даљину. Од септембра 2020. године, с почетком нове школске године, јављају се извесне недоумице у погледу мера које треба ове године увести због COVID-19: како ће школе наставити да раде?

Разматрају се различити сценарији за организационе моделе у складу са здравственом ситуацијом у свакој општини: традиционално школовање, комбиновано школовање (комбинација приступа онлајн и традиционалног школовања) и учење на даљину (потпуно школовање на даљину).

Иако ће се школе поново отворити, можда неће моћи да редовно дочекују све ученике због правила физичког дистанцирања и других препоручених заштитних мера. Све школе мораће да испуне барем основне хигијенске стандарде. Школски календари ће се можда модификовати, поновни полазак можда буде поступан, а настава се може изводити у сменама. Сведени распореди за школску годину или полугође могу да се допуне додавањем више додатних активности учења на даљину. Комбиноване методе учења могу изгледати другачије за различите ученике, на основу њиховог нивоа и потреба. Док неки ученици могу да се врате у школе на неколико сати или неколико дана недељно (уз додатно учење током преосталог времена организовано кроз учење на даљину), други ученици би могли да уче само путем мера на даљину. Креирање услуга које су погодне за све

контексте, а тиме и отпорне на поремећаје, могло би да се интегрише у моделе дигиталног учења. Јачање институционалних капацитета за даљинско и е-учење могло би да подстакне примену технологија дигиталног учења усмерених на побољшање квалитета образовања, и могло би утрти пут за равноправнији приступ учењу на даљину у будућности.

5 Постоји простор за стратешку промену препознавањем и коришћењем прилика, и неискоришћеног потенцијала.

У контексту који се брзо мења, као што је COVID-19, све сфере друштва, на свим нивоима, треба да буду укључене у план одговора и треба да им се пружи прилика да буду агилне и прилагоде се променљивим околностима.

Април 2020,
Волонтери у Зрењанину

Ово захтева да се институцијама дозволи експериментисање са политиком и регулативом у реалном времену, уз одржавање легитимитета (UNDP и DM00, 2020). Највероватније ће бити потребно да се за будућност припреме иновативни облици пружања социјалних услуга. Неке иновације наметнуте у ванредној ситуацији знатно су узеле маха, попут одржавања контакта са корисницима услуга путем телефона или интернета, креирање различитих платформи за учење базираних на интернету и употреба Viber и Facebook апликација за ћаскање за обављање свакодневног пословања.

Април 2020,
Ватрогасни тим општине Темерин пружа подршку за време избијања вируса COVID-19

Криза је такође открила постојање дигиталне поделе, јер неке групе становништва Србије нису могле да учествују у иновативним променама рада и живота и коришћењу различитих ИТ технологија током кризе. Међутим, ова решења треба да се воде начелима инклузивности. Ово би требало да иде паралелно са одговарајућим обукама, како би се радницима социјалне заштите омогућило да стекну вештине за делотворно пружање услуга подршке на даљину.

Да би се прикупили докази о делотворности за програм социјалних услуга у реалном времену, континуирано информисало за брзо доношење одлука и креирање политика у реалном времену, требало би да се подаци прикупљају из низа других извора који се данас не користе, укључујући директно од самих грађана. Ово прикупљање података може послужити као основа за доношење одлука, и допунити друге веће процене и истраживања које спроводи влада и међународне организације. Свеобухватне листе корисника владиних услуга, укључујући тренутно угрожене, оне у ризику да постану ново-угрожени и друге, требало би да се чувају на локалном нивоу, као и листе волонтера који врше доставу и другу подршку, тако да локалне заједнице могу на најбољи начин да подрже оне којим су потребне.

CLOSED
Until
Further
Notice
Stay
Safe

3

Радна места, одговор и опоравак привреде

3

ПОГЛАВЉЕ 3

ЗАШТИТА РАДНИХ МЕСТА, МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА И УГРОЖЕНИХ РАДНИКА У НЕФОРМАЛНОМ СЕКТОРУ ПРИВРЕДЕ

Ово поглавље даје преглед утицаја COVID-19 на привреду, укључујући радна места и услове на радном месту, са посебним фокусом на мала и средња предузећа („МСП“) и радна места најрањивије популације. Иако је COVID-19 имао јасан негативан утицај на сектор малих и средњих предузећа, такође скрећемо пажњу на нека иновативна решења и могућности које произилазе из ове кризе, од којих се свако може искористити да се примени начело поновне боље изградње („*build back better* - BBB“). Упркос својим негативним ефектима, криза COVID-19 би могла да стимулише доносиоце одлука у Србији да се усредсреде на нове инвестиције, на пример на могућности које нуди зелена привреда, а које би неке неформалне привредне активности могле трансформисати у зелена радна места (даље разрађено у поглављу 6, „Зелени утицај COVID-19 - утицај на животну средину и климатске промене у Србији“).

Способност Србије да смањи утицај COVID-19 на будућа радна места у великој мери зависи од способности да успешно сузбије пандемију, као и од тога да ли српска привреда има отпорност и способност адаптације да се прилагоди на континуиране глобалне поремећаје и структурне промене. Криза COVID-19 довела је до многих директних шокова за локалне привредне субјекте: криза је пореметила глобалне и локалне ланце снабдевања, смањила (или елиминисала) потрошњу, смањила инвестиције, проузроковала неспособност многих људи за рад, резултирала губитком могућности остваривања контаката лицем у лице који су привредни субјекти обично имали са својим клијентима и изазвала многе друге промене. Интервенције Владе и НБС-а биле су намењене спречавању отпуштања током ванредног стања, али су отпуштања ипак настављена у неким предузећима која нису обухваћена (или нису учествовала у) подстицајним мерама Владе. Интервенција Владе у основи је имала за циљ спречавање банкрота финансијски здравих привредних друштава која су се суочавала са проблемима ликвидности због COVID-19. Међутим, ове интервенције

Владе ће вероватно бити неефикасне или неодрживе ако се криза продужи или генерише дугорочне промене тржишних услова, што ће довести до тога да српска привредна друштва изгубе свој тржишни положај и конкурентску предност.

Српска привреда је била озбиљно погођена, али не и драматично, с обзиром на то да су привредна друштва могла да се опораве у кратком року.

У другом кварталу 2020. године криза је довела до значајног	
СМАЊЕЊА БДП-А ОД	ПАДА ДЕСЕЗОНИРАНОГ БДП-А ОД
6,4%	9,2%
У ПОРЕЂЕЊУ СА ИСТИМ КВАРТАЛОМ ПРЕТХОДНЕ ГОДИНЕ	У ПОРЕЂЕЊУ СА ПРЕТХОДНИМ КВАРТАЛОМ ИСТЕ ГОДИНЕ
(SORS, 2020m)	

Овај пад је нижи у поређењу са просеком у ЕУ. У ЕУ је забележен пад БДП-а од 14,4% у 2. кварталу 2020, у поређењу са истим периодом претходне године, и пад десезонираног БДП-а од 11,9% у 2. кварталу у односу на претходни квартал ове године (Eurostat, 2020e). Фирме су показале одређени степен краткотрајне отпорности. У недавној анкети, 75% МСП пријавило је да имају приходе ниже од очекиваних, док је само 3% пријавило веће приходе од очекиваних (CEVES, 2020). Ипак, само 1% анкетираних фирми отпустило је раднике у прва два месеца кризе (CEVES, 2020). Међутим, продужење пандемије и нови периоди забране кретања могли би да изазову пораст отпуштања код МСП. Извоз МСМ је опао у априлу 2020. за 20% у поређењу са претходним месецом, али је убрзо након тога порастао у мају 2020. и јуну 2020 (са повећањем од 16% односно 10% у поређењу са претходним месецом)²⁵.

25 Израчун на основу података РЗС-а као одговор на упит УН-а у Србији

Чини се да постоји неколико разлога за само једноцифрени пад привреде у другом кварталу 2020. године, када се COVID-19 први пут масовније појавио у земљи:

1. дошло је до убрзања економског раста непосредно пре кризе, што је помогло да се спречи већи пад током овог кључног квартала,
2. специфична структура српске привреде која се ослања на производњу производа ниже додате вредности (као што су пољопривреда и прераде хране) имплицира да је земља мање зависила од сектора који су најтеже погођени пандемијом COVID-19 (укључујући производњу трајних потрошних и инвестиционих добара²⁶ и туризам,²⁷,²⁸
3. релативно нижи ниво интеграције у глобалне ланце вредности у поређењу са другим земљама (са изузетком неких сектора, као што је аутомобилска индустрија), и коначно
4. већина привредних друштава у Србији (63%) одговорила је да има довољно финансијских резерви да издржи снажне притиске на ликвидност наметнуте кризом, без потребе за тражењем могућности за спољно финансирање (CEVES, 2020).

Будућност остаје неизвесна а Србија мора бити спремна за неповољне догађаје.

Резерве које су ублажиле утицај током почетних месеци кризе вероватно су потрошене, док је привремено попуштање одређених мера у области јавног здравља у раној фази довело до пораста стопе заразе COVID-19 крајем јуна 2020. до нивоа толико озбиљног попут оног у марту 2020. - априлу 2020. Поред забринутости због даљег ширења вируса, Србија је и даље високо изложена и осетљива на спољне економске шокове који би могли произаћи из успореног опоравка ЕУ, јер је ЕУ доминантан трговински партнер Србије (РЗС, 2020f). Мере Владе и НБС позитивно су утицале на подношење првог економског удара кризе, али као што је наглашено у поглављу 4, „Макроекономски одговор и мултилатерална сарадња“,

26 У 2019. години само 28% извоза Србије чинила су трајна улагања и производи за широку потрошњу, док је 60% извоза било интермедијарних и нетрајних производа широке потрошње (РЗС 2020).

27 Сектор путовања и туризма директно је допринео уделом од 0,9% БДП-у Србије, у поређењу са просеком ЕУ од 3,9%. Земље које се значајно ослањају на туризам и путовања укључују Хрватску (6,2% БДП-а) и Грчку (17% БДП-а) (СБ, 2020).

28 Привредним друштвима која су укључена у глобалне мреже ланаца снабдевања (укључујући МСП) COVID-19 је смањио отпорност због велике и сложене зависности привредних друштава од многих глобалних играча који су погођени и њиховог пословања угроженог мерама забране кретања (Канцеларија УН за смањење ризика од катастрофа, 2020).

све будуће фискалне, монетарне или регулаторне интервенције треба да буду више усмерене ка будућности како би биле најефикасније. Текуће интервентне мере су широког обухвата (и хоризонтално се примењују на целу привреду), као и неселективне по типу привредног субјекта или гране привреде, и као такве су неефикасне и смањују способност земље да настави да пружа фискалну подршку у будућности како се и ако се криза буде настављала. *Изградња отпорности српске привреде на ову кризу захтевала би широке напоре како привредних друштава (да непрестано изналазе нове начине пословања и креативног прилагођавања новим околностима), тако и Владе (да повећа капацитет пажљивог праћења опоравка, тако да може да пружи правовремену и циљану подршку по потреби у будућности).*

Да бисмо припремили привреду да постане отпорнија и да би српска привреда искористила ову кризу да примени начело поновне боље изградње („build back better - BBB“) (укључујући фокусирање на инклузивније и зеленије предузетништво), морамо да поставимо права питања. Ова питања могу имати већи обухват од непосредних узрока и последица ове кризе. Који су кључни покретачи будућих промена? Који фактори ће одредити отпорност предузећа, посебно МСП, у будућности? Који су сектори и врста послова међу најосетљивијим на будуће привредне шокове? Како можемо да се припремимо? Где су за Србију уска грла за улагања у отпорност домаћих привредних друштава? Како државне институције и друге заинтересоване стране могу да прикупе и користе рашчлањене податке о учинку МСП и болним тачкама током раних фаза COVID-19 за боље информисање циљане и међусекторске политике и фискалних приступа у будућности? Које су највеће и можда неочекиване прилике које су се појавиле упркос кризи COVID-19?

КАКАВ ЈЕ БИО УТИЦАЈ COVID-19 НА РАДНА МЕСТА?

COVID-19 је пореметио период раста запослености у Србији који је настао услед побољшања макроекономских изгледа и привредног раста током периода 2018–2019. (како је детаљније дато у поглављу 4, „Макроекономски одговор и мултилатерална сарадња“). У години пре пандемије готово 70.000 радних места је додато привреди земље (РЗС, 2020с). Овај раст запослености подстакли су производња, трговина, угоститељство, грађевинарство и професионалне активности, што је чинило 89% свих нових радних места у земљи од 2016. до 2019. (иако је укупна стопа запослености у земљи на почетку COVID-19 била на само 48,7% (Ибид). Међутим, квалитет запослења пре кризе и даље је био изазов у земљи, а неформално запослење износило је око 18% укупне запослености, погађајући углавном мушкарце, раднике у најпродуктивнијој доби (између 25 и 54 године), старије раднике, мање образоване раднике и раднике у јужној Србији (РЗС, 2020b). Стопа активности (која укључује

радно ангажовање и у формалном и у неформалном сектору привреде) била је и остаје ниска и износи 54%, са значајним јазом између стопе активности мушкараца (61,3%) и жена (47,3%) за становништво старости 15 година и више (РЗС, 2020с).

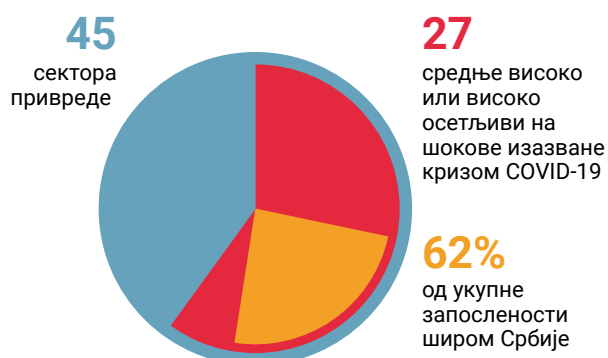
Избијањем пандемије COVID-19 у Србији појавили су се оправдани страхови да ће доћи до моменталних и масовних губитака радних места и радног времена током прве половине 2020. године. Ова очекивања била су у складу са искуством других земаља које су увеле строге мере забране кретања, комбиноване са брзим погоршањем регионалних и глобалних економских услова који имају широко распрострањене и штетне економске ефекте.

Званичне статистике показују да је у првој половини 2020. године дошло до губитка 94.100 радних места²⁹ као резултат пандемије COVID-19, и релативно малог броја отпуштања у комбинацији са великим губитком радних сати. Србија се у том погледу није много разликовала од просечних губитака забележених у Европи и глобално, јер су многе привредне активности морале да се потпуно зауставе, док су друге обављане смањеним капацитетом, јер се природа пословања многих привредних субјеката из темеља променила увођењем мера за заштиту јавног здравља. Што је најважније, статистика показује да нису отпуштени сви радници који су престали да раде током периода забране кретања. Неки послодавци одлучили су се да и даље плаћају своје раднике, захваљујући штедњи, зајмовима или уз подршку новоуведених програма за очување радних места. На основу званичних података, укупан број запослених смањено се до краја другог квартала 2020. за 94.100 радника (пад од 1,5% у односу на крај 2019. године) (РЗС, 2020q). Ово смањење не укључује радна места која су привремено изгубљена у неформалном сектору привреде у априлу 2020. године, а која су касније враћена након ублажавања мера забране кретања. У ствари, Међународна организација рада („МОР“)³⁰ је предвидела губитак од 510.000 запослених са еквивалентом пуног радног времена (FTE) за други квартал 2020. године, што представља еквивалент збиру свих радних сати у Србији који су изгубљени због последица COVID-19, укључујући изгубљено време због краћег радног времена, незапосленост, неактивност и запосленост али не и рад (радници остају везани за постојећа радна

места, али се уопште не баве никаквим послом). (МОР, 2020a)³¹

Неки од ових ефеката могу се делимично објаснити као резултат владиних фискалних мера, мера ликвидности и мера за очување радних места, што је све смањило или одложило утицај COVID-19 на регистровани број незапослених. Отуда стопа незапослености (и чињеница да је остала релативно стабилна у поређењу са тежином кризе) очигледно није најбољи показатељ непосредног утицаја COVID-19 на тржиште рада (МОР, 2020b). Ниже стопе незапослености делимично су последица великог раста броја неактивног становништва током другог квартала 2020. године (на 185.200 људи) у поређењу са истим кварталом 2019. године (РЗС, 2020n). То је резултат мањег броја радно способних људи који су тражили посао током овог периода (РЗС, 2020n). Одлука Владе да финансира запослење са минималном зарадом (путем шеме условних грантова за послодавце) за више од милион радника широм Србије побољшала је краткорочну ликвидност за послодавце, али не може да спречи губитак тржишног удела српских предузећа, поремећај ланаца снабдевања, и пад потражње, што су све дуготрајне претње, које ће покренути отпуштања чим се заврше владине интервенције и мере. Штавише, чињеница да се многи послодавци нису пријавили, нити затражили или захтевали подршку државе указала је на то да многим више одговара флексибилност смањења радне снаге, него ограничења која прате краткорочну подршку ликвидности, попут државних грантова и зајмова.³²

Ипак, суочавајући се са кризом чија је будућност непозната, од кључне је важности да Србија разуме рањивости радне снаге како би се могла припремити за све што би могло да се догоди (укључујући додатне негативне шокове

²⁹ У првом кварталу 2020. године 58.400 мушкараца изгубило је посао у поређењу са 2.500 жена, док је у другом кварталу 2020. године забележен супротан тренд јер су се привредни субјекти дугорочније прилагођавали кризи, па је 34.700 жена изгубило посао у поређењу са само 1.500 више радних места за мушкарце (све цифре дате нето).

³⁰ На основу МОР-ове методологије и модела предвиђања, који се састоји од процене броја радних сати изгубљених сваке недеље услед кризе, а затим трансформисања ових података у сврху илустрације у еквивалент радног места са пуним радним временом (FTE).

³¹ Ефекат на губитак радног места у FTE у земљама чланицама Светске банке у поређењу са ефектом на Србију налази се у Прилогу 1.

³² Као што се наглашава у поглављу 4, „Макроекономски одговор“, овом мером је обухваћено 1.016.535 радника, што указује да више од 50% радника остаје непокривено. Ово потврђује да значајан број послодавца није обухваћен подршком Владе.

до којих може доћи). Фактори који пресудно утичу на ову економску рањивост, како је и препознато у студији МОР-а, укључују: стопе самозапошљавања (узимају се у обзир самозапослени и власници предузетничких радњи (или они који „раде сами за себе“) и радници који су запослени у неформалној привреди; несигурност уговора о раду (посебно за оне који раде на повременим и привременим пословима), нижи ниво зарада и присуство микро предузећа (предузећа са 10 или мање запослених) (МОР, 2020а).

Студија МОР-а наглашава ове видове угрожености утврђујући да се од 45 сектора привреде који су анализирани, 27 сматра средње високо или високо осетљивим на шокове изазване кризом COVID-19, с тим да 27 сектора представља око 62% укупне запослености широм Србије (Ибид.).

Студија МОР-а истакла је осам сектора као посебно угрожене:

1. Трговина на велико (осим моторних возила и мотоцикала);
2. Трговина на мало (осим моторних возила и мотоцикала);
3. Трговина на велико и мало (укључујући поправку моторних возила и мотоцикала);
4. Смештај;
5. Копнени транспорт и транспорт природних ресурса цевоводима;
6. Делатности припреме и служења хране и пића;
7. Шумарство и сеча шуме; и
8. Ратарска и сточарска производња (укључујући лов и сродне услужне делатности).

Преглед броја радника по статусу у ових осам сектора у Србији обухвата: готово 314.000 радника који раде за себе; преко 267.000 радника у неформалној привреди; приближно 735.000 запослених у малим и средњим предузећима; и преко 100.000 само са уговором на одређено време (МОР, 2020а). Стога се кумулативни број радника запослених у секторима са највећим ризиком, а самим тим и број оних који су у највећем ризику од губитка посла и примања, може оквирно проценити на негде између 5% - 25% укупне запослености у Србији (Ибид.).

Иако је ова криза наговестила потребу за реформом законодавства о раду, српску привреду још увек спутава релативно ригидно тржиште рада и проблеми везани за права радника. Од избијања пандемије није било иницијатива за промену иначе релативно ригидног законодавства о тржишту рада у Србији, које се и даље ослања

на концепт снажне заштите запослених који примају зараду, а не фокусира се на раднике уопште узев. Постојеће законодавство не препознаје „нестандардне облике рада“ и значајне групе радника оставља без одговарајуће правне заштите и без одговарајуће интеграције у систем социјалне заштите, што их чини угроженим због кризе. Током ванредног стања, Влада је издала уредбу којом је послодавцима прописала начин на који треба да регулишу рад током ванредног стања - укључујући рад код куће за своје запослене. Међутим, није успела да обезбеди одговарајући правни оквир за практичну примену. Најважније је што ова хитна уредба регулише услове рада за посао који се обавља ван просторија послодавца (тј. рад од куће), али не прецизира како запослени у посебним околностима (деца код куће која нису у школи због забране кретања, стамбени и комунални проблеми итд.) треба то да чине. То указује на постојање потребе за изменама и допунама постојећег законодавства о раду како би било одрживије, флексибилније и свеобухватније, а та промена би такође помогла у спремности Србије за могуће наредне таласе кризе COVID-19.

КО ЈЕ НАЈВИШЕ ПРЕТРПЕО?

Криза коју је изазвао COVID-19 утицала је на свакога, али је њен утицај на раднике био различит и то у зависности од врсте посла, сектора запослења и величине привредног друштва. Највише су били погођени радници запослени у мањим предузећима, они сектори који су директно ограничени забраном кретања и запослени у неформалној привреди.

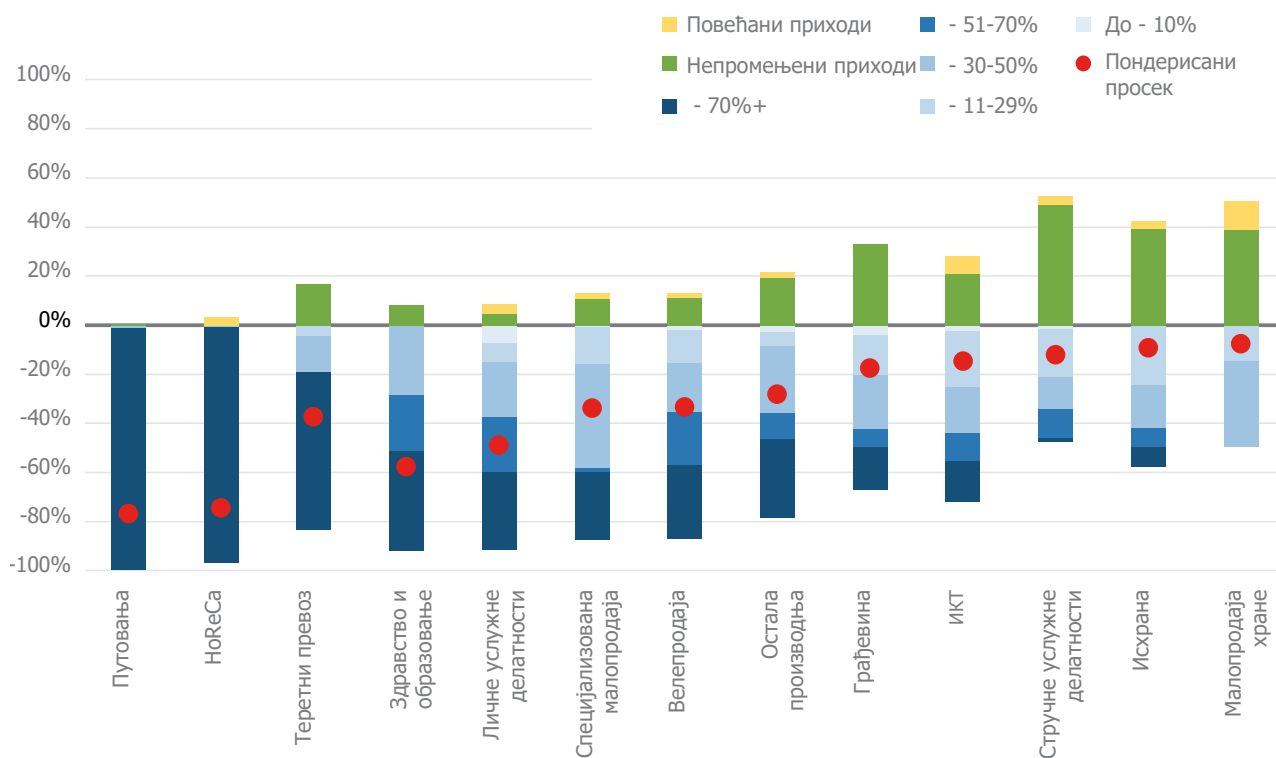
Криза је доказала да је величина битна - највише су била погођена мања предузећа, али су она уједно и агилније прилагодила свој пословни модел или производе овој новој ситуацији. Више од две трећине МСП прекинуло је пословање због COVID-19 (CEVES, 2020). Иако је 20% МСП морало да ограничи скоро целокупно пословање, чак додатних 49% МСП радило је са знатно смањеним капацитетом и имало знатан недостатак ресурса (Ибид.).

Занимљиво је да су средња предузећа показала највећу отпорност у привреди - била су и „довољно мала“ да буду агилна и прилагоде се, али такође су имала капацитете, структуру и ресурсе који су били сличнији већим предузећима, што им је помогло да привуку финансијска средства (слика 7, анекс I).

С друге стране, велика предузећа су имале капацитете, структуру и ресурсе, али су претрпела последице због тога што су била крута и спора и нису била у стању да се тако брзо прилагоде окружењу које се брзо мењало на почетку кризе (Ибид.).

На нивоу сектора, највише су погођени сектори чије је пословање било ограничено забраном кретања, док су најмање погођени пољопривредни и прехранбени сектор. Мерено БДП-ом, највећи међугодишњи пад у К2

потпуно ограничење пословања, што је утицало на сва привредна друштва у тим секторима (слика 3). Ови ефекти су били врло лоши, али у великој мери само привремени. Пошто је забрана кретања укинута, ови сектори су

СЛИКА 3:

Приходи сектора: Економски утицај на различите секторе у поређењу са пондерисаним просеком (CEVES, 2020).

забележен је у уметности, рекреацији и осталим услугама³³ (пад од 32% у односу на исти период претходне године), професионалне услуге³⁴ (пад од 21% у односу на исти период претходне године), трговина, транспорт и угоститељство³⁵ (пад од 17% у односу на исти период претходне године), и прерађивачка индустрија, рударство и друга тврда индустрија³⁶ (пад од 8% у односу на претходну годину) (РЗС, 2020). Сектори путовања, угоститељства и транспорта имали су привремено готово

се поново делимично активирали: на пример, док је део туристичког сектора који обично има користи од страних туриста (Београд, Нови Сад и други већи градови) трпео велике последице, рурални туризам је бележио раст активности због ограничења путовања у иностранство за држављане Србије током лета и чињенице да чак и пре кризе рурална подручја нису у великој мери зависила од прихода од страних гостију (МТ, 2020). Криза је такође тешко погодила културне и креативне индустрије, посебно оне које зависе од окупљања у затвореном, наступа уживо и културног туризма. Ова предузећа су доживела смањење обима пословних активности што је резултирало смањењем прихода, при чему је њих 26% отпустило барем неког од запослених (UNESCO, 2020).³⁷ С друге стране, најмање погођени сектори били су произвођачи хране и малопродаја хране (осим пољопривредних и зелених пијаца, које су и даље биле погођене мерама физичке дистанце), као и професионалне услужне делатности (CEVES, 2020). Затварање пољопривредних и зеле-

33 Овде спадају привредни субјекти који се баве уметношћу, забавом и рекреацијом, осталим услужним делатностима и услугама у домаћинству и samozапослени.

34 Овде спадају привредни субјекти који се баве професионалним, научним и техничким делатностима, као и административним и помоћним услужним делатностима као видом подршке пословању.

35 Овде спадају привредни субјекти који се баве трговином на велико и мало, поправком моторних возила и мотоцикала, превозом и складиштењем и услугама смештаја и прехране.

36 Овде спадају привредни субјекти који се баве подземним рударством и површинском експлоатацијом, производњом, изградњом и одржавањем мреже за снабдевање електричном енергијом, гасом и паром, као и снабдевање водом, канализацијом, управљањем отпадом и сродним активностима на санацији.

37 Кинематографија, издаваштво, дизајн и музичка индустрија (UNESCO 2020).

них пијаца током периода забране кретања озбиљно је погодило мале пољопривреднике којима су такве пијаце примарни канал остваривања прихода, у поређењу са већим пољопривредним предузећима. Ипак, основни ланци снабдевања храном одржавани су и током кризе нису заустављени (FAO, 2020).

Иако су мере ограничења кретања створиле тренутне, али привремене ефекте, поремећаји у ланцима снабдевања и структури глобалне потражње могли би имати значајне последице у будућности. Највише су погођени сектори који су се суочили са смањеном потражњом за робама (како у фази производње, тако и у фази потрошње) и они који су више интегрисани у глобални ланац снабдевања (попут аутомобилске и текстилне индустрије). Индустијска производња у Србији одмах је пала за 17% у априлу 2020. у односу на исти период прошле године (РЗС, 2020р). Највећи утицај био је на индустријску производњу моторних возила, намештаја, текстила и одеће и одевних предмета (међугодишње смањење за 84%, 54%, 62% и 46%) (Ибид.). Производња у овим секторима, а самим тим и извоз у целини, имала је једномесечни заостатак, при чему се извоз смањивао у априлу 2020. године, али је најнижу тачку достигао у мају 2020. године. Тренутни пад извоза утицао је како на производне инвестиције, тако и на продају трајних производа за широку потрошњу (код којих је забележен међугодишњи пад од 53% односно 55%) (РЗС, 2020h), док је продаја итермедијарних и нетрајних производа за широку потрошњу, која представља 66% укупног извоза Србије класификованог по структури, претрпела мањи пад (од 26% односно 11% међугодишње) (Ибид.) **Иако су индустријска производња и трговина порасли у јуну 2020. и јулу 2020. године, већина пословних сектора**

Мај, 2020, Стара Планина
© UNDP, Марко Рисовић

није се вратила на ниво пре кризе (Ибид.). Даље, опоравак извоза у великој мери зависи од тога да ли ће се вирус и даље ширити, да ли ће доћи до доношења нових мера забране кретања у другим националним и регионалним привредама и да ли ће се спољна тражња и опоравак кључних иностраних потрошачких тржишта генерално повратити (КМ - квартални монитор, 2020).

Чини се да је пољопривредни сектор до сада одржавао своју активност током кризе, али општи пад привредних активности могао би озбиљно да ограничи финансијску ситуацију овог сектора до краја ове и наредне године. Национални прехранбени систем је погођен, али се за сада прилагођава тако да нико не остане гладан. Међутим, мере за заустављање ширења вируса имале су краткорочни ефекат на пољопривредне активности и прекинуле неке ланце снабдевања храном, укључујући сектор угоститељства и „зелене“ пијаце. Пољопривреда је посебно осетљива на време - управљање новчаним токовима, припрема земљишта, садња, берба и испорука свеже и здраве хране зависе од придржавања јасно дефинисаних временских оквира.

Забране кретања услед избијања здравствене кризе су пољопривредницима и трговцима ограничиле могућности продаје и дистрибуције свежих и кварљивих производа (FAO, 2020). Посебно су погођени микро и мали пољопривредници. На основу налаза FAO у Србији, пољопривредници који производе рано поврће су у просеку или изгубили или донирали 20-30% производње како би избегли расипање хране, док су многи микро и мали пољопривредници морали да баце скоро целокупну производњу (Ибид.).

Ово питање утицало је на средства за живот многих домаћинстава, јер мали и средњи пољопривредници представљају релативно велики удео становништва Србије. За разлику од ЕУ где је пољопривреда обично концентрисана на мањи број већих земљопоседника, пољопривреда у Србији је веома уситњена и чак 23% домаћинстава широм Србије се донекле ослања на пољопривреду (SIPRU 2020e). За неке од њих пољопривреда представља једини или доминантан извор прихода. Нерегистрована газдинства била су посебно угрожена током кризе (постоји око 113.000 пољопривредних домаћинстава која се сматрају „нерегистрованим газдинствима“) (FAO, 2020). Ова газдинства нису испуњавала услове за мере државне подршке, нису могла да мобилишу радну снагу током ограничења кретања, а њиховим купцима (велетрговци или посредници, како домаћи тако и у иностранству) често је био онемогућен рад у неким градовима (FAO, 2020).

ФОКУС НА УГРОЖЕНЕ ГРУПЕ

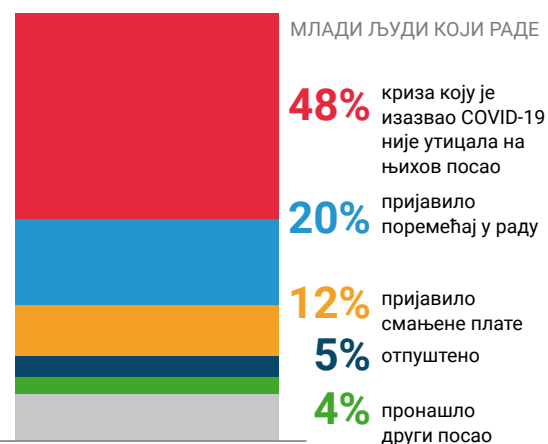
Неформални радници били су међу најугроженијим групама и поднели су највећи терет ове кризе. Неформални сектор привреде је врло флексибилан, јер радници немају званичне уговоре, готово никакву правну или институционалну заштиту или друга права. То значи да се фирме у неформалном сектору привреде осећају и да јесу потпуно флексибилне тако да одмах отпуштају раднике па ако и када услови дозвољавају поново запошљавају исте раднике. **На тај начин, криза је погоршала ранију рањивост радника у неформалном сектору привреде а рањивост би се могла додатно повећати због флексибилности послодавца и релативног сиромаштва и неједнакости у овој групи радника.** Глобалне процене МОР-а показују да би, у случају продужетка кризе, месечни просечни доходак радника у неформалном сектору привреде опао за 28% у земљама са вишим средњим доходком (што укључује и Србију), 76% у земљама са високим доходком и 82% у земљама са нижим-средњим и ниским доходком (МОР, 2020b). Даљим повећањем неједнакости доходака радника класификованих по статусу запослења, још већи удео радника у неформалном сектору привреде би остао у неповољнијем положају. Ако бисмо претпоставили да ови радници немају алтернативне изворе прихода, изгубљени доходак из рада повећао би релативно сиромаштво за неформалне раднике и њихове породице за више од 21% у земљама са вишим средњим доходком (што укључује и Србију), готово 54% у земљама са вишим доходком и 55% у земљама са нижим и ниским доходком (Ибид.). Поред овог утицаја на оне који су појединачно запослени у неформалном сектору привреде, постоји и ефекат преливања на формални сектор привреде: чак и привредна друштва регистрована у складу са законом могу бити зависна од неформалног сектора привреде због потребе да ангажују раднике са скраћеним радним временом или сезонске раднике, а они који раде у формалном сектору привреде могу да зависе од оних у неформалном сектору привреде у смислу неформалнијих начина да се преброди криза, као што је ослањање на финансијску подршку пријатеља или породице за пословне активности, што све додатно повећава сложеност и ризике утицаја на неформални сектор привреде.

Иако су извори средстава за живот ових радника били значајно угрожени током забране кретања, они су најжалост били готово потпуно невидљиви за програме државне подршке. Чак 70% неформалних радника тврдило је да се њихова финансијска ситуација погоршала током кризе, док је 36% одговорило да нема довољно ресурса да састави крај с крајем (ОНСНР 2020; IPSOS, 2020). Међутим, за разлику од других земаља у региону, српска влада није имала прилагођену подршку усмерену на ову осетљиву популацију, нити их је препознао било који стратешки документ или план помоћи који су се односили на COVID-19 (ОНСНР 2020; FCD, 2020). Мрежа

социјалне сигурности државне подршке није проширена на већи удео људи у стању потребе; уместо тога, целокупни фискални подстицај односио се само на оне (послодавце и запослене) у формалном сектору запошљавања (BC, 2020b). Дакле, осим једнократних уплата од 100 ЕУР целој одраслој популацији земље, неформални радници у Србији нису имали никакву конкретну финансијску подршку.

На основу процена МОР-а, COVID-19 представља већи ризик за жене на тржишту рада. Криза је на различит начин утицала на мушкарце и жене, при чему су мушкарци највише погођени током првог квартала 2020. године, а жене највише погођене током другог квартала 2020. године (МОР, 2020a).

Жене, које чине 76% запослених у здравству и нези у Србији, налазе се на првој линији фронта кризе. Жене су такође више заступљене у неформалним услужним секторима и у радно интензивним производним секторима (на пример, жене чине 81% радне снаге у производњи одеће) (Ибид.). Гледајући родне импликације кризе, 53,9% радница је у секторима високе рањивости (горе наведени), што у просеку представља пораст од око 6% по сектору (Ибид.). У првој реакцији на кризу у марту 2020. године, фирме су отпустиле углавном мушкарце (нето 58.400 мушкараца је изгубило посао током првог квартала 2020. у поређењу са нето 2.500 жена у истом периоду), док је у другом кварталу 2020. забележен супротан тренд (нето 34.700 жена је изгубило посао током другог квартала 2020. у поређењу са нето 1.500 повећања броја запослених за мушкарце у истом периоду) (РЗС, 2020n). У истом временском периоду, радни услови за жене су били негативније погођени (само незнатно) (Табела 3, Прилог 1). Утицаји на услове рада укључују веће радно оптерећење (утиче на 22% жена у поређењу са 16% мушкараца), дуже радно време (утиче на 8% жена у поређењу са 7% мушкараца) и повећање утицаја чланова породице током радног времена (утиче

на 18% жена у поређењу са 16% мушкараца) (SeConS, 2020b). Ипак, нешто већи удео мушкараца пријавио је да им је у истом временском периоду смањена плата у поређењу са женама и да су били приморани да узму неплаћено одсуство (Ибид.) (Табела 3, Прилог 1).

Криза је утицала и на младе, који пријављују пораст анксиозности у вези са послом у периоду након кризе COVID-19.

Док 48% младих људи који раде сматрају да криза COVID-19 није утицала на њихов посао, 20% младих пријавило је поремећај у раду, при чему је 12% пријавило смањене плате, 5% је отпуштено, а 4% пријавило да су пронашли други посао (UNICEF, 2020h).

У истој студији, 62% младих пријавило је негативне мисли и осећања о својој будућности након COVID-19 (Ибид.). Иако схватају да ће флексибилност и прилагодљивост бити од пресудног значаја за посао у будућности, највеће препреке младима су недостатак вештина, посебно недостатак предузетничких вештина, недостатак финансијске подршке и недостатак контаката који се сматрају потребним за успех у послу (Ибид.). Са потенцијалним продуженим привредним падом, смањеним запошљавањем у целини и општом трансформацијом тржишта, младима ће бити потребна подршка да се прилагоде променљивом привредном окружењу.

КАКАВ ЈЕ БИО ОДГОВОР ПРИВРЕДЕ?

Привреда је одмах претрпела шок због мера забране кретања које су захтевале значајне промене у пословању, укључујући краће радно време, захтеве да се ради од куће и друге. Већина компанија је своје пословање прилагодила новим условима (CEVES, 2020). Они који су остали у физичким радним просторима увели су мере физичког дистанцирања (85% друштава у производном сектору и 79% у другим услужним делатностима (искључујући посебне услуге везане за забрану кретања у тим привредним друштвима) (слика 11, Прилог 1) (Ибид.). То обухвата и неке привредне гране чије се пословање традиционално сматра „физичким послом“ или „послом за који је потребно лично присуство“, ван куће. На пример, 53,3% фирми из културног и креативног сектора рекло је да су се прилагодили на COVID-19 преласком на онлајн радне активности: нудиле су онлајн културни садржај, укључујући снимљени материјал, дигитализовани материјал, као и онлајн наступе уживо (UNESCO, 2020).

Мањи сегмент привреде прилагодио је своје пословање дигитализацијом и е-трговином, а постоји све веће интересовање да се то све више чини. Током претходне деце-

није електронска трговина у Србији стекла је своје место у законодавном и институционалном оквиру. Банке и друге платне институције нудиле су различите методе е-плаћања, што је од пресудног значаја за раст овог сектора. Поред националног поштанског оператера, курирске службе такође су почеле да шире пословање у целој земљи. Иако је пре кризе постојало интересовање за е-продавнице, ова криза је то интересовање појачала. Само у првом кварталу 2020. (почетак кризе), број трансакција платног промета преко интернета повећан је за 48%, док је број е-продавница повећан за 37% (НБС, 2020е). Заправо, нимало занемаривих 8% предузећа је током кризе прилагодило своју продају е-трговини, најуспешније у прехранбеном сектору, где је 36% привредних субјеката повећало ослањање на опције е-трговине током кризе (CEVES, 2020).

Међутим, употреба е-трговине у Србији још увек је у раној фази развоја и усвајања, а структуре е-трговине нису могле да обезбеде инфраструктуру спремну за коришћење као одговор на COVID-19.

Чинило се да су логистика и испорука посебно слаба тачка. На пример, Министарство пољопривреде покушало је да подржи мале пољопривреднике током периода забране кретања с обзиром на затварање пијаца на отвореном (примарни канал продаје за мале пољопривреднике), повезујући их са могућностима дистрибуције е-трговине покретањем мрежне платформе под називом „е-Пијаца“. Неки произвођачи и трговци били су активни у организовању услуга кућне доставе за локалне купце. Међутим, укупно гледано резултати овог покушаја дигитализације малих пољопривредника били су прилично ограничени. Иако је платформа обезбедила виртуелну пијацу, пољопривредници су сами били одговорни за испоруку производа, што је већини било скупо и логистички тешко изводљиво. На крају, испоставило се да је дигитализација процеса наручивања и дистрибуције представљала значајно уско грло за пољопривреднике и то је нешто чиме се треба позабавити како би се обезбедило да већи број пољопривредника буде у стању да модернизује и пласира своје производе на онлајн пијацама у будућности.

У погледу подршке Владе, мере које су уведене и усмерене на ублажавање утицаја кризе биле су добро прихваћене и корисне за већину анкетираних привредних субјеката. Ове мере су посебно биле усмерене на ублажавање проблема ликвидности привредних субјеката (поред очувања радних места појединих радника). Чак 75% компанија приметиле је да су се због кризе суочиле са потешкоћама у измиривању финансијских обавеза (CEVES, 2020). Највише коришћене мере Владе биле су оне које се односе на исплату минималних зарада и одлагање плаћања пореза (слика 10, анекс 1). С друге стране, велики део привредних субјеката није користио зајмове са државним гаранцијама (Ибид.). Иако не по-

стоје докази који показују колико су ефикасне биле мере Владе у смислу обухвата привредних субјеката којима је помоћ била потребна (конкретно ефикасно таргетирање привредних друштава), OECD процењује да је најефикаснија мера интервенције покриће трошкова зарада (OECD, 2020). Такође ефикасни, иако нешто мање, били су мораторијуми на отплату дуговања, док је најмање ефикасна мера била пореска олакшица (Ибид.).

Ипак, питања ликвидности привредних субјеката могу у будућности наметати много већи ризик. Стога би за мала и средња предузећа обезбеђивање приступа ширем спектру финансијских инструмената (који се односе и на капитал и на задуживање) била од пресудног значаја да се припреме да буду отпорна на будуће кризе.

Ослањање на кредитне инструменте подржане државним гаранцијама у будућности можда неће бити ефикасно решење за многа МСП. У првом таласу кризе, већина предузећа се ослањала на сопствене финансијске резерве (63%), док се само 12% пријавило за банкарски зајам (CEVES, 2020).³⁸ Водећи стручњаци потврђују да су комерцијалне банке задржале конзервативни приступ давању зајмова малим и средњим предузећима током кризе. У ствари, ови стручњаци подвлаче да банке нису шириле базу клијената нити пружале додатне могућности за одржавање ликвидности МСП упркос гаранцијама које су давале Влада и међународне финансијске институције,³⁹ што су оправдавали високим оперативним трошковима доделе зајмова за мала и средња предузећа и применом одговорног приступа новцу обезбеђеном путем гаранција. Међутим, **када се сопствена финансијска средства МСП исцрпе, без ши-**

рег приступа могућностима финансирања, ликвидност МСП би се могла наћи у безизлазној ситуацији. Коначно, банке и финансијске институције морају да интегрисају смањење ризика од катастрофа у своје инвестиционе и кредитне одлуке како би омогућиле да МСП боље управљају сопственим ризицима.

Коначно, прекиди у глобалним ланцима снабдевања доносе и ризике и прилике: ако српска привреда жели и да се опорави и да проактивно усвоји мере које ће помоћи да преброди следећа криза (или текућа ако се настави), неопходна јој је суштинска технолошка и дигитална трансформација како би предузећа преживела.

Управљање испоруком и логистиком током забране кретања представљало је проблем како за домаће тако и за стране добављаче. Четвртина производних предузећа имала је проблема са пријемом домаћих поруџбина, а 18% предузећа са пријемом страних поруџбина (CEVES, 2020). Како су се слични проблеми појавили широм ЕУ, привредни субјекти су увидели да постоји потреба да се диверсификују ланци снабдевања премештањем пословања у земље централне и источне Европе („ЦИЕ“) ради смањења трошкова производње на ближој дестинацији (укључујући Пољску, Словачку и друге) (Европска комисија, 2020b). Међутим, продор на тржиште и преузимање тржишта од стране српских компанија (јер би Србија могла бити атрактивна дестинација за премештање пословања која није удаљена) захтевали би знатно већу ефикасност и технолошке иновације како би се могло конкурисати и заменити привредне субјекте на другим локацијама где је пословање рентабилно (укључујући Кину). Брза дигитална трансформација и технолошки развој мењају пословни свет и изложеност ризику, тако што сваки даном технолошки ризик повезан са сајбер-безбедношћу постаје све већи. Чак ће и предузећа која су данас отпорна на кризне ситуације морати да се прилагоде и раде на спречавању сајбер напада и других будућих ризика.

³⁸ Преосталих 25% привредних субјеката изјавило је да није имало финансијских потешкоћа током кризе.

³⁹ Само 34% привредних субјеката редовно користи банкарски кредит, ван ове кризе (CEVES, 2020).

4

Макроекономски одговор и мултилатерална сарадња

ПОГЛАВЉЕ 4

Ово поглавље даје увид у утицај COVID-19 на најважније макроекономске и финансијске показатеље Србије, као основу за дискусију о спремности земље за даље експанзивне политике које подржавају напоре на проналажењу одговора и опоравку који су потребни за смањење штетног утицаја кризе, које унапређују припремљеност за будуће шокове (сличне или другачије природе) и које обнављају напредовање Србије ка постизању циљева одрживог развоја.

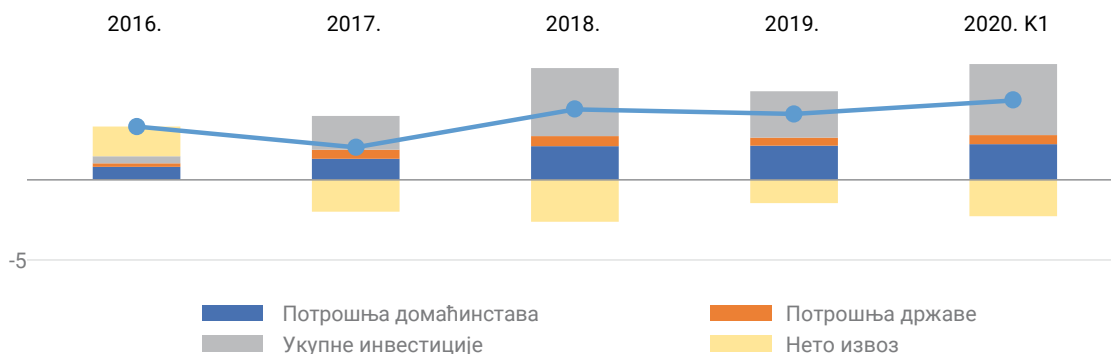
УТИЦАЈ COVID-19 НА ОСНОВЕ МАКРОЕКОНОМИЈЕ СРБИЈЕ

Пандемија COVID-19 снажно је утицала на српску привреду. Међутим, због здравих макроекономских перформанси у годинама непосредно пре кризе и специфичне структуре српске привреде, очекује се да ће пад БДП-а Србије у 2020. години бити нижи од пада у осталим земљама Западног Балкана и земљама ЕУ.

Заправо, као што је приказано на Слици 4 доле, раст БДП-а у претходном периоду узрокован је појачаном ин-

вестиционом активношћу насупрот благо негативном утицају нето извоза (НБС, 2020b). У складу са тим, српска привредна активност доживела експанзију од снажних 4,2% у 2019. години, након повећања од 4,4% у 2018. (што је само по себи било знатно изнад просечне годишње стопе раста претходних година) (МФИН, 2020). Међутим, како је на ове претходне године прво утицала глобална финансијска криза (од 2009 до 2012), а касније и катастрофалне поплаве 2014. године, просечне стопе раста у Србији од 2013 до 2020. и даље су биле испод стопа раста у другим земљама Југоисточне Европе. У првим месецима 2020. године, пре избијања COVID-19, Србија је била у релативно здравом макроекономском положају, пошто је смањила спољни дуг и знатно смањила фискални дефицит. Фискални дефицит је смањен са 6,2% БДП-а у 2014. години на само 0,2% БДП-а у 2019. години, повећањем јавних прихода (са 39% у 2014. години на 42,1% у 2019. години) и смањењем јавних расхода (са 45,2% у 2014. на 42,3% у 2019) (СБ, 2020b). Како се фискални дефицит смањивао, док је истовремено привреда била у експанзији са здравом стопом, јавни дуг као проценат БДП-а опао је са 67,5% у 2014. на 52% у 2019. години, према подацима Министарства финансија (МФИН, 2020a).

Истовремено, пре пандемије, инфлаторни притисци су попустили, углавном због стабилног курса евра према срп-

СЛИКА 4:

Допринос расту БДП-а по кључним агрегатима (у процентним поенима) (НБС, 2020b).

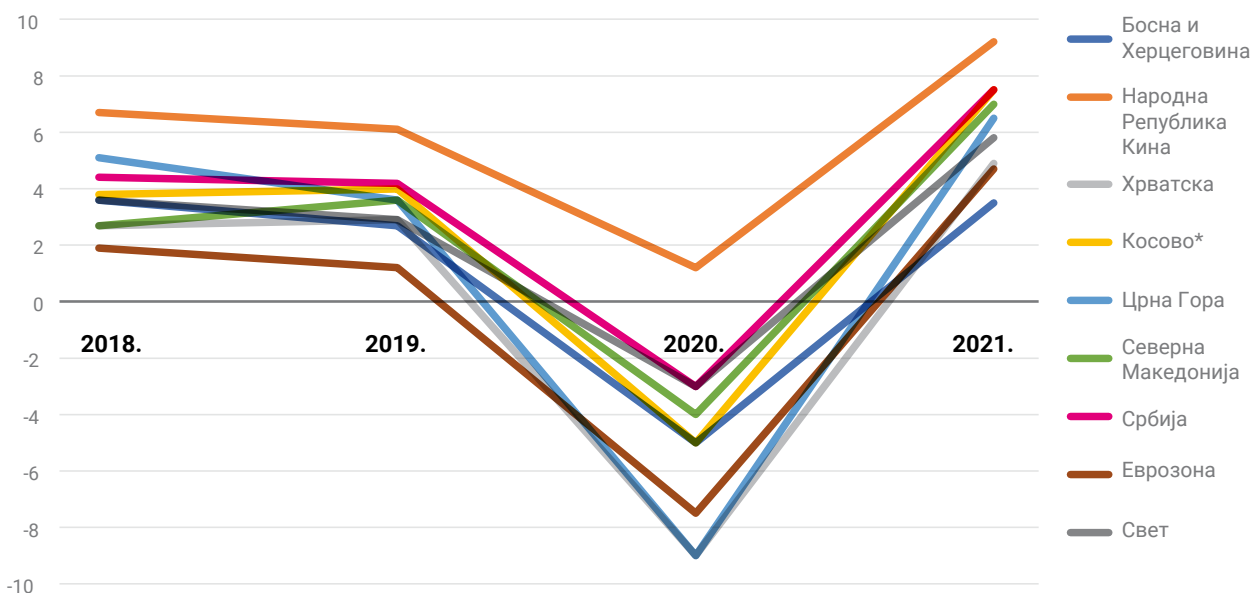

ском динару („PCD“) као и ниске глобалне цене примарних производа.⁴⁰ Као резултат ових трендова, годишња стопа инфлације је остала испод 2% од 2017. године, а НБС је постепено додатно ублажавала своју монетарну политику, при чему је њена референтна каматна стопа пала са 11,25% у 2012. на 2,25% на крају 2019. године, а све време девизне резерве у НБС наставиле су да постепено расту.⁴¹

Након овог периода макроекономске стабилности, COVID-19 сада утиче на српску економију путем барем три канала. Први је кроз спољни сектор (тј. утицаји на извоз, стране директне инвестиције, дознаке, туризам, итд.). Други је кроз комбиновани пад личних и корпоративних издатака, као и инвестиција, све изазвано ме-

Даље, без додатних ребаланса буџета до краја ове године, предвиђа се пораст фискалног дефицита са очекивања (пре-COVID-19) од 0,5% БДП-а на пуних 7%, у складу са трендовима у другим земљама, док се процењује да ће јавни дуг порастати са очекивања (пре-COVID-19) од 49% на 59-60% (КМ, 2020). Упркос томе, буџетски дефицит и однос дуга према БДП-у вероватно ће остати одрживи под условом да се у Србији средњорочно настави раст (Ибид.).

Тренутно доступне пројекције показују нижи пад БДП-а као резултат COVID-19 у поређењу са другим земљама у подрегиону и шире у Европи. Ово услед низа фактора, укључујући: амбициозне фискалне и монетарне мере које су примењивале влада и НБС; релативно скроман

СЛИКА 5:

Реални раст БДП-а, са пројекцијама (годишње процентуалне стопе). Извор ММФ, 2020а

рама за спречавање ширења пандемије и индиректним ефектом контракције спољног сектора. Трећи је кроз текућу и могућу будућу контракцију финансијског сектора.

Због комбинованог утицаја ових шокова, детаљније обрађених у наставку, очекује се да ће БДП Србије у 2020. години пасти између 3% и 5,3% међугодишње, према различитим доступним проценама: Европска комисија пројектује пад за 4,1% (Европска комисија, 2020а), ММФ пројектује пад за 3,0% (ММФ 2020а), а UN DESA пад за 3,6% (UN DESA, 2020b), са детаљима из података ММФ-а датим на [слици 5](#) доле.

40 Иако је позитивно утицао на инфлацију, девизни курс је несумњиво истовремено "кажњавао" извоз, доприносио је смањењу конкурентности и расту дефицита текућег рачуна.

41 Ибид.

удео туризма и велики удео БДП-а земље концентрисан у секторима на које је криза мање утицала, укључујући пољопривреду, шумарство и рибарство (што заједно чини 15,2% БДП-а), административне и помоћне услуге (9,0% БДП-а заједно), ИТ сектор (5,5% БДП-а) (РЗС, 2019а). Ови сектори су укупно чинили преко 30% БДП-а у Србији (Ибид.).⁴²

42 У фиксним ценама из 2018. године, широком структуром српске привреде доминирали су следећи сектори који нису били под снажним утицајем циклних перформанси: пољопривреда, шумарство и рибарство (15,2% заједно), грађевински сектор (12,8%), административне и помоћне услуге (9,0% заједно), ИТ сектор (5,5%), који заједно чине преко 40% БДП-а. У секторе на које су циклне перформансе снажно утицале спадају: услуге смештаја и угоститељске услуге (8,0% заједно), финансијске услуге (7,5%) и транспорт (5,6%), сви доприносиоци у знатно мањем уделу у укупном БДП-у, делом објашњавајући, како је наведено, релативно нижи пад БДП-а Србије у односу на друге земље.

Ови свеукупно релативно позитивни, краткорочни изгледи морају бити подржани пратећим мерама, као што је поменуто у другим одељцима овог извештаја, како би се постигли бољи исходи за најсиромашније и најугроженије привредне субјекте и појединце и створио замајац ка транзицији до зелене и одрживије економије у средњорочном и дугорочном периоду.

ПРИВРЕДНИ КАНАЛИ ПРЕЛИВАЊА КРИЗЕ

Извозно тржиште је био важан привредни вектор преливања кризе у Србији, јер је њена привреда релативно отворена, са односом извоза и БДП-а од преко 50% (у поређењу са јачим односима од 74% у Чешкој и 83% у Мађарској, с једне стране са друге стране, и у поређењу са слабијим односом од 40,9% у Румунији, с друге стране) (Eurostat, 2020b). Као резултат депресираних потражње у целом свету током забране кретања на главним извозним тржиштима, извоз Србије је у априлу 2020. и мају 2020. значајно опао (за 29%, односно 26% међугодишње.) (РЗС, 2020l). То је резултирало укупним падом извоза од 9,5% на годишњем нивоу за период јануар 2020 - мај 2020. Очекује се да ће се извоз опоравити у другом делу 2020. године, што резултира прогнозама за 2020. годину које се крећу од 7% до 18% пада извоза у односу на претходну годину за целу 2020. годину (СБ, 2020b). Обим опоравка зависиће од потражње са главних извозних тржишта у Европи, посебно аутомобилског сектора, као и од потражње за полупроизводима попут челика и компонената. На пример, тренутно се предвиђа пад аутомобилске продаје у ЕУ за 25% у 2020. години, што би могло довести до већих губитака за српски извоз у другој половини 2020. године, с обзиром на релативно високо ослањање земље на извоз аутомобила и њихових компонената (АСЕА, 2020).

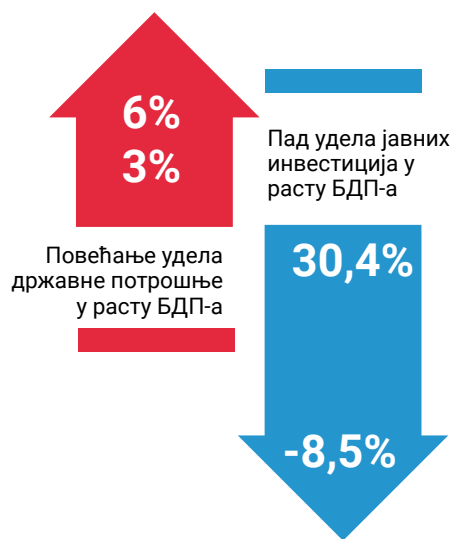
Дознаке су такође важна компонента српске привреде, с укупним приливима од око 8% БДП-а у 2019. години (СБ, 2020i). Међутим, с обзиром на континуирани пад привредне активности на глобалном нивоу, Светска банка предвиђа да ће ови приливи пасти за око 20% у односу на исти период претходне године у 2020. години (СБ, 2020b). **Сектор туризма**, који чини сразмерно скромних 0,9% српског БДП-а (СБ, 2020j), такође је према проценама претрпео значајне губитке: у јуну 2020. број долазака и ноћења туриста смањено се за 52,5% односно 43,3% у односу на исти период претходне године (ВС, 2020е). То може знатно утицати на преливање кризе на читаву привреду. Укупно посматрано, прелиминарне процене Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре („МГСИ“) наводе губитак од преко 137 милиона ЕУР у туристичком сектору за 2020. годину (Ибид.).

И код **страних директних инвестиција**, као и укупних инвестиција, такође се очекује контракција у 2020. години:

према недавним проценама, државне инвестиције ће се смањити за више од 20% у 2020. години, а укупне инвестиције за више од 16%, док се очекује да ће приватне инвестиције пасти за око 14% (UN DESA, 2020b). Укупно гледано, негативни спољни притисци су се поклопили са смањењем националне тражње. До тога је дошло, с једне стране, услед забране кретања и других рестриктивних мера за заштиту јавног здравља, а с друге стране услед неповољног екстерног утицаја на извозни сектор.

Структура државних расхода такође ће бити пресудна за подршку опоравку привреде од кризе COVID-19. Према привременим подацима који су на располагању, државни расходи ће бити превише усмерени према потрошњи (на пример, платама и пензијама) на штету средњорочних и дугорочних инвестиција.

Односно, процењује се да ће се државна потрошња повећати са 3% на 6% раста БДП-а, док ће се јавне инвестиције спустити са позитивног доприноса од 30,4% на негативни од -8,5% раста БДП-а.

Иако је повећана јавна потрошња уобичајени тренд током рецесије, када је јавна подршка најугроженијима кључна помоћ да преброде рецесију, ово је забрињавајући сигнал. Одрживи раст БДП-а у Србији у 2018. и 2019. години у не тако малој мери је резултат одрживих јавних инвестиција, такође важних за подршку дугорочном расту земље, а очекује се да ће се јавне инвестиције драматично смањити како би се у буџету створило простора за краткорочне расходе.

Поред тога, чини се да ће се већи део улагања која ће се наставити концентрисати у транспортну инфраструктуру и изградњу, што, ако се потврди у коначним подацима,

изазива забринутост у погледу дугорочне економске и еколошке одрживости таквих напора и њихове усклађености са обавезама Србије у складу са Агендом 2030 (МГСИ, 2020). Обим ове инвестиције ће зацртати и дефинисати опоравак земље. Државна улагања у физички, као и у људски и природни капитал, имају ефекат великог множиоца и могу резултирати растом запослености, али и побољшањима у постизању одрживог и инклузивног раста, истовремено убрзавајући прелазак на кружну и зелену привреду.

УТИЦАЈ ПАНДЕМИЈЕ НА ФИНАНСИЈСКИ СЕКТОР

Финансијски сектор је још један кључни канал међусобне повезаности за привредни опоравак а претрпео је шок утицајем COVID-19. Мале, отворене привреде, попут привреда Југоисточне Европе, посебно су подложне преливању кризе финансијског сектора због велике прекограничне изложености, високог удела банака у страном власништву у локалним банкарским секторима и трајних макроекономских неравнотежа. Није изненађујуће што је у раним фазама кризе то довело до великог одлива портфолио инвестиција из земаља у развоју у Европи на развијенија финансијска тржишта, у укупном износу од око 4,8 милијарди америчких долара (ММФ, 2020), док су берзе у подрегионима попут Југоисточне Европе бележиле стрмоглави пад. Међутим, од почетка кризе није било нето одлива портфолија из динарске активе у страном власништву, попут благајничких записа (као што су показали недавни подаци о платном билансу). У исто време српска берза је изгубила скоро 17% вредности од почетка 2020. године.⁴³

Иако финансијски сектор може бити вектор преливања економске кризе, он такође може да заштити реалну економију од последица кризе; на пример, обезбеђивањем ликвидности финансијски оптерећеним привредним друштвима и домаћинствима. Финансијске институције такође могу помоћи да се реална економија опорави, на пример, обезбеђивањем механизма за финансирање извоза и кредитног осигурања (СБ, 2020d).

Као што је детаљно описано у Оквиру 3 доле, Влада и НБС су деловали у правцу пружања подршке финансијском сектору у овој улози, како би спречили турбуленције на финансијским тржиштима и подржали ликвидност привредних субјеката и грађана у земљи. Тиме је Влада постигла своје циљеве да сачува иначе здрава предузећа од банкрота и ограничи ефекте кризе на радна места и средства за живот.

На глобалном нивоу, експанзивне монетарне политике које су усвојиле националне централне банке и глобалне финансијске институције, у комбинацији са депресивним глобалном потражњом, довеле су до рекордно ниских каматних стопа. Политике попут мораторијума на камате и отплату, а донекле и субвенционисани зајмови, такође су снажно подстакле привредне субјекте и појединце да се задужују по смањеним и гарантованим каматним стопама.

Како криза одмиче, важно је сада размислити о дугорочном ефекту ових мера, које ће неизбежно довести до стварања значајног обима дуга. Треба одредити два приоритета у периоду кретања ка следећој фази кризе. Прво, треба одржавати пруденцијални ниво задуживања, а укупну дужничку изложеност и привредних друштава и потрошача и даље треба пратити.

За сада је ниво проблематичног (лошер) дуга прилично под контролом (на крају јуна 2020. године ниво проблематичних кредита (NPL) износио је 3,7%) (НБС, 2020с).

Друго, потребне су даље реформе за развој и продубљивање тржишта капитала у Србији. Ово је сада још хитније, јер криза COVID-19 иначе може да допринесе консолидацији ионако доминантног положаја банака као примарног извора капитала за привредне субјекте у Србији. У том контексту, Србија је већ тржиште које је изузетно банкарски оријентисано, са неразвијеним берзама и ниским финансијским посредовањем, јер и стопе и процедуре за издавање обвезница једноставно „нису конкурентне у поређењу са банкарским зајмовима“.⁴⁴ С обзиром на овај контекст, реформе усмерене на реформу тржишта капитала су кључне у овом тренутку. (СБ, 2019а).

У циљу стварања активног и модерног финансијског сектора, требало би хитно наставити процес који је већ у одмаклој фази планирања, јер ће бити од виталног значаја за финансирање дугорочних потреба земље када се суочи са опоравком од COVID-19 и после тога, преласком на угљенично неутралну, зелену и инклузивну привреду у Србији.

МЕРЕ ВЛАДЕ СРБИЈЕ ЗА ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ КРИЗЕ

Влада је предузела неколико корака како би ублажила утицај кризе COVID-19 на здравље, привреду и друштво.

43 Треба напоменути да, с обзиром на то да је тржиште акција прилично плитко, овакав развој ситуације није значајно утицао на привреду у земљи. За више информација погледајте Belex – Београдска Берза (<https://www.belex.rs>).

44 Види „Тржишта капитала у Србији су неразвијена, али има разлога надати се“, Европа у развоју (12. марта 2020) (<https://emerging-europe.com/business/serbias-capital-markets-are-underdeveloped-but-there-is-cause-for-hope/>).

Одговор владе обухватио је фискалне и монетарне мере, као што је дато у Оквиру 3 доле.

ОКВИР 3: ФИСКАЛНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ВЛАДЕ

- **Одлагање плаћања пореза и доприноса** на плате најраније до почетка 2021;
- **Директна плаћања привредним друштвима** једнака минималној заради за предузетнике и мала и средња предузећа и субвенције до 50% минималне зараде за веће компаније. Ове мере су продужене до септембра 2020. (мада је за август и септембар ова мера смањена на 60% минималне зараде за предузетнике и мала и средња предузећа).
- **Кредити по повлашћеним стопама и гарантне шеме** фокусирани на мала и средња предузећа, пољопривредна газдинства и задруге и друге привредне субјекте чије је пословање суочено са ризиком.
- **Директне једнократне уплате** свим грађанима у износу од 100 ЕУР за све пунолетне грађане и додатних 34 ЕУР за пензије (оба износа у динарима).

Процењено је да мере директне уплате привредним субјектима (које се односе на субвенције за минималне зараде) покривају више од 1,02 милиона људи (МФИН, 2020b) и укупно чине расход од 97,3 милијарде динара. Једнократне директне уплате коштале су 1,1 милијарду ЕУР и биле су еквивалентне 1,7% БДП-а Србије.

Да би одговорила на непосредни економски утицај на сектор туризма, влада је увела следеће мере: подела 160.000 ваучера за одмор у Србији како би се надокнадио сразмеран број страних гостију који иначе не би посетили Србију и покретање кредитне линије која се конкретно односи на привредна друштва која послују у туризму у циљу побољшања нивоа ликвидности и обртног капитала ових привредних друштава у овим околностима (носилац активности био је Фонд за развој Републике Србије), укључујући одредбе за дужи период отплате до пет година и грејс период за почетак отплате до две године, као и друге услове (OECD, 2020c).

Свеукупно, Владин програм подршке привредним друштвима и грађанима (детаљно приказан у **Оквирима 3 и 4**) био је амбициозан и износио је око 3,7% БДП-а у нето износу,⁴⁵ са приближно 2Млрд-2,1Млрд ЕУР које је директно исплатила Влада. Поред директног фискалног подстицаја, Влада је локалном банкарском систему обезбедила преко 2Млрд ЕУР у облику гарантних шема за зајмове (КМ, 2020). Као резултат ових интервенција, предвиђа се да ће јавни дуг порастати на око 60% БДП-а до краја јула 2020. године, мада се очекује да ће остати

у распону који се може контролисати, што се одражава стабилном оценом кредитног рејтинга "ББ+" (Ибид.)

Будући да је привреда у Србији релативно стабилизована од 2014. године, Влада је на фискалном плану имала релативно велику прилику да на почетку кризе спроведе разне мере. Мере су у великој мери испуниле циљ избегавања колапса домаће потрошње и инвестиција. Утицаји на повећање дефицита текућег рачуна били су појачани, али су и даље били адекватни због покривености приливима капитала. Дефицит текућег рачуна се повећао, а то је тренд који је већ био у току пре текуће кризе, на 8,7% БДП-а у К1 2020 (НБС, 2020c). Међутим, то је било адекватно покривено приливима страних директних инвестиција и задуживањем у истом периоду, док је девизни курс евра према динару у том периоду био стабилан на око 1 ЕУР: 117,5-118 РСД.

Анализа подстицајног пакета у погледу његове инклузивности и придржавања обавеза земље према Париском споразуму и Агенди 2030 указује на следеће области у којима има простора за побољшање које надлежни могу да узму у разматрање у наредним месецима:

- Многе интервентне мере Владе таргетирају релативно добростојеће субјекте: 24% становништва Србије не користи банкарске производе и не може директно имати користи од мораторијума на дуг или смањења каматних стопа (СБ, 2018б), док неформални радници (који чине висок удео радне снаге у Србији) нису у могућности да приме ниједну исплату субвенционисаних зарада или шема подршке.
- Универзалне мере, попут неких од оних које су спроведене, нису рентабилне и не могу се дугорочно

45 У последњем ребалансу буџета, влада је смањила издатке за јавне инвестиције и издатке за робе и услуге за око 0,5 милијарди ЕУР.

ОКВИР 4:**МОНЕТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ВЛАДЕ:**

- **Сукцесивно смањење каматних стопа** НБС-а: 12. марта 2020. референтна каматна стопа смањена је на 1,75%, каматна стопа на депозитне олакшице смањена је на 0,75%, а каматна стопа на кредитне олакшице смањена је на 2,75%; накнадно је 9. априла 2020. референтна каматна стопа додатно смањена на 1,5%, а каматна стопа на депозитне олакшице је даље смањена на 0,50%, а каматна стопа на кредитне олакшице даље је смањена на 2,50% (НБС, 2020i).
- **Исплате банкама као компензација за смањења каматних стопа.** НБС је 20. јула 2020. одлучила да ће надокнадити банкама смањење каматних стопа на динарске кредите за 0,50 процентних поена у оквиру гарантних шема
- **Ињекција ликвидности:** НБС је обезбедила тржишну ликвидност тако што је банкама (путем инструмената монетарне политике) обезбедила додатну динарску ликвидност у вредности од 41,1 милијарди динара и девизну ликвидност у вредности од 96 милиона ЕУР. Поред тога, покренут је програм подршке ликвидности за банке путем реверзних репо трансакција и своп трансакција.
- **Мораторијум:** Од банака и лизинг кућа се тражило да понуде 90-дневни мораторијум на отплату дуга и да обуставе отплату зајма и све друге банкарске обавезе. Ове мере су касније продужене за још два месеца.
- **Мере за кориснике стамбених кредита:** Дана 11. јуна 2020, НБС је ублажила је регулаторни лимит односа износа кредита и вредности непокретности за купце прве стамбене непокретности за њихове хипотекарне кредите, повећавајући лимит са 80% на 90%.

одржати. С обзиром на неизвесност по питању трајања кризе, неке од алтернатива универзалним мерама, као што су универзалне исплате свим грађанима, представљају предлози који су усредсређени на Привремени основни доходак („ПОД“), као што је недавно предложио UNDP. ПОД може да представља бољу алтернативу по томе што пружа доплату само онима који су испод прага рањивости, а не универзално плаћање свим грађанима, од којих ће некима можда требати додатни приход, а другима не. Процењује се да би спровођење програма ПОД у Србији захтевало месечне трошкове од 0,43% БДП-а (UNDP, 2020a).

- Будуће мере могу да интегришу подстицаје који могу да ублаже нека ограничења идентификована у овом извештају: на пример, за примену еколошких стандарда, смањење емисије угљеника у земљи итд.
- Може се више помоћи Влади у систематској анализи и процени квалитета родне реакције у напорима за ублажавање кризе COVID-19. На пример, постоје полуге политике које се могу активирати пажљивим преиспитивањем планова одговора и буџетских процеса како би се обезбедило да се посматра из угла родног одговора на кризу и узима у обзир најугроженија популација.

На основу горе наведене анализе, Србија задржава одређену количину фискалног и буџетског простора за

даље контрацикличне мере, ако и кад је потребно, како COVID-19 наставља да се развија и мења. Важно је да се овим фискалним и буџетским простором још пажљивије управља у будућности. Прво и најважније, овај додатни фискални простор потребан је за подршку приоритетима јавног здравља (што може захтевати континуирано затварање или ограничења за рад привредних субјеката), са приоритетима идентификованим у поглављу 1, „Здравље на првом месту – утицај на здравствене услуге и системе“. Друго, криза би такође могла да се неконтролисано креће као последица каскадних ломова међународног тржишта (доводећи до наглог пада вредности имовине, неизвршења обавеза на финансијским тржиштима, повећања и немогућег сервисирања корпоративног дуга, итд.) што би ограничило приступ финансијским тржиштима чак и за релативно стабилне привреде попут српске.

Такође је могуће да економска и хуманитарна криза изазвана пандемијом COVID-19 буде много дужа него што тренутно предвиђамо. По речима генералног директора СЗО, Тедроса Адханома Гебрејесуса, „Тренутно нема једноставног и магичног решења и можда га никада неће бити.“ (СЗО, 2020с). Поред тога, наредни талас заразе, или екстерни шок сличне или другачије природе, попут катастрофе изазване природном опасношћу или опасношћу коју је створио човек, не може се искључити до краја 2020. године и касније. Биће потребно обезбедити нова средства за друге дугогодишње приоритете који су били

присутни и пре кризе, укључујући приоритете попут подршке преласку Србије на угљенично неутралну и кружну привреду која је ефикаснија и зеленија.

МУЛТИЛАТЕРАЛНА И РЕГИОНАЛНА САРАДЊА

Опоравак српске привреде и привреде других земаља на Балкану и у Југоисточној Европи у великој мери зависи од међународних и регионалних кретања која су и даље врло неизвесна. Криза се догодила у глобалном контексту успореног економског раста, појачаних тензија на трговинским тржиштима и, што је важно, огромног дуга, процењеног на преко 220% глобалног БДП-а на крају 2019. године, са великом преваленцијом корпоративног дуга од којег је значајан део је окарактерисан као безвредан или врло лошег квалитета.⁴⁶ Утицајем на привредну активност, трговинске токове, и агрегатну тражњу и понуду, пандемија је имала драматичне ефекте на макроекономски систем, што је довело до краха берзе, екстремне финансијске нестабилности и наглог пада каматних стопа и цена примарних производа. Предвиђа се да ће сви глобални показатељи бити у паду у 2020. години: БДП за 6%, глобална трговина између 12% и 32% и директна страна улагања („ДСУ“) за око 40% (UNCTAD, 2020). Корпоративни и јавни дуг су додатно нагло порасли, достигавши нивое који никада нису виђени у протекле две деценије (ММФ, 2020а).

Након интензивних поремећаја у марту 2020. и почетком априла 2020. године, интервенције монетарне политике националних централних банака и фискалне мере влада на глобалном и регионалном нивоу до сада су спречавале здравствену и економску кризу да изазову трајнију пустош на међународним финансијским тржиштима.

И даље постоји несигурност у погледу капацитета влада да дугорочно одрже ове мере или да их замене дугорочним мерама истог обима како би наставиле да подржавају континуирану глобалну макроекономску стабилност, посебно стога што ће мораторијуми на дуг на националном и међународном нивоу истицати, што доводи потенцијално до банкрота великих размера.

На регионалном нивоу, након хаоса у почетку, Европска централна банка („ЕЦБ“) усвојила је мере ублажавања монетарне политике, засноване на Програму хитне куповине обвезница у условима пандемије („PEPP“), који

је делотворно стабилизовао државни дуг на читавом подручју ЕУ. Ово је праћено масовним обезбеђивањем ликвидности за банкарски систем, укључујући понуду зајмова банкама на подручју ЕУ по стопама до 100 базних поена испод стопе депозита ЕЦБ. Ово је праћено великим бројем фискалних мера усмерених на очување стабилности дохотка, очување радних места и избегавање банкрота (како потрошача тако и привредних субјеката). Дана 21. јула 2020. године, Савет ЕУ договорио је свеобухватан пакет од 1.8243 милијарде ЕУР који је комбиновао вишегодишњи финансијски оквир и пакет подршке „Следећа генерација ЕУ“, како би се помогло земаљама да се обнове након пандемије COVID-19 и подрже зелене инвестиције и дигиталну транзицију (Савет ЕУ, 2020). Пакет садржи посебне одредбе које су усмерене на суседство ЕУ и земље у процесу приступања (укључујући Србију) и створиће значајне могућности за Србију и подрегион који ће бити кључни за опоравак земље.

На западном Балкану и југоисточној Европи, након почетног периода током којег су донете протекционистичке мере за набавку и задржавање личне заштитне опреме (ЛЗО) и неопходне медицинске опреме, трговинска сарадња је настављена и ојачана кроз пројекат „Зелени коридор“ који је олакшао транспорт и трговинске токове широм подрегиона. Ова иницијатива заснована је на заједничкој интервенцији Средњоевропског споразума о слободној трговини („CEFTA“) и секретаријати Транспортне заједнице (делегација лидера у области транспорта у Југоисточној Европи) која се посебно позабавила додатним мерама предострожности неопходним за наставак са радом упркос избијању COVID-19. Циљ који је дефинисан и био постигнут био је да се гарантује несметан транзит основних добара, уз гарантоване царинске и фитосанитарне поступке, брзе санитарне провере и информације о предстојећим доласцима, размењене електронски путем „система електронске размене података“ који је већ успостављен и подржава размену података између царинских управа у региону CEFTA (CEFTA, 2020).

Међутим, пропуштене су и друге могућности за сарадњу међу подрегионалним партнерима, укључујући могућност заједничке набавке медицинске опреме и ЛЗО за цео регион. Истовремено је Србија, заједно са Северном Македонијом и Црном Гором, учествовала у недавно успостављеном „rescEU“ систему формирања залиха медицинске опреме, а од 2012. године такође учествује у раду Центра за координацију хитних реакција („ERCC“) који је омогућио важне коридоре за сарадњу у оквиру и ван граница региона.

⁴⁶ The Economist, цитирајући Институт за међународне финансије, наводи да је глобални корпоративни дуг (без финансијских фирми) на 92% у 2019. години, у односу на 84% у 2009. (<https://www.economist.com/finance-and-economics/2020/03/12/corporate-bonds-and-loans-are-at-the-centre-of-a-new-financial-scare>).

Током кризе, Берлински процес (иницијатива чији је циљ појачавање регионалне сарадње на Западном Балкану и помоћ у интеграцији земаља Западног Балкана у ЕУ, између осталог преко пројеката у областима транспорта и инфраструктуре, привредне повезаности и омладинске сарадње) добија додатни замаха. Иницијативе за регионалну сарадњу су такође активирани преко Регионалне канцеларије за сарадњу младих („RYCO“), Коморски инвестициони форум западно-балканске шесторке („КИФ ЗББ“) и Западно-балкански фонд („WBF“), између осталих.

У жељи да се ови резултати консолидују на дужи рок, 6. маја 2020. године одржан је самит ЕУ – Западни Балкан (првобитно планирано уз лично присуство, али је одржан путем видео конференције због COVID-19) а окупио је шефове држава или влада држава чланица ЕУ и лидере шест партнера са западног Балкана (Албанија, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, Република Северна Македонија и Косово*). На састанку на високом нивоу разматране су мере које су омогућиле поједностављене процедуре за једноставнији проток робе током пандемије и обновљени су приоритети партнера за унапређење инфраструктуре на граничним прелазима, као и транспортни коридори. Ово је и даље важан приоритет јер је израчунато да су 2016. године транспортни камиони унутар региона провели 26 милиона сати на унутрашњим границама или заједничким прелазима, што износи више од 80% времена проведеног у возњи у региону (СБ, 2017).

Напори у правцу регионалне сарадње током пандемије такође обухватају и друге секторе, укључујући између осталог:

- Два састанка министара пољопривреде подрегиона сазвала је Стална радна група за регионални рурални развој у Југоисточној Европи („SWG“), ради координације мера којима се обезбеђује адекватна и правовремена испорука хране, укључујући поједностављење или укидање неких царинских процедура и напоре на координацији шема субвенција за подршку пољопривредницима и пољопривредним произвођачима.
- Министри културе на подрегионалном нивоу укључили су се у виртуелни дијалог, који је организовао UNESCO у априлу 2020. године, како би разговарали о утицају здравствене кризе на сектор културе, као и о кризним мерама које се спроводе. Потврђено је да је COVID-19 снажно утицао на сектор културе на регионалном, националном и локалном нивоу због ограничења мобилности и мера за сузбијање ширења пандемије, што је резултирало затварањем историјских локалитета, отказивањем или одлагањем догађаја и прекидом културне производње. Неједнака доступност технологије ће такође продубити неједнакости у приступу и разноликости културних израза у свету.

Успешна координација и сарадња на регионалном нивоу и са европским партнерима остаће пресудни за опоравак Србије и коришћење потенцијалних прилика које произилазе из мера повећане ефикасности и отпорности које су усвојене током кризе (и могле би бити дугорочно корисне), као и оне могућности које би могле произаћи из могућег премештања производње на ближе дестинације неких ланаца снабдевања широм Европе као реакције на повећане ризике глобалне трговине последњих месеци.

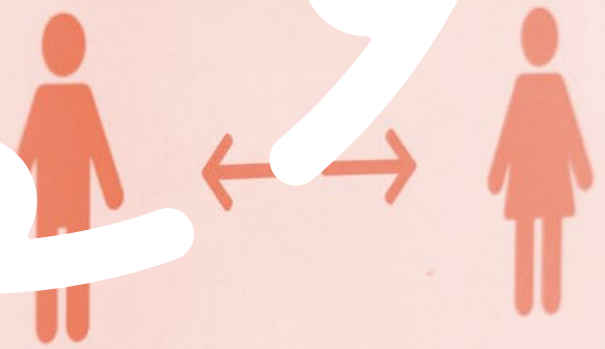

TSB Bank plc is a limited liability company registered in Scotland. Registered office: 120 George Street, Edinburgh EH2 4JH. Registered in Scotland No. SC35237. Authorised by the Prudential Regulation Authority and the Financial Conduct Authority and the Prudential Regulation Authority (Registration No 100263).

Please follow Coronavirus safety guidelines.

5

To help protect everyone in branch, we're asking you to follow a few important guidelines.

1. Keep a social distance between yourself and other customers
2. We are limiting the number of customers in this branch to 2

5 Друштвена кохезија и отпорност заједнице

ПОГЛАВЉЕ 5

Криза COVID-19 је без преседана не само по снази утицаја, већ и по обиму утицаја на целокупно становништво и на све виталне секторе у друштву - међу њима и главне попут здравства, економије, друштвеног сектора и образовања.

Стално присутна велика несигурност у погледу ширења вируса и његових вишеструких утицаја представља огроман ризик за будуће исходе. **Решавање ове кризе постаје посебно тешко на локалном нивоу, где се општински увелико разликују по својој отпорности и способности да одговоре на кризу.** Отпорност заједнице у великој мери зависи од институционалних капацитета, друштвеног капитала и мрежа заједница - како формалних тако и неформалних - и способности сваке од ових заједница да се адаптира, прилагоди и на крају одупре кризи попут ове. Међутим, као што ћемо размотрити у наставку, територијалне неједнакости међу регионима у Србији су релативно високе. Истовремено, уз високу централизацију сектора као што су здравство и социјална заштита на националном нивоу, управљање кризом на терену захтева много бољу координацију и размену информација између националних и локалних власти.

Ипак, локалне заједнице су место на коме се успостављају сви аспекти развоја и на коме људи немају обичај да запошљају своје суседе. Улога локалних самоуправа и заједница била је пресудна у одговору на непосредне потребе и напоре за опоравак од кризе. Истовремено, градови и региони се и даље суочавају са ризицима у локалном контексту, што чини изложеност ризику посебно сложеном и повећава рањивост грађана, виталних система и привреда.

Ово поглавље говори о утицају COVID-19 на локалне заједнице у Србији, њиховој отпорности, институционалном капацитету за одговор на кризу и важним аспектима колективног деловања заједнице. Иако постоји у доступним информацијама о утицају COVID-19 на локалне заједнице доста тога недостаје, настојимо да дамо визуру кризе из локалне и перспективе домаћинства и да барем расветлимо нека од важних питања која су се појавила на локалном нивоу као последице кризе.

УТИЦАЈ НА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ДОМАЋИНСТВА

Локалне заједнице и домаћинства показали су одређени ниво отпорности током првог таласа кризе, али за рањиве, сиромашне и оне мање развијене регионе било је посебно тешко носити се са кризом. Мере заштите кретања, укључујући ограничења процеса рада и мобилности, утицале су на дохотке и обрасце потрошње домаћинства. Већина локалних услуга и продавница (укључујући козметичке и фризерске салоне, занатске радионице, механичарске радње и кафиће) привремено су затворене.⁴⁷ Ограничења мобилности тешко су погодила пољопривреднике и раднике који путују на посао. Иако су многе од ових последица ублажене укидањем ограничења, притисак на радна места и приходе није елиминисан, чак ни ублажавањем ограничења.

Криза је погодила и урбане и руралне заједнице, али са донекле разноликим ефектима. Слично глобалним обрасцима,⁴⁸ заједнице које су највише погођене (на основу регистрованих случајева COVID-19 у Србији током првог таласа кризе у марту - априлу 2020)⁴⁹ били су велики градови и регионални центри, при чему су јужни и источни региони Србије највише погођени брзим ширењем пандемије у овим областима.⁵⁰ Као што је претходно објашњено, становници у градском подручју суочили су се са нешто већим ограничењима у оквиру ванредних мера COVID-19. Иако су старији људи у руралним областима имали рела-

47 За више информација о престанку рад услужних делатности у локалу, види <https://www.propisi.net/najnovije-odluke-vlade-srbije-sednica-od-21-marta-u-vezi-sa-sprecanjem-sirenja-virusa-covid-19/>.

48 Види УН Група за одрживи развој, „Резиме политика: COVID-19 у урбаном окружењу“ (јул 2020) (<https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-covid-19-urban-world>), који подвлачи да се чак 90% свих случајева COVID-19 широм света региструје у урбаним срединама.

49 The Economist, цитирајући Институт за међународне финансије, наводи да је глобални корпоративни дуг (без финансијских фирми) на 92% у 2019. години, у односу на 84% у 2009. (<https://www.economist.com/finance-and-economics/2020/03/12/corporate-bonds-and-loans-are-at-the-centre-of-a-new-financial-scare>).

50 Статистика о COVID-19 преузета 3. јуна 2020. са званичне веб странице о случајевима COVID-19 у Србији (<https://covid19.data.gov.rs/>).

тивно мања ограничења кретања,⁵¹ већ раније су чинили угрожену популацију, јер многе старије популације у овим руралним подручјима нису примаоци пензија и нису примили једнократну уплату пензионерима у оквиру мера Владе (у износу од додатних 35 ЕУР пензионерима) (МОР, 2020а).⁵² Жене, како у урбаним тако и у руралним срединама, одмах су биле погођене на јединствени начин, повећањем обима неплаћеног рада у домаћинству као резултат затварања вртића, школовања од куће и бриге о старијим члановима породице са већим ризиком од вируса у ситуацији екстремнијег ограничења кретања (UN WOMEN, 2020b). Генерално, радници у руралним срединама били су посебно изложени ризику од смањења прихода, јер је већа вероватноћа да ће у сеоским заједницама неформална привреда бити дубоко укореењена, као сегмент привреде који је био погођен у већој мери.

Од укупног броја неформално запослених у Србији, 66% запослених у неформалној привреди је у руралним срединама; од укупног броја руралних радних места у Србији, 30% запослених који живе у руралним областима запослено је у неформалној привреди (у поређењу са 10% у градским срединама) (РЗС, 2020b).

66%
пребивалиште
у руралним
срединама

НЕФОРМАЛНА
РАДНА МЕСТА

51 Онама старијим од 75 година који живе у руралним срединама дозвољени су изузеци од забране кретања која је иначе важила широм земље, што им је омогућавало слободно кретање унутар дворишта, док је у урбаним срединама становништво старије од 65 година углавном било „затворено“ у становима током целог дана током периода забране кретања.

53 Процењује се да око 200.000 старих људи у руралним срединама не прима пензије, јер или раније нису били запослени, или су радили у нерегистрованим пољопривредним домаћинствима у неформалној привреди. Штавише, с обзиром да ови људи нису пријављени у пензијски фонд као примаоци пензије, нису нужно примали једнократне исплате државне подршке за пензионере.

Слично томе, сезонски пољопривредни радници трпели су последице због већ и пре кризе високе стопе запослености ове групе у неформалној привреди (57% сезонских пољопривредних радника запослено је у неформалној привреди (FAO, 2020).

Општа обустава јавног превоза имала је краткорочни утицај на мобилност, а тиме и на економске активности како у руралним тако и у урбаним срединама.

Да би се спречило даље ширење COVID-19 током првог таласа пандемије, јавни превоз широм Србије укинут је чим је 15. марта 2020. године проглашено ванредно стање.⁵³ Овај негативни утицај на мобилност грађана посебно је погодио сеоска домаћинства, жене и раднике који путују на посао и чији живот и рад у већој мери зависе од транспортних мрежа. Жене као група биле су несразмерно више погођене јер их много мање има возачке дозволе (35% жена је добило возачке дозволе у поређењу са 71% мушкараца) (SeConS, 2020; DCIG, 2019), дакле без јавног превоза многе су се морали да се ослоне или на чланове породице или су остале без превоза (Ибид). Око 22% привредних друштава суочило се са потешкоћама у вези са превозом својих запослених на посао (CEVES, 2020). Ипак, чини се да се већина заједница прилагодила краткорочно. Предузећа су се обично прилагођавала организовањем превоза за своје раднике (као замене за обустављени јавни превоз), док су одређене врсте радника добијале дозволе за кретање (ПКС, 2020). Међутим, прибављање дозвола за кретање од надлежних на почетку кризе одузимало је превише времена, што је представљало проблем за пољопривреднике којима је време било пресудно за свежину производа и нису могли да приуште дан без угрожавања бербе сезонске производње (FAO, 2020). У ствари, FAO процењује да је сезонски принос неких пољопривредника могао бити умањен и до 30%, јер произвођачи нису могли да обављају уобичајене пољопривредне радове због ограничења кретања током почетних фаза кризе (Ибид.).

Утицај COVID-19 на тржиште рада имао је велике последице на приходе породичних делатности и на домаћинства која се ослањају на дознаке. Иако су нека домаћинства изгубила значајан део укупног прихода услед губитка посла, нека су се суочила са падом зарада у априлу 2020. године у износу од 1,3% у односу на претходни месец, што се потом поправило тек у јуну 2020. године (РЗС, 2020j). Највећи пад зарада забележен је у прерађивачком сектору (који је забележио пад од 3% у односу на исти период претходне године), с тим што су неки сектори озбиљније погођени (Ибид.).⁵⁴ Нарочито су погођена сиромашна домаћинства која се ослањају на

53 За више информација, види <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19>.

54 У производне секторе који су у априлу забележили посебно висок међугодишњи пад зарада спадају производња пића, електричне опреме, дуванских прерађевина и производа од гуме и пластике (који су забележили пад од 16%, 11%, 10% односно 7%).

дознаке. Дознаке су знатно опале и очекује се да ће и даље опадати с обзиром на утицај COVID-19 на глобални економски систем. Почетни пад дознака у априлу био је пад од 58% у односу на исти период претходне године, док је за период јануар 2020 - мај 2020. укупан међугодишњи пад стопа дознака износио 30% (НБС, 2020а). Међутим, за домаћинства у 1. и 2. децилу (најсиромашнија) која примају дознаке, дознаке представљају 77%, односно 51% укупног расположивог дохотка.⁵⁵

Што се тиче домаћинства са децом,⁵⁶ за 47% ових домаћинства криза COVID-19 довела је до смањења прихода, док је за 8% ових домаћинства криза COVID-19 довела до смањења прихода за више од 50% (UNICEF, 2020g).

Притисак на доходак домаћинства, заједно са општом забринутошћу због посла и могућности да се обезбеди зарада, често су доводили до тога да домаћинства на свим нивоима прихода смањују потрошњу где је то могуће. На основу раста БДП-а и цена робе широке потрошње који указују на краткорочно кретање потражње, евидентно је да су се домаћинства углавном одлучивала за потрошњу на основне потрепштине (храну и пиће), док је инвестициона потрошња смањена. Расходи за финалну потрошњу домаћинства веома су опали у К2 2020. године за 8% у односу на исти период претходне године (РЗС, 2020). Поред тога, док су уобичајени инфлаторни притисци били присутни код примарних производа, нижа потрошња довела је до пада индекса цена већине добара која нису основна добра, попут намештаја, електричне опреме, аутомобила, одеће и обуће (РЗС, 2020а). С друге стране, за домаћинства са децом, која чине приближно једну трећину свих

домаћинства у Србији, 25% ових домаћинства пријавило је повећање непланираних трошкова, при чему је нешто већи удео ових домаћинства пријављен из градског него из руралног подручја (28% домаћинства са децом у урбаним срединама наводи повећање непланираних трошкова у односу на 17% домаћинства са децом у руралним срединама која пријављују раст непланираних трошкова); док је 28% домаћинства са децом изјавило да не може да плати рачуне (UNICEF, 2020g).⁵⁷ Ови непланирани трошкови углавном су се односили на COVID-19 и често су се односили на медицинске и фармацеутске производе, медицинске услуге, хигијену и трошкове исхране (Ибид.).

У потрази за додатном ликвидношћу, чинило се да се домаћинства не окрећу банкама ради задуживања.

Заправо, слично као и у другим земљама ЕУ, у време велике неизвесности и са несигурном зарадом, домаћинства у Србији била су мање спремна да се одлуче за кредите као извор прихода. На основу података НБС, обим нових кредита грађанима (попут зајмова за физичка лица) значајно је опао у периоду април 2020 - мај 2020. (НБС, 2020а). У априлу је дошло до наглог међугодишњег пада обима зајмова физичких лица, што се благо поправило у мају 2020. и јуну 2020, али је и даље знатно испод нивоа из истог периода претходне 2019. године (са смањењем обима зајмова физичких лица за 76% у априлу 2020, 53% у мају 2020. и 38% у јуну 2020.) (Ибид.).

За нека домаћинства која се суочавају са финансијским потешкоћама, механизми којима се носе са кризом понекад укључују кршење привремених мера забране кретања. Локалне институције, као што је наведено у наставку, покушале су да буду ефикасне у пружању подршке тим појединцима и породицама. Међутим, због сложености и озбиљности ванредних ситуација, домаћинства су изјавила да су понекад била принуђена да не поштују забране. У ствари, чак 54% тих samozапослених и самосталних предузетника признало је да су повремено радили упркос наметнутим ограничењима (SeConS, 2020b). Слично томе, мали и средњи пољопривредни произвођачи често су морали да крше ограничења кретања и рада, иначе би угрозили своју производњу и сезонску бербу. Потоња ситуација је углавном решена давањем одређених дозвола за кретање радника у овом сектору, мада су неки пољопривредници и њихови радници наставили да не поштују ограничења кретања и рада ако нису могли на време да добију дозволе.⁵⁸

⁵⁶ Ови подаци се заснивају на информацијама Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) при УН у Србији;

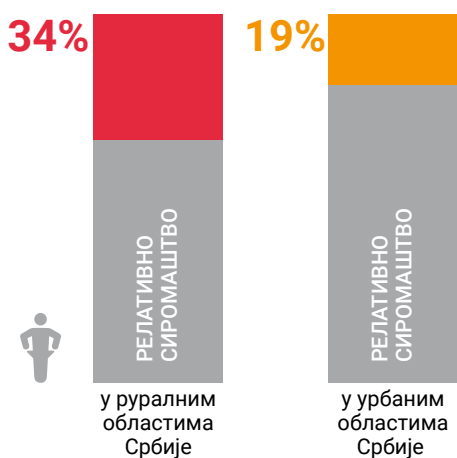
⁵⁷ Домаћинства са децом представљају око трећину укупног броја домаћинства у Србији (РЗС, 2019ц).

⁵⁷ Иако 84% домаћинства живи у сопственом стану (анкета РЗС, SILC), од оних који имају породицу а немају стан више од половине се суочило са потешкоћама у плаћању кирије или кредита него пре епидемије (Ибид.)

⁵⁸ За више информација, види Подаци Министарства пољопривреде (од 4. априла 2020) (<http://www.minpolj.gov.rs/kako-do-dozvole-za-kretanje-uputstvo-za-proizvodjace-voca-i-povrca/?script=lat>).

Генерално, ова криза је разоткрила иначе не толико упадљиве проблеме сиромаштва широм Србије, посебно се поклапајући са постојећим регионалним неједнакостима.

Светска банка подвлачи да би у зависности од трајања кризе додатних 125.000 до 327.000 грађана могло да падне испод границе сиромаштва, док око 66% оних који су у ризику због кризе COVID-19 тренутно не прима накнаде за социјалну заштиту (СБ, 2020b). Јаз у покривености социјалном помоћи у Србији већ је био међу најнижим у ЕУ и пре кризе, са само 35% најсиромашнијег квинтила у Србији који је примао неки облик званичне социјалне помоћи (СБ, 2015). Криза ће неизбежно погоршати ситуацију у мање развијеним деловима Србије⁵⁹ и међу онима који имају веће стопе неформалне запослености или се више ослањају на дознаке (очекује се да ће оба пасти, а у случају дознака знатно у 2020. години).⁶⁰ Источна и јужна Србија имале су највећи проценат људи који живе у апсолутном сиромаштву пре кризе (12,1%), у поређењу са београдским регионом са најнижом стопом у Србији (4,0%) (SIPRU, 2019). На нивоу општина разлике су још веће. Пре кризе, процењена стопа ризика од сиромаштва била је у широком распону, од 4,8% на Новом Београду (општина у региону Београда) до 66,1% у Тутину (општина у региону Шумадије и западне Србије) (SIPRU, 2016).

Највеће релативно сиромаштво у Србији било је у руралним областима (где 34% становништва живи у релативном сиромаштву), у поређењу са урбаним областима (где 19% становништва живи у релативном сиромаштву) (Ибид.). Стопа дугорочног сиромаштва у Србији била је међу највишим у региону ЕУ пре кризе, јер је удео становништва са сталним ризиком од сиромаштва у Србији 19%, у поређењу са просеком ЕУ од 11% (Eurostat, 2020c).

⁵⁹ Београд има 2,6 пута већи БДП по становнику у поређењу са јужним и источним регионима Србије, док стопа запослености радно способног становништва износи 66,6% у Београду, у поређењу са 55,8% у јужним и источним регионима Србије (РЗС, 2020р).

⁶⁰ UN DESA процена пада укупних дознака од 20% у 2020. години (UN DESA, 2020b).

ОДГОВОР ЛОКАЛНИХ ИНСТИТУЦИЈА

Локалне институције имале су ефикасан непосредан одговор на кризу, али чини се да је целокупно управљање кризом од стране локалних институција углавном било ad hoc и различито у зависности од локалног окружења и људских и финансијских капацитета самих локалних самоуправа.

Управљањем кризом у општинама углавном се координирало у институцијама на централном (националним) нивоу, док су локалне институције углавном имале оперативну улогу у спровођењу стратегија дефинисаних одозго. Ово одражава институционални оквир Србије и надлежности јединица локалних самоуправа. ЈЛС су искључиво надлежне за комуналне услуге, предшколско образовање, локалне путеве и културне активности. Здравствена и социјална заштита (две области које су биле под највећим ударом и најпотребније услед COVID-19) у надлежности су органа државне управе на националном или нивоу или на нивоу аутономних покрајина. Иако се ове одговорности понекад делегирају на локалне самоуправе, политике у овим областима углавном доносе централне власти, које имају примарну и крајњу моћ одлучивања (CEVES, 2018). Тако су током ове кризе локалне самоуправе имале оперативна овлашћења, али врло мало могућности одлучивања за дефинисање приоритета од највећег значаја за своје појединачне регионе и становништво.

ЈЕДИНИЦЕ ЛОКАЛНИХ САМОУПРАВА (ЈЛС)

Јединице локалних самоуправа у Србији биле су релативно ефикасне у свом непосредном одговору на кризу. Одмах на почетку по проглашењу ванредног стања 15. марта 2020, локалне самоуправе формирале су „Градске штабове за ванредне ситуације” који су преузели укупну одговорност за управљање кризом COVID-19 у локалу као и за обезбеђивање ефикасног спровођења мера спречавања ширења пандемије и других рестриктивних мера, као и за ефективност одговора институција локалне заједнице.⁶¹ Рад ових штабова координирао је „Републички штаб за ванредне ситуације” а на локалном нивоу у саставу штаба били су стручни људи из кључних области као што су одбрана, приступ информацијама, инспекције, комуналне делатности, стамбени послови, здравство, пољопривреда, водопривреда, шумарство, рад, социјална политика, заштита животне средине и друге.⁶² Ове радне групе, заједно са локалним јавним комуналним предузећима и локалном комуналном полицијом, биле су задужене за пружање унапређених основних услуга (као што су санитарне услуге и чиста вода)

⁶¹ Формиран у складу са Владином Уредбом о саставу, начину и организацији рада штабова за ванредне ситуације (Службени гласник РС, бр. 27/2020).

⁶² Ибид

и спровођење привремено наметнутих ограничења у путовању, као и других ограничења.

ЈЛС су пружале широк спектар подршке, међутим ниво подршке сваке ЈЛС био је у великој мери зависан од људских и финансијских ресурса те ЈЛС. Већина ЈЛС преусмерила је финансијску подршку према секторима за које је оценила да су најхитнији, попут здравственог и санитарног сектора, док је чак 73% општина активирало постојеће финансијске резерве које иначе не би биле употребљене (UNOPS, 2020). Финансијска подршка се често преносила на здравствени сектор како би се обезбедила неопходна опрема за локалне центре примарне здравствене заштите, иако финансирање јавног здравственог сектора обично није попуно у надлежности ЈЛС. Реструктурирању буџета прибегле су и локалне самоуправе, на уштрб других програма чије је финансирање требало смањити или отказати. На пример, око половине општина потврдило је да су њихови програми подршке пољопривреди или у потпуности отказани или одложени за касније у сезони (обично у корист финансирања иницијатива за јавно здравље), вероватно пропуштајући кључни рок потребан за инвестициону подршку пољопривредном сектору, који у великој мери зависи од правремености и сезоналности (FAO, 2020).

Многе локалне организације цивилног друштва покренуле су питање недостатка транспарентности у доношењу одлука (укључујући одлуке о финансирању), као и приступа информацијама на локалном нивоу. Већина локалних самоуправа је током кризе прешла на е-услуге као начин одржавања физичке дистанце и придржавања ограничења кретања, док је 73% локалних самоуправа успоставило позивне центре за грађане како би 24 сата 7 дана у недељи имали директан канал комуникације до локалних власти које пружају основне информације (UNOPS, 2020). У многим случајевима ови позивни центри су само преусмеравали грађане на институције на централном нивоу где су могли да добију детаљније информације (попут Института за јавно здравље Србије - Батут, Привредне коморе Србије итд.). Међутим, ОЦД указују на недостатак транспарентности у читавом процесу управљања кризом и недовољан проток информација до јавности на локалном нивоу (UNOPS, 2020). **Као што су ЈЛС навеле, недостатак дигиталног капацитета и ресурса на нивоу локалне самоуправе утицао је на свеобухватност пружања мрежних услуга (Ибид).**

Већина ЈЛС идентификовала је оперативне потешкоће током кризе због непостојања адекватног оквира локалне управе за управљање овом врстом кризе.

Две трећине јединица локалних самоуправа изјавило је да верују да недостају релевантне интерне процедуре, протоколи и други нормативни акти који би помогли да

Април, 2020,
Волонтери у Зрењанину

се системски регулишу организациони процеси током кризе ове природе, док је само 3% локалних самоуправа изјавило супротно (да су имали довољно процедура, протокола итд.) (UNOPS, 2020). **Заправо, 60% ЈЛС потврдило је да је њихов процес доношења одлука у вези са COVID-19 био прилично ad hoc (Ибид.).** То обухвата и опште управљање кризом, као и посебно оперативно управљање с тим у вези, као што су питања у вези са управљањем јавним финансијама током кризе, укључујући праћење свих трошкова, ефикасну алокацију ресурса итд. Недостатак правих унакрсних вишесекторских стратегија за отпорност на нивоу локалне управе, које односе на опоравак након догађаја, као и дугорочне потребе за отпорношћу, дугогодишњи је изазов који су идентификовале ЈЛС (UNDRR, 2020).

Слично томе, иако је криза COVID-19 утицала на читаве локалне заједнице, локалне самоуправе нису имале посебан приступ заштити појединаца који су били у већој мери изложени ризику. Иако је 86% ЈЛС пријавило да није знало за случајеве дискриминације током кризе, сличан удео (82%) такође је признао да нема развијен систем за евидентирање случајева дискриминације, нити дефинисане процедуре за јединствени приступ угроженим групама (UNOPS, 2020). У ствари, 83% ЈЛС нема локалне законске оквири који дефинишу права и потребе угрожених група (Ибид.).

ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

За разлику од активности у надлежности ЈЛС, сектори здравствене и социјалне заштите у потпуности су координирале њихове централне институције на централном нивоу.

Иако су здравствене установе имале непосредан и ефикасан одговор на кризу, поновно појављивање вируса у јуну указало је на неке проблеме у координацији а разлике у локалним капацитетима додатно су негативно утицале на ситуацију. Здравствена криза ових размера све земље ставља у ситуацију немогућности ослањања на пун људски капацитет за ношење са кризом. Да би се њиме управљало, потребно је ослонити се на адаптивне и ефикасне механизме управљања (укључујући алате за праћење, алате за координацију и комуникацију и предиктивне алате за моделирање сценарија ширења вируса) и високо ефикасну координацију између локалних и централних власти. Као што је показано у поглављу 1, „Здравље на првом месту - утицај на здравствене услуге и системе“, општи здравствени капацитети Србије и укупна јавна и приватна потрошња на здравство приближни су нивоима ЕУ.

Систем је у почетку пројектован да има једнаку дистрибуцију по окрузима до физичке инфраструктуре и људских капацитета неопходних за задовољавање потреба на свим нивоима претње за здравствену превенцију и лечење. Ипак, још увек постоје значајне територијалне разлике у финансијским и људским капацитетима, које су одређене локалне заједнице изложиле релативно већем ризику због, како се чинило, такође и недостатак координације у протеклим месецима.

На пример, мерено бројем лекара на 100.000 грађана, Србија је близу најнижег нивоа ЕУ (у Србији има 298 лекара на 100.000 грађана, док се у ЕУ пропорције крећу од 304 у Румунији до 524 у Аустрији) (Eurostat, 2020d).

БРОЈ ЛЕКАРА НА 100.000 СТАНОВНИКА

Међутим, постоје разлике на нивоу општина у броју лекара на 100.000 грађана, који се креће од 674 у

Ђуприји,⁶³ до 75 у Чоки, док је 48% општина са мање од 150 лекара на 100.000 грађана (ИЈЗ, 2019). Ове разлике су делимично повезане са чињеницом да су неке општине регионални центри и да имају бољу здравствену инфраструктуру. Међутим, током кризе COVID-19 примери из општина Тутин и Нови Пазар указивали су на постојање проблема у координацији. Чини се да је други талас пандемије, који је поново достигао врхунац крајем јуна 2020. године, довео до недостатка броја запослених у локалним болницама за лечење свих пацијената и за контролу ширења COVID-19 у ове две општине. Иако не постоје званични подаци, неке ОЦД су нагласиле да је у неком тренутку могло бити забрињавајућег убрзања раста броја потврђених случајева, броја умрлих и услова у којима су људи лечени у овим општинама. Влада је на крају прераспоредила део медицинско особље из Краљева, Крагујевца и Београда како би боље управљала кризом. **Иако се чини да ово није типичан случај на локалном нивоу, веома је важно на то скренути пажњу, јер може указати на потребу да се унапреде и стандардизују механизми управљања и ефикасност комуникације између локалних и централних власти.**

Иако је здравствени систем реаговао одмах, чини се да систем социјалне заштите није пружио правовремен и адекватан одговор на оно што је на крају постало криза шира од здравствене, утичући на подручја попут привреде и друштвене кохезије. За разлику од других земаља западног Балкана, у Србији није било прилагођавања закона које би обезбедило ефикасно проширење бенефиција или броја корисника програма који су усмерени на сиромаштво и који би заштитили најугроженије, посебно на локалном нивоу. То би могло да указује да централне институције социјалне заштите или нису имале капацитет (укључујући финансијске ресурсе) да се брзо прилагоде и одговоре на кризу, или нису имале одговарајуће повратне информације са локалног нивоа о томе која би подршка била најпотребнија и колико је заиста била потребна. Старији људи навели су да су услуге кућне неге („геронто-неговатељи“), које се локално финансирају, смањене или потпуно прекинуте у неким заједницама током ванредног стања (UNFPA, 2020).

Слично томе, свако пето дете које је добило материјалну помоћ од општинских или локалних институција имало је проблема са приступом овим услугама током пандемије јер је пружање такве помоћи било поремећено, каснило или није било могуће доставити потребне обрасце за добијање помоћи с обзиром на ограничења кретања на снази (UNICEF, 2020a). Коначно, Влада није користила члан 110 Закона о социјалној заштити, који омогућава

⁶³ Београд је искључен, јер је број лекара на 100.000 грађана веома висок због чињенице да је Клинички центар Србије („КЦС“) са свим својим клиникама и институтима и другим болницама, с обзиром да је ово здравствена установа напредног центра за едукацију у Београду (иако пружа здравствене услуге пацијентима из свих делова Србије).

додатне финансијске трансфере из републичког буџета локалним самоуправама за заштиту најугроженије популације. Будући да се политике социјалне заштите креирају на централном нивоу, мало је простора за локалне институције да директно одговоре на потребе својих грађана или да прошире подршку људима у стању потребе у кризним временима.

Пут према отпорнијим и ефикаснијим ЈЛС захтевао би не само:

1. давање приоритета социјалним питањима у раду Владе РС, већ и
2. развој ефикасне координације и размене информација између централног и локалног нивоа власти и
3. изградња поверења грађана у локалне установе социјалне заштите.

Генерално, није било значајних званичних приговора грађана локалним властима у вези са управљањем кризом.

Жалбе на рад локалних власти износиле су 4,47% од укупног броја жалби пријављених републичком омбудсману, при чему се велика већина односи на укупну ефикасност локалних управа током ванредног стања (Заштитник грађана, 2020). Већина жалби односила се на неефикасност локалних инспекција за спровођење регулаторног оквира који је успостављен на локалном нивоу и неадекватно пружање услуга кућне неге свим корисницима услуге у стању потребе (Ибид.). Иако су ове жалбе подношене током кризе, делимично се могу приписати трајном недостатку капацитета локалних инспекцијских служби и центара за социјални рад на локалном нивоу. Међутим, било је бројних жалби грађана на увредљив говор и стигматизацију особа позитивних на COVID-19, као и особа са већим ризиком од вируса уопште (попут старијих особа и грађана Србије који се враћају из иностранства). Док је Повереница за заштиту равноправности („ПЗР“), оштро осудила такве дискриминаторне, дехуманизујуће и законски забрањене поруке, на локалном нивоу се задржало мешовито слање и даље у том духу. Услед тога, ПЗР је издала око 20 упозорења, препорука и других писаних иницијатива националним и локалним институцијама везаним за низ тема, укључујући доступност и пружање услуга социјалне помоћи у кући, правовремено издавање дозвола за кретање, изрицање новчаних казни особама са деменцијом које су напустиле кућу током полицијског часа, функционисању сигурних кућа и доступности и пружању услуга за заштиту жртава родно заснованог насиља.⁶⁴

ОДГОВОР ЗАЈЕДНИЦЕ НА КРИЗУ

По свему судећи, ОЦД су веома активне у пружању подршке локалним заједницама. Већина локалних ОЦД била је укључена у хуманитарни рад, пружајући подршку угроженим групама, омогућавањем приступа релевантним и правовременим информацијама и пружајући бесплатну правну помоћ (UNOPS, 2020). Сама криза је променила начин на који су ОЦД функционисале и захтевала је и њихово прилагођавање актуелној ситуацији. У непосредном одговору на кризу, 84% ОЦД је прекинуло своје редовне активности и посветило се проблемима везаним за COVID-19 на локалном нивоу (Грађанске иницијативе, 2020). Иако конкретни захтеви нису долазили од локалних самоуправа, одређени примери на локалном нивоу указали су да су чак и мале ОЦД имале капацитет да пруже подршку, заједно са солидарношћу локални привредника, и пруже подршку угроженима и лицима која су била у ризичним ситуацијама (UNOPS, 2020). Веће ОЦД су такође искористиле своје капацитете да заговарају и привлаче донације привредних друштава и других кључних актера.

Црвени крст Србије играо је кључну улогу у пружању подршке Влади како би се помоћ пружила на што ширем подручју, директно локалним заједницама. Иако је Црвени крст невладина организација, Црвени крст Србије има специфичну улогу у управљању ванредним ситуацијама која је регулисана Законом о Црвеном крсту Србије. Пошто Црвени крст Србије има изграђену мрежу на терену и људске ресурсе и капацитете у свим локалним заједницама, пружао је помоћ нарочито у активностима које су подразумевале масовно волонтирање и свакодневну индивидуалну подршку угроженом становништву које тражи здравствену заштиту. Током ванредног стања, Црвени крст Србије је континуирано ангажовао 1.350 волонтера широм земље који су дали допринос у виду 570.000 сати волонтерског рада, 589.000 посета помоћи у кући (међу којима 83.000 спада у старија домаћинства) и дистрибуирали 432.000 прехранбених и санитарних пакета.⁶⁵

Многа удружења, мреже и привредници прикључили су се пружањем подршке и донацијама заједницама и локалним институцијама. Национална асоцијација локалних самоуправа – Стална конференција градова и општина („СКГО“) пружала је подршку локалним самоуправама у виду техничких и правних савета како би радили на одговарајући начин током ванредног стања, укључујући одржавање дневних информативних брифинга и информисање о развоју ситуације, олакшавање координације на централном и локалном нивоу у одређеним областима и залагање за локално осетљивији приступ у свеукупном управљању кризом. Слично томе, Национална алијанса за локални економски развој

64 За више информација, види <http://ravnopravnost.gov.rs/misljenja-i-preporuke/zakonodavne-inicijative-i-misljenje-o-propisima/>.

65 Ове податке дао је Црвени крст Србије као одговор на упите агенција УН-а.

28. Април

Авион са медицинском помоћи стиже у Београд, главни град Србије

(„NALED“) је користила своју мрежу локалних самоуправа и привредних субјеката да иницира кампања корпоративне друштвене одговорности и покренула платформу за донације.⁶⁶ На тај начин NALED је обезбедио више од 45 тона хране за 10.000 сиромашних домаћинстава широм земље, прикупио око 2 милиона ЕУР за куповину медицинске опреме, zaloжио се за укидање ПДВ-а на донације и предузео и друге кораке).⁶⁷ Поред тога, многа велика предузећа независно су донирала финансијска средства за борбу против кризе или су донирала своје производе и услуге, попут кревета, душека и комплета постељине болницама и институцијама социјалне заштите, бесплатне кратке боравке за медицинско особље у бањским центрима, прехранбене производе, техничке капацитете за изградњу иновативних решења у институцијама итд. Слично томе, фондација „Каталист Балкан“ покренула је прикупљање донација путем **платформе за групно финансирање (краудфандинг)** како би се прикупила средства за одређене иницијативе, попут пружања једнократне финансијске подршке културним радницима или финансирање подршке најугроженијој популацији у неким од најтеже погођених општина.⁶⁸

Пословна удружења, посебно Привредна комора Србије („ПКС“), одиграла су важну улогу на локалном и регионалном нивоу. ПКС има мрежу од 17 регионалних канцелари-

ја које су биле директан канал комуникације за привредна друштва чије је пословање трпело последице кризе, а са њима се комуницирало свакодневно.⁶⁹ Регионалне канцеларије су успоставиле континуирану и активну мрежну комуникацију са компанијама, што је омогућило ефикасан проток информација од локалног до централног нивоа, и обрнуто, о темама као што су најновије информације о обустављеној производњи, прекинутим локалним ланцима снабдевања, застојима на границама и много тога осталог. Ова мрежа је значајно допринела стабилизацији локалних ланаца снабдевања, пре свега апотека, снабдевања прехранбеним производима и малопродаје и логистичких центара. ПКС је била у саставу републичког Штаба за ванредне ситуације, за привредна питања, па је тако пружала услуге као што су издавање дозвола за кретање привредним друштвима која раде у три смене, организовање превоза за раднике, координирање донација медицинске опреме од стране привредних друштава и подстицање привредних друштава да преусмере приоритете у правцу производње материјала за личну заштитну опрему, нудећи 3D штампаче за производњу заштитних визира, и друге подстицаје.

Интензивна волонтерска активност и солидарност између заједница и локалне привреде били су присутни од самог почетка кризе. Локалне заједнице широм Србије показале су ентузијазам у пружању помоћи људима на многе начине, укључујући донирање маске за лице или волонтирање и помоћ старијој популацији чије је кретање било потпуно ограничено. На пример, у Сомбору су центри за жене жртве насиља у породици и за мигранте и тражиоце азила почели да шију заштитне маске за рад-

66 За више информација о донацијама привредних субјеката види <https://naled.rs/en/covid-19-privreda-u-saradnji-sa-naled-om-donirala-45-tona-hrane-za-10000-domacinstava-3575>

67 Ибид.

68 За више информација о платформи за групно финансирање коју је успоставио Каталист Балкан, види <https://catalystbalkans.org/>

69 За више информација о раду ПКС, види <https://pks.rs/strana/covid-19-info-servis-za-privredu>

нике у јавним службама у Србији.⁷⁰ Мреже добровољаца су импресивном брзином расле током прве забране кретања. UNDP је у партнерству са владином Канцеларијом за ИТ и е-Управу развио волонтерску платформу под спонзорством Владе (под називом „Буди волонтер“) ⁷¹ како би се помогло онима који желе да пруже помоћ својим локалним заједницама. Број добровољаца на платформи порастао је са 1.600 у прва три дана од лансирања, на преко 7.300 њих почетком септембра 2020. (UNDP, 2020с). UNICEF, у партнерству са организацијом „Млади истраживачи Србије“ и уз подршку USAID и Министарства омладине и спорта, позвао је младе да постану волонтери на интернету за успостављање другачије платформе за волонтирање на мрежи.⁷² Ова иницијатива окупила је око 2.900 младих људи и путем ње млади су учествовали у кључним комуникацијама о COVID-19 и другим важним темама, мрежној комуникацији о ризику, превођењу образовних материјала за смањење језичких баријера у образовању, пружању мрежне подршке вршњацима и другим активностима.⁷³ Поред тога, друштвене мреже су коришћене за лакше организовање волонтирања и за заговарање. На пример, многе стамбене зграде у градским срединама имале су барем једног волонтера који је помагао суседима. Слично томе, због несташнице маске за лице многе фирме и појединци почели су да производе памучне маске за болнице, за малопродају и за своје суседе, као начин да помогну другима. Многе жене у локалним заједницама користиле су своје машине за шивење да би произвеле, а затим донирале маске од тканина које су им биле на располагању.

И на крају, ту је и много примера подршке коју је пружила српска дијаспора.

Организација „COVID-19 КаранТим“, тим епидемиолога, лекара, научника, статистичара, ИТ стручњака и других високообразованих и квалификованих стручњака пореклом са Западног Балкана понудио је своју бесплатну техничку подршку у праћењу стања јавног здравља и помоћи јавном здрављу. Неки од њихових доприноса обухватили су понуде за преглед литературе, попут водећих академских часописа и извештаја, статистичку анализу здравствених података из Србије, предлоге за побољшање квалитета података добијених с обзиром на ситуацију у Србији и пре-

поруке за стратегије превенције засноване на епидемиолошким показатељима. Организација „Тачка повратка“, заједно са UNDP-ом, упутила је позив здравственим радницима широм дијаспоре преко волонтерског програма да помогну Србији у борби против COVID-19, а преко 300 људи се одазвало позиву.⁷⁴ Поред тога, Тачка повратка је у име владе координирала активности на пружању помоћи за повратак држављана Србије у иностранству, углавном студената, назад у Србију финансирањем бројних летова за репатријацију. Коначно, организација „Срби за Србе“ позвала је дијаспору да да донације како би пружила помоћ сиромашним породицама у Србији током кризе, посебно у сиромашним регионима,⁷⁵ док су остале организације, попут „Дијаспора групе“ понудиле помоћ за трансфер помоћи и другог материјала у Србију.⁷⁶

Ипак, упркос свим овим усаглашеним ангажманима у заједници, чини се да постоји општи недостатак социјалног дијалога и демократског ангажмана по питању одговора на COVID-19 на локалном нивоу, јер већина локалних самоуправа није укључила ОЦД у своје локалне Штабове за ванредне ситуације, нити у било који од њихових процеса доношења одлука. Продужено трајање пандемије и давање ванредних овлашћења извршној власти на централном и локалном нивоу ограничили су простор за социјални дијалог или иницијативе које преводу саме заједнице. Локалне скупштине нису заседале, у почетку зато што је изборни процес још увек био у току, а касније због мера ограничења рада и ванредног стања COVID-19 у многим општинама у постизборном периоду. С друге стране, ни ОЦД ни чланови угрожених група нису учествовали у раду локалних Штабова за ванредне ситуације, укључујући процес доношења одлука и креирање услуга и мера. Због ове и других препрека, у процесу одговора на кризу на локалном нивоу недостајала је родна перспектива (ОЕБС, 2020). Иако је 60% ЈЛС навело да има добру сарадњу са ОЦД током кризе, ОЦД подвлаче да је најчешће њихово учешће⁷⁷ било везано само за оперативни рад, као што је волонтирање (укључујући дистрибуцију средстава за дезинфекцију, заштитну опрему, храну, лекове и рад у позивним центрима, итд.), а не за идентификацију потреба или дефинисање стратегије (UNOPS, 2020). Током ове кризе изгледа да су локалне самоуправе доживљавале ОЦД углавном као посреднике у контакту са грађанима – на пример, ангажовање ОЦД за информисање грађана

70 За више информација о раду ових група у Сомбору, види <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/feature-serbian-survivors-of-domestic-violence-sew-face-masks-for-covid-19-response> и <http://europa.rs/in-solidarity-when-it-matters-the-most-migrants-in-reception-centres-supported-by-the-eu-helping-the-people-of-serbia/?lang=en>.

71 За више информација о иницијативи „Буди волонтер“, види <https://budivolonter.gov.rs/>.

72 За више информација о платформи за волонтирање коју су поставили Млади истраживачи Србије, УСАИД и Министарство омладине и спорта, види [<https://www.mis.org.rs/en/>].

73 Ибид.

74 За више информација о волонтерском програму који је организовала Тачка повратка, види [И <https://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/blog/2020/serbian-repats-stories-return.html>]

75 За више информација о раду Срба за Србе, види <https://srbizasrbe.org/>

76 За више информација о раду Дијаспора групе, види <https://diasporagroup.org/>.

77 Неке од примарних метода за укључивање ОЦД на локалном нивоу односиле су се на активности одређених удружења грађана (на пример, удружења старих лица, удружења особа са инвалидитетом, итд.) која су помогла у заговарању и бризи о својим члановима током кризе.

о одлукама ЈЛС – без препознавања ОЦД као ресурса за пружање додатних услуга посебно угроженим групама, за шта ОЦД нису толико ангажоване (Ибид).

Депопулација је следећи феномен који треба размотрити у контексту отпорности заједнице. Депопулација је врло дугорочан процес, који се убрзава и одвија паралелно са пандемијом COVID-19 и представља важну појаву у позадини кризе. Одговор на демографске промене захтеваће исту врсту отпорности и капацитета за прилагођавање различитих сектора (посебно образовања, социјалне заштите, здравства и тржишта рада, али и инфраструктуре), који ће морати да се прилагоде новој демографској стварности и идентификују начине максимизирања постојећег људског капитала у земљи. Мањи градови и општине посебно се суочавају са ослабљеним капацитетима због смањења броја становника, што утиче на њихову способност да одговоре на кризе. Одговори заједнице на COVID-19, међутим, потенцијално указују на подручја у којима би већи социјални капитал могао играти улогу и у одговору на демографске промене, укључујући изградњу веза са дијаспором. Старење становништва, као важан исход депопулације, додатно је утицало на отпорност одређених сектора и заједница на кризу, истовремено излажући већи удео становништва ризику.

Одговор на демографске промене захтеваће улагање у здравље и производне капацитете старије популације, што може бити још већи изазов у пост-пандемијској ери.

УПРАВЉАЊЕ, ОСНОВНЕ СЛОБОДЕ И ВЛАДАВИНА ПРАВА

Епидемија COVID-19 осветлила је слабости у пресеку између људских права и система управљања ризику од криза и катастрофа широм света, укључујући и Србију (Стручњаци УН-а, 2020). Док је ванредно стање проглашено 15. марта 2020. године, а УН накнадно о томе обавештене⁷⁸, немогућност Скупштине Србије да учествује у процесу доношења одлука и почетни јаз у консултацијама са кључним друштвеним актерима створили су забринутост за правичну примену владавине права, људска права, повећани ризик од дискриминације и смањење демократског простора уопште док је Србија настојала да одговори на кризу (YUCOM, 2020). Као и у другим земљама, један од главних изазова током читавог периода COVID-19 била је својствена контрадикторност слобода загарантованих уставом земље и неуједначеног ефекта рестриктивних мера, које су више погађале неке категорије друштва од

78 У Вербалној noti од 6. априла 2020. влада је обавестила Генералног секретара УН-а о проглашењу ванредног стања и „одступања“ од својих обавеза према Међународном пакту о грађанским и политичким правима („ICCPR”).

Април 2020,
Празно игралиште за децу у Београду затворено у оквиру мера за спречавање ширења вируса COVID-19

других (БЦЉП, 2020а). Ови проблеми су се поступно решавали током кризе, често на ad hoc основи, уз подршку или интервенцију националних и међународних партнера, укључујући УН.⁷⁹ Једнако проблематична били су и ограничења слободе информисања и изражавања, ограничења за рад новинара, перцепција нетранспарентности кључних институција и масовна појава лажних података и информација на друштвеним мрежама из многих незваничних извора (СЕ, 2020а). Ово је допринело опадању поверења у институције, што је резултирало протестима, непоштовањем мера, повећаном забринутости у друштву и отпором.⁸⁰ Увођење суђења преко мрежних платформи, иако добродошла иницијатива за наставак рада правосуђа у изузетним околностима, створила је перцепцију а могуће и стварне ситуације у којима се оспоравало право на правично суђење (YUCOM, 2020).

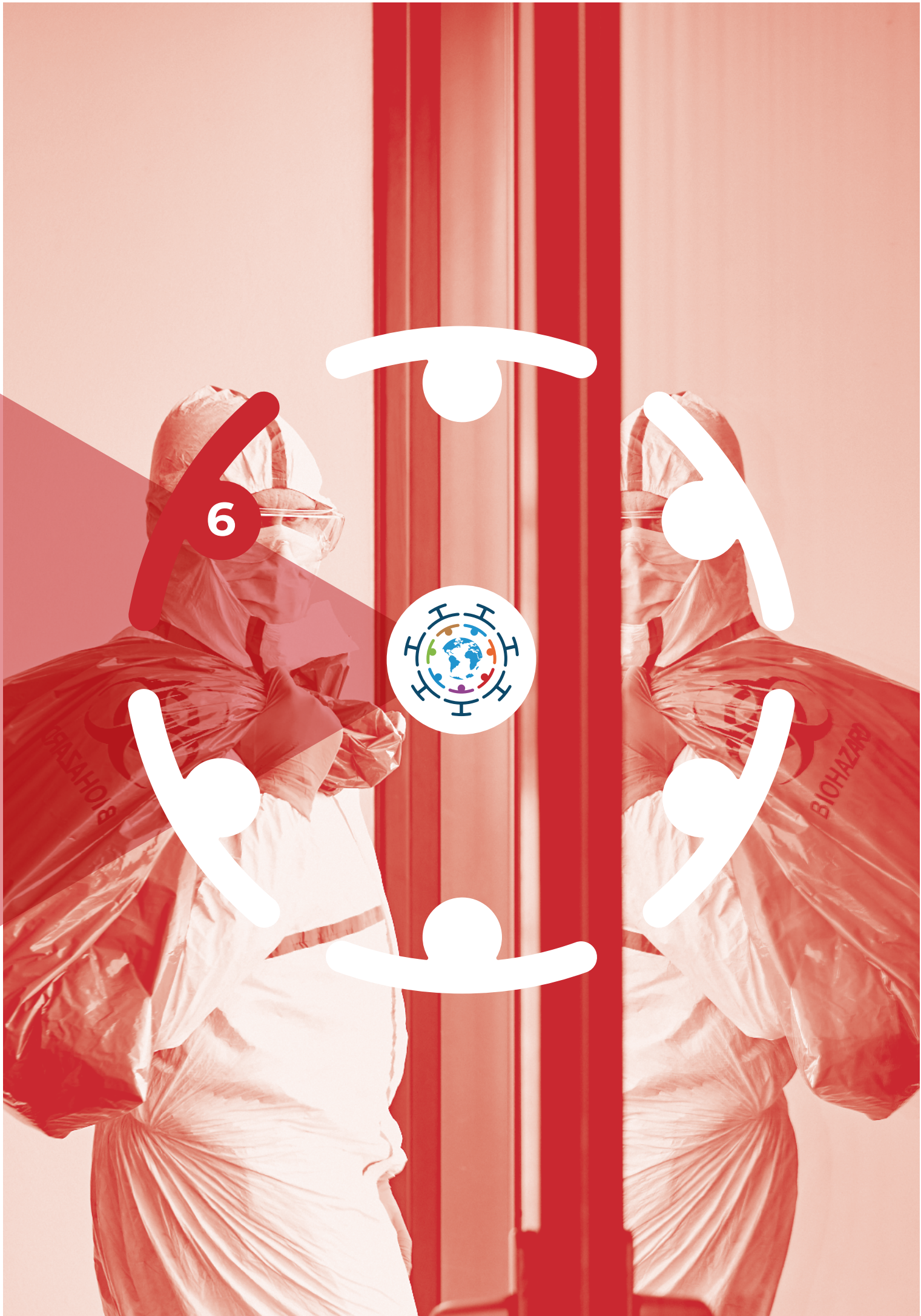
Иако ни по чему од наведеног Србија није јединствена, потребно је то навести у контексту ове студије, јер се многе од горе поменутих ставки могу решити јачањем социјалног дијалога и ослањањем на стандарде људских права.

Од суштинске је важности да пандемија буде по- ражена штитећи грађанска права, политичка пра- ва и принцип недискриминације (УН, 2020а).

79 Поред претходних извора, види ОХЦХР, 2020; СИРПУ, 2020; ОХЦХР, 2020; ИПСОС, 2020.

80 Р. Недељков - Центар за истраживање, транспарентност и одговорност (ЦРТА), изјавио је: „Непосредан повод протеста су изречене мере, али не видимо да је то незадовољство мерама, већ управо збуњеност грађана, неповерење у институције, контрадикторним информацијама које добијају са различитих адреса о истим темама. Све су надлежне да дају те информације а дају потпуно контрадикторне податке. Грађани су незадовољни, грађани губе поверење у надлежне институције и то је процес који траје већ дуго, али је само кулминирао у овом тренутку, пре свега имајући у виду да су њихови животи угрожени и да не знају на који начин да заштите себе и своје породице“, види портал Гла Америке. нет - Аналитичари: На протесте убачени хулигани, тражи-се-одговорност-полиције, јул 2020, <https://www.glasamerike.net/a/analiticari-na-proteste-ubaceni-huligani-trazi-se-odgovornost-policije/5494718.html>

6

6

Зелени утицај COVID-19 - утицај на животну средину и климатске промене у Србији

ПОГЛАВЉЕ 6

Србија је имала краткорочне користи као и штетне последице утицаја кризе COVID-19 на животну средину и климатске промене. Ови добици, као и губици, указали су на слабе тачке у области заштите животне средине и климатских промена и раду на прилагођавању овим проблемима у Србији и пружају мноштво информација и података неопходних за предстојеће одлуке Србије о томе како најбоље заштитити животну средину и одступити од постојећег модела привредног развоја заснованог на угљенику. Међутим, непотпуност података који су тренутно доступни у вези са утицајем COVID-19 на животну средину налажу да Србија и њено руководство процене пуни утицај COVID-19 на животну средину тек у 2021. години, када ће још података бити доступно.

КРАТКОРОЧНА ПОБОЉШАЊА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА ЗБОГ COVID-19

Иако је COVID-19 био погубан по остварење циљева јавног здравља и привреду, неке неочекиване користи проишле су из новог начина живота и рада у Србији због COVID-19. Ограничене и смањене људске активности донеле су корист у виду краткорочног побољшања квалитета ваздуха у Београду и другим градовима широм Србије. Потпуни подаци о нивоима **загађења ваздуха** у Србији се наводе у годишњим извештајима, па ће подаци о квалитету ваздуха за период у коме је била на снази забрана кретања (од 15. марта 2020. до 15. маја 2020.) бити доступни тек 2021. године. Међутим, подаци Агенције за заштиту животне средине Србије („SEPA“) о квалитету ваздуха током периода забране кретања и ванредног стања показују значајан пад концентрација азот-диоксида (NO₂) у односу на исти период прошле године, углавном

због смањеног обима саобраћаја.⁸¹ Међутим, као што подаци из независних извора у Србији потврђују, други кључни загађивачи (попут суспендованих честица, или ПМ_{2,5}) заправо су се повећали током овог периода (ОИЕ, 2020). У својој недавној регионалној студији, Светска банка је навела да постоје нови докази који показују повезаност између загађења амбијенталног ваздуха и утицаја кризе COVID-19 (СБ, 2020с). Поједини српски лекари деле сличну забринутост, истичући потребу да се ово научно потврди како би се потврдиле везе са COVID-19 (ЦИНС, 2020).

Иако ће се подаци попут ових разликовати у зависности од региона у Србији, потребна је даља анализа како би се утврдио исход и основни узроци ових трендова. За сада је јасно да се загађење од друмског саобраћаја драматично смањило као резултат ограничења путовања везаних за COVID-19 и нових пракси изолације, посебно током периода ванредног стања. Продаја нових путничких и лаких теретних возила забележила је пад од 34%, а половних аутомобила увезених широм Србије у периоду јануар 2020. - јун 2020. за 30% у односу на исти период 2019. године.⁸² Иако се чинило да се продаја ових возила повратила још у јуну 2020. године, ниво из 2019. године није достигнут.⁸³ Загађење ваздуха због производње електричне енергије и индивидуалних ложишта вероватно ће остати исто, јер није дошло до значајног смањења услед промена понашања у вези са радом и путовањем због COVID-19 (током периода забране кретања, загађење везано за грејање природно је смањено доласком пролећа и топлијег времена). Истовремено, због губитка посла и економских недаћа, могуће је да су се сиромашнија домаћинства која нису прикључена на централно грејање одлучила за најјеф-

81 Ови подаци су https://www.b92.net/automobili/vesti.php?yyyy=2020&mm=08&nav_id=1718219 наведени у одговору SEPA-е на упит UNDP-а.

82 За више информација о промени продаје и употребе аутомобила, види https://www.b92.net/automobili/vesti.php?yyyy=2020&mm=08&nav_id=1718219.

83 Ибид.

тиније и најпрљавије опције за грејање, посебно на почетку кризе, што је могло имати ефекат преливања у смислу повећане употребе енергије, загађења ваздуха и последичних здравствених консеквенци.

Слично томе, дошло је до пада **емисије гасова стаклене баште** на глобалном нивоу током кризе, што се може приписати мерама забране кретања и ограничења кретања донетим као одговор на COVID-19 (UNFCCC, 2020). У Србији је вероватно дошло до пада нивоа емисије у секторима индустрије, транспорта и пољопривреде, али мање у секторима енергетике и управљања отпадом.

Са благим падом индустријске производње у првом кварталу 2020. године (пад од 2,6% у односу на исти период претходне године), смањила се и потражња за енергијом (ПКС, 2020). Потрошња бензина и нафте широм земље такође је опала у периоду јануар 2020. - мај 2020: ауто-гаса за 24,1%, бензина за 11,6% и дизела за 7,9%, а све у периоду јануар 2020. - јун 2020. у поређењу са истим периодом прошле године (Ибид.). Сектор транспорта, који чини 13,6% емисије гасова са ефектом стаклене баште, смањило се у првом кварталу 2020. године, како се смањило број људи који користе транспортне системе у свим видовима, као и број новорегистрованих путничких возила и новорегистрованих тешких транспортних возила, у поређењу са истим периодом 2019. (МЗЖС, 2020а). Теретни транспорт у земљи такође је опао за 5,3% у првом кварталу 2020. године (РЗС, 2020к). То нас доводи до закључка да су потрошња горива и с тим повезане емисије гасова стаклене баште у транспортном сектору такође опале у првом кварталу 2020. године (можда и до 5%), што се такође поклапа са временским периодом када се појавила пандемија COVID-19.⁸⁴ Коначно, блага зима 2020. године захтевала је мање грејања, што је такође могло допринети паду емисије гасова са ефектом стаклене баште током почетка пандемије COVID-19. Међутим, неповољни водостаји за производњу електричне енергије довеле су до тога да термоелектране раде више у овом периоду. Иако се комплетна инвентура и процене гасова са ефектом стаклене баште раде за временске токове дуже од периода забране кретања, постоје убе-

84 Апроксимација смањења емисије гасова стаклене баште дата у овом извештају заснована је на дискусијама са најзначајнијим стручњацима и извршена у складу са њиховом стручном проценом, с обзиром на то да званични подаци тренутно нису доступни (а вероватно неће бити доступни пре 2021, у складу са редовним циклусима извештавања за ову врсту података). Ослањање на процену ових кључних стручњака било је неопходно због чињенице да званични „Инвентар емисије гасова са ефектом стаклене баште“ за Србију за календарску 2020. годину није доступан. Из тог разлога су подаци о емисијама гасова стаклене баште коришћени у овом извештају само у илустративне сврхе.

дљиви докази да је ниво гасова са ефектом стаклене баште опао и широм Србије. Међутим, неће бити јасно до коликог пада нивоа емисије гасова стаклене баште је дошло док комплетни подаци за Србију не постану доступни 2021. године. Будуће процене у вези са смањењем емисије гасова са ефектом стаклене баште као резултат COVID-19 мораће пажљиво да уравнотеже пријављене нивое интензитета угљеника у производњи електричне енергије, грејању и управљању отпадом насупрот смањења обима активности у индустрији, транспорту и другим секторима током периода забране кретања.

СМАЊЕЊЕ ПРОСТОРА У БУЏЕТУ И ОДЛОЖЕНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ

У априлу 2020. године, припремајући се за економски утицај COVID-19, министар финансија затражио је смањење трошкова и инвестиција из свих области финансирања из државног буџета за 20% (изузев зарада).⁸⁵ Сходно томе, буџет Министарства заштите животне средине смањен је са 7,9 на 6,4 милијарде.⁸⁶

С обзиром на буџетске резове услед кризе COVID-19, очекује се да ће се многе постојеће праксе и мере заштите животне средине смањити или погоршати. Бројни су примери где можемо очекивати назадовање по питању статуса заштите животне средине.

На пример, на рециклажу ће вероватно утицати смањене субвенције за рециклажну индустрију за 0,9 милијарди (смањење са 3,5 милијарде динара пре кризе на 2,6 милијарди динара после кризе) (МЗЖС, 2020b). Очекује се да ће и криза COVID-19 утицати на спровођење неких од планираних активности у сектору заштите животне средине за 2020. годину, попут побољшања управљања отпадом и отпадним водама, смањења емисија загађивача животне средине, мера за ублажавање климатских промена и прилагођавања мера за заштиту природе.

85 То су била упутства која је Министарство финансија дало у циркуларном допису од 9. априла 2020. <https://studiob.rs/mali-javnim-preduzecima-smanjiti-troskove-za-najmanje-20/>

86 Иако је пренос зооноотских болести (попут ширења COVID-19) у принципу узрокован огромном и неконтролисаним деградацијом природе, парадоксално је то што се буџети за заштиту животне средине смањују широм света, укључујући и Србију. Уместо да та чињеница послужи као подсетник да је људско здравље повезано са здрављем планете, знајући да је једини начин за спречавање избијања нових пандемија управо бављење претњама по екосистеме и дивље животиње, укључујући губитак станишта, илегалну трговину, загађење и климатске промене. Сектор заштите животне средине поново се суочава са смањењем буџета и инвестиција, што неизбежно повећава претње од избијања нових пандемија.

Село у Србији, Велика Плана
UNDP © Ђорђе Новаковић

Смањење буџета донекле ће утицати на одржавање и улагања у инфраструктурне пројекте намењене повећању климатске отпорности у Србији, као што су пројекти наводњавања и одводњавања у пољопривреди, заштита воде од загађења и заштита од поплава, решавање питања неконтролисаног крчења шума итд. На пример, јавно водопривредно предузеће „Воде Војводине“ очекује пад инвестиција и активности одржавања од 30% у вези са планираним пројектима заштите животне средине.⁸⁷ На националном нивоу, износ субвенција намењених заштићеним природним подручјима смањено се током ванредног стања са 235 милиона динара пре кризе на 229 милиона динара после кризе. Слични рездови забележени су у свим институцијама у Србији које су буџетски корисници, укључујући и области шумарства, водопривреде и друге.

Пре кризе, Србија је 2020. планирала значајна улагања у енергетски и еколошки сектор, укључујући велике зајмове за енергетске и еколошке инфраструктурне пројекте.⁸⁸ Међутим, чак и без планираног укидања ових инвестиција услед кризе COVID-19, разумно је очекивати кашњења или редефинисање приоритета у овим пројектима због ограничења фискалног и јавног дуга у земљи која ће вероватно произаћи из смањења од 3% у БДП-у ове године (ФС, 2020b). Додатно, због мера

физичког дистанцирања и забране кретања које су донете, сама Скупштина није успела да се састане ради ратификовања одређеног броја зајмова, што је резултирало отприлике шестомесечним одлагањем одређених инвестиција у енергетске и еколошке инфраструктурне пројекте. То би могло резултирати померањем ових пројеката у 2021. годину. На пример, Министарство рударства и енергетике одложило је припрему средњорочног националног плана за обнову јавних зграда у Србији, плана који је влада требало да усвоји и преда Међународној банци за обнову и развој („IBRD“) у складу са законом.⁸⁹ С друге стране, брзина одобрења пројеката од глобалних донатора из области енергије и животне средине (укључујући финансијере као што су „Зелени климатски фонд“, „Фонд за адаптацију“, „Глобални фонд за заштиту животне средине“, и „Специјални фонд за климатске промене“) такође је погођена пандемијом. Стога ће чак и пројекти који су у припреми и који ће ускоро бити одобрени вероватно бити одобрени много касније него што се очекивало.

УТИЦАЈ НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ И УПРАВЉАЊЕ ЖИВОТНОМ СРЕДИНОМ

Смањење буџета негативно утиче на очување биодиверзитета, крајолик, шуме и природне ресурсе, посебно са становишта управљања животном средином. Смањење укупних издвајања из републичког буџета за Министарство заштите животне средине и друге агенције у републичкој надлежности одговорне за заштиту природе последично ће уназадити ионако ослабљени систем управљања заштићеним подручјима у Србији. Ове и иначе слабе тачке укључују квалитет и обим система надзора и праћења, као и набавку неопходне додатне опреме за оптимално управљање напорима који се улажу у заштиту, с обзиром да се већина заштићених подручја у Србији финансира из републичког буџета. Не само да је важно помоћи Србији да се придржава прописа о заштити животне средине и захтева ЕУ,⁹⁰ већ је такође неопходно промовисати и усађивати решења у складу са очувањем природе широм земље, као вид борбе против многих претњи услед деградације животне средине, климатских промена и преноса болести.

С обзиром на ограничења која намеће COVID-19, постоји и ризик да би губици у сектору животне средине због

87 Извор ових информација су Воде Војводине у одговору на директан упит UNDP.

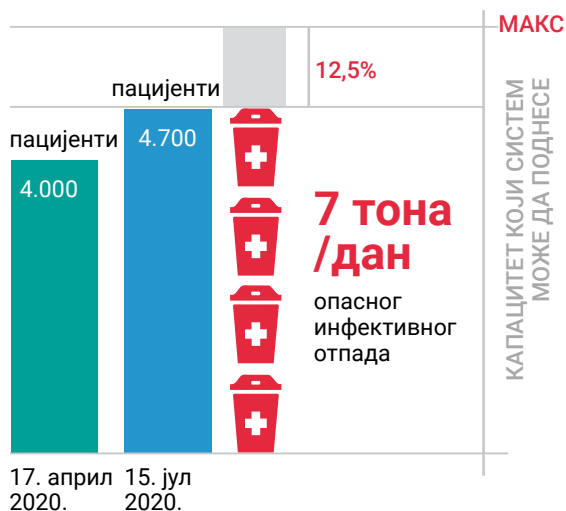
88 На пример, неке од активности планираних пре кризе обухватале су финансирање од 500 милиона ЕУР од Развојне банке Савета Европе („ДЦЕБ“) за радове на инфраструктури и заштити животне средине, 80 милиона ЕУР од Немачке развојне банке КfW за пројекте водоснабдевања, још 85 милиона ЕУР од инвестиционих банака за разне еколошке и енергетске пројекте, 271 милион ЕУР намењено за пречишћавање отпадних вода на подручју Београда, 30 милиона ЕУР од Европске банке за обнову и развој („ЕБРД“) у вези са наводњавањем за прилагођавање климатским променама, као и неколико других могућности финансирања и зајмова (Закон о буџету Републике Србије за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије 84/2019 и 60/2020 - уредба.) <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-budzetu-republike-srbije-za-2020-godinu.html>

89 Важећи закон је „Закон о потврђивању споразума о зајму (Програм унапређења ефикасности и одрживости инфраструктуре) између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој, новембар 2017.“

90 Укључујући али не ограничавајући се на различите сегменте Поглавља 27 у оквиру преговора о приступању ЕУ, које се односи на правне тековине ЕУ у области животне средине и климатских промена, што захтева врло значајна улагања (укључујући захтеве за улагање у припреме за ЕУ Natura 2000, највећу мрежу заштићених подручја на свету коју чине заштићена подручја широм ЕУ).

ненаплаћених накнада и пореза (за загађење животне средине, али и оних као што су дозволе, улазнице итд.) могли да доведу до значајних кашњења адекватне примене мера заштите животне средине у Србији, укључујући, али не ограничавајући се на спречавање незаконитих активности, сакупљање, обраду и одлагање отпада од стране јавних комуналних предузећа и смањење могућности за трговину овлашћених оператера за промет секундарним сировинама.⁹¹ Због општих мера штедне донетих након COVID-19, изгледно је смањење улагања у шумски фонд и опште одржавање шума. Медијски извештаји⁹² указују да ће у Војводини бити смањен обим пошумљавања и напора за нову биљну производњу. Ако се пошумљавање смањи због мера штедне кризе COVID-19 а експлоатација животне средине настави на истом нивоу виђеном 2019. године, то ће имати укупан негативан ефекат на планирање газдовања шумама у Србији.

Током врхунца ширења инфекције COVID-19 дошло је до краткотрајног повећања количине **медицинског отпада** из установа које су биле у COVID-19 режиму, а за то време систем управљања отпадом функционисао је на граници капацитета.

Процена дневног вршног отпада који је створен тих дана са максималним бројем пацијената (на пример, 17. априла 2020. када је било приближно 4.000 пацијената и 15.

јула 2020. када је било приближно 4.700 пацијената)⁹³ показују да је дневно било до седам тона опасног заразног отпада (Тосовић С., 2020). Процене указују на то да је овај терет био 12,5% испод капацитета који систем може да поднесе, што значи да, иако су нивои били прилично високи, нису били оптерећени до максимума (Ибид.). Извештај Програма УН-а за животну средину „Управљање отпадом током пандемије COVID-19 - од одговора до опоравка“ (UNEP, 2020) даје јасан преглед могућих проблема у овој области и даје конкретне смернице и праксе за разне системе управљања отпадом.

Врхунци пандемије по броју пацијената (а самим тим и стварања заразног отпада) захтевали су да тимови за управљање отпадом раде у три смене како би се отпад третирао и одложио на адекватан начин, иако су део овог терета преузели приватни оператери са мањим капацитетима спаљивања. Важно је напоменути да је систем јавног управљања отпадом у Србији до сада могао да обрађује велике количине заразног медицинског отпада, чак и на врхунцима кризе, упркос изазовима који су се односили на почетни недостатак дезинфекционих средстава и заштитне опреме, као и генерализовану фрагментацију система после избијања пандемије COVID-19. Неке здравствене установе су свој отпад третирале без одговарајућих дозвола, при чему инспекцијске службе немају капацитет да контролишу произвођаче отпада и оне који третирају отпад на терену. Даље, не постоје подаци о статусу, функционисању и стању опреме (а опрема на овим локацијама углавном је набављена пре десетак година у склопу пројекта који је финансирала ЕУ). Финансирање управљања медицинским отпадом и даље није у потпуности решено и на овом пољу има недостатака.⁹⁴ У случају екстремног броја пацијената, а самим тим и потреба да се управља отпадом (чак и у већој мери од онога што се претходно десило на почетку пандемије COVID-19), капацитети за лечење и одлагање заразног отпада могли би бити премашени, што би захтевало више спаљивања. Неправилно руковање заразним отпадом (попут неконтролисаног сагоревања или спаљивања ван стандарда) може негативно утицати на животну средину и емитовати штетне загађиваче ваздуха и гасове стаклене баште. Таква краткорочна и несистемска решења донети више штете по животну средину него користи, због чега ова краткорочна решења треба избегавати у мери у којој је то могуће, а друге опције истражити и применити.⁹⁵

⁹³ Информације дао Института за јавно здравље - Батут као одговор на директан упит тима УН-а.

⁹⁴ Ови подаци се заснивају на прегледу ране верзије публикације коју ће објавити Слободан Тошовић, у сарадњи са Заводом за јавно здравље, под условним насловом „Милан Јовановић - Батут“ (Објављивање се очекује у септембру 2020).

⁹⁵ О предностима и недостацима техника управљања медицинским отпадом, види Извештај Програма УН-а за животну средину, странице 35 - 40 и 46, о утицају различитих опција на животну средину и климу („Управљање отпадом током пандемије COVID-19: од одговора до опоравка“, на <http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/33416/WMC-19.pdf?sequence=1&isAllowed=y>).

⁹¹ Ове процене резултат су дискусија које је тим УН-а имао са разним стручњацима за заштиту животне средине који раде на заштићеним подручјима и мораће да буду потврђене када подаци о стварном утицају постану доступни 2021. године.

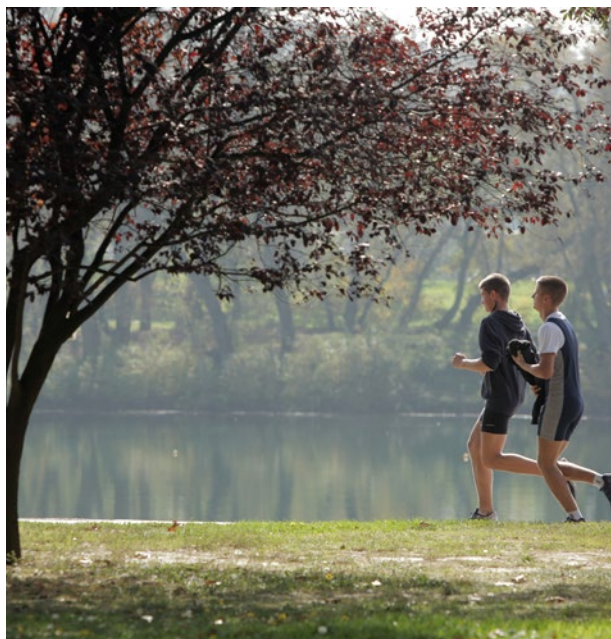
⁹² За више информација о медијским извештајима о биљној производњи, види <https://agrosmart.net/2020/05/04/u-fondu-za-sume-nema-para-za-posumljavanje/>

Коначно, српска привреда је донекле имала користи од структуре својих кључних сектора, који укључују пољопривреду (7,5% БДП-а) и прераду хране (4,5% БДП-а), што је заједно са неколико других сектора спречило пуни обим пада БДП-а Србије (ФС, 2020b). Међутим, поремећај у ланцима снабдевања за пољопривредни сектор резултирао је повећаним органским отпадом (због повећаног нивоа неискоришћених и покварених пољопривредних производа). Стога је сваки губитак изазван прекидом ланца снабдевања пољопривредним производима имао и додатни негативни ефекат јер је резултирао стварањем више отпада. Иако количине овог додатног отпада у овој фази нису познате, овај отпад ће увек произвести више емисије гасова стаклене баште (претежно метан или CH_4) и испустити их у ваздух, повећавајући на тај начин укупни терет за управљање отпадом. Поред тога, поремећај у угоститељском сектору, као и повећање броја наруџби робе преко интернета и већана употреба пластике за једнократну употребу, такође ће резултирати повећањем амбалажног отпада након COVID-19, у складу са глобалним трендовима (IFC, 2020). Иако количине нису велике, овај утицај открива својствену потребу за одговарајућим капацитетима за поновну употребу органског отпада и рециклажу амбалажног отпада, у складу са начелима функционалне **кружне привреде**.

УТИЦАЈ НА РАДНА МЕСТА И ПРИВРЕДУ

Поред процене дате у поглављу 3, „Радна места, одговор и опоравак привреде“, такође је приметно да је дошло до благог смањења броја радних места у приватном сектору у пољопривреди, шумарству и рибарству (комбиновани пад од 0,4%) (РЗС, 2020g) и повећање запослености на површинским коповима експлоатације угља (за 15.384 радна места, или пораст од 11,7% међугодишње) (ПКС, 2020), као и повећање запослености на производњи нафте (за 3.236 радних места, или пораст од 13,3% у односу на исти период претходне године) (Ибид). Сваки губитак „зелених радних места“ (нарочито ако иде у правцу привредних грана које су велики емитери угљеника) имало би умножен негативан ефекат на животну средину и климатске промене: капацитети и стручност у областима заштите природе и животне средине, као и пратеће специјализације (како јавних службеника тако и стручњака уопште) се ретко налазе у Србији. Стога ће на капацитете институција одговорних за заштиту природе, као и на улагања потребна у сектор зелене инфраструктуре, негативно утицати губитак радних места у подсекторима животне средине и климатских промена, као и губитак радних места који се већ догодио и за који би се могло очекивати да ће се догодити у овом сектору због утицаја COVID-19. Уз раст профитабилних грана привреде које су емитери угљеника, још је теже вратити радна места у „зелене“ гране. Због смањења буџета за заштиту животне средине у

Ада Циганлија, Београд
UNDP ©Александар Мијаиловић

овој години, очекује се да ће подуговарачи – агенције, институти и други кључни актери у борби за заштиту животне средине, такође последично бити суочени са недостатком ресурса потребних за обављање свог посла како је првобитно било планирано.

По проглашењу ванредног стања, Електропривреда Србије („ЕПС“) је активирала одредбу више силе у оквиру својих уговора о откупу електричне енергије („УОЕЕ“) са произвођачима обновљивих извора енергије, што је резултирало привременим укидањем преференцијалних цена електричне енергије за време трајања дејства више силе. ЕПС је понудио откуп електричне енергије и балансирање система од привилегованих произвођача по регулисаној откупној цени електричне енергије, за загарантовано снабдевање од приближно 2,8 евро центи по киловату. ЕПС је ово сматрао мером за ублажавање очекиваног смањења прихода од својих активности снабдевања и за обезбеђивање сопствене финансијске ликвидности суочена са трендом наглог пада глобалне и регионалне привредне активности.

Утицај на снабдевање електричном енергијом из обновљивих извора енергије (ветар, сунчева енергија, биогас и мале хидроелектране) био је неуједначен. Прво, УОЕЕ су банке генерално прихватиле као инструмент за обезбеђивање финансијске подршке и одрживости инвестиција и предвиђају привремену обуставу отплате дуга у случају дејства више силе.⁹⁶ Друго, оперативни

⁹⁶ За више информација видети <https://balkangreenenergynews.com/long-awaited-ppa-package-finally-adopted-in-serbia/>

трошкови ветроелектрана, фотонапонских и малих хидроелектрана нису високи, па се нису нити очекивали већи губици, чак и ако се обустави отплата дуга (IRENA, 2020). Због тога су се произвођачи енергије из обновљивих извора (ветра, сунца и хидроелектрана) морали борити само са смањеним приходима током ванредног стања (уместо са системским финансијским проблемима, проблематичним пословним моделом или проблемима ликвидности). Међутим, ситуација је била другачија за произвођаче електричне енергије из биогаза. Око 17 произвођача биогаза (са укупном инсталираном снагом од приближно 21 мегавата) претрпело је губитке, упркос суспензији обавеза отплате дуга (СБА, 2020) због дугог ланца вредности биогаза (који је био неизбежно поремећен на разним местима због ограничења наметнутих као одговор на COVID-19) и високих оперативних трошкова, који се не би могли ефикасно смањити чак и ако би производња биогаза или електричне енергије била смањена на ниво одрживих минимума. За заустављање производње биогаза било би потребно испуштање биогаза у атмосферу док биолошки процес у ферменторима не буде прекинут, што би имало додатни негативни ефекат на животну средину. Због специфичности технолошког процеса у ферменторима, поновно покретање производње биогаза захтева значајно време и веома је скупо (због чега је додатно мало вероватно да би произвођачи биогаза обуставили производњу као начин да се носе са сопственим притисцима на ликвидност, чак и привремено). Од укупно 17 произвођача биогаза, 14 је наставило производњу на минималном нивоу и прихватило је понуде да ову минималну количину енергије коју производе продају ЕПС-у по тржишној цени (BC, 2020e).

Ову ситуацију су додатно погоршали проблеми изазвани кризом који су пореметили ланце снабдевања биогазних постројења нагоре (укључујући испоруке сирове биомасе из пољопривреде и прехрамбене индустрије) и надоле (продаја топлотне енергије и ђубрива).

Свеукупно се бележи пад прихода у енергетском сектору због пандемије. С обзиром на значајан удео пореза на цену нафтних деривата и губитке које је нафтни подсектор претрпео услед пада продаје, пад прихода у енергетском сектору у целини ће имати негативан ефекат на буџетски процес у Србији. Овај пад прихода вероватно ће смањити износ инвестиција у пројекте енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије, као и друге иницијативе усмерене на укупну декарбонизацију привреде.⁹⁷ Стога би се улагања у енергетску

ефикасност и обновљиве изворе енергије могла ставити у други план, иако је Фискални савет Републике Србије идентификовао нека улагања која би могла да смање зависности од угља, паралелно са улагањима у сигурност снабдевања енергијом, све у складу са захтевима животне средине и климатских промена као једним од приоритета ЕПС-а (ФС, 2020a).

Конечно, пакет помоћи који је Влада донела као одговор на COVID-19 био је формиран тако да користи свим субјектима и актерима без разлике (BC, 2020f). Уведене мере и настали трошкови осмишљени су тако да од њих има користи велики део земље и привреде, као и да се једнако третирају сва правна лица у неком сектору или подсектору, без обзира да ли се одређеним друштвима у том сектору боље управљало или су била вреднија „спасавања“ или добијања помоћи или подршке Владе. Није урађена ниједна анализа да би се утврдило која, ако их уопште има, привредна друштва у неком сектору „није могуће спасти“. Иако је ово донекле разумљиво у светлу ограничења у реалном времену са којима се суочавају законодавци и друге заинтересоване стране у покушају да развију критеријуме таргетирања ради бољег прилагођавања пакета мера који би дугорочно подстакло привреду, није било „зелених“ услова постављених примаоцима подршка Владе. Стога предузећа која су добила државну помоћ као резултат кризе, иако могу бити одговорна за континуирану емисију или чак повећање емисије гасова стаклене баште, или за друге врсте загађења ваздуха, имају подједнаку корист од шема државне подршке као она привредна друштва која активно и добронамерно раде на побољшању животне средине и ублажавању климатских промена.

Стога предузећа која су добила државну помоћ као резултат кризе, иако могу бити одговорна за континуирану емисију или чак повећање емисије гасова стаклене баште, или за друге врсте загађења ваздуха, имају подједнаку корист од шема државне подршке као она привредна друштва која активно и добронамерно раде на побољшању животне средине и ублажавању климатских промена.

97 За више информација о енергетским улагањима и финансирању током и након кризе COVID-19, види https://www.energy-community.org/dam/jcr:2fb9c78c-d88d-4320-8087-f73b650b71b5/ECS_COVID-19_INVEST_280420.pdf

Референце

1. Baldwin R and Weder di Mauro B (eds.) (2020) Economics in the Time of COVID-19 (March 2020), Centre for Economic Policy Research <https://voxeu.org/system/files/epublication/COVID-19.pdf>
2. Београдски центар за људска права (БЦЉП) (2020). Право на азил у Републици Србији, извештај за период јануар-јун 2020, Београдски центар за људска права <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/eng-lat/wp-content/uploads/2014/01/Human-Rights-in-Serbia-I-VI-2020-fin.pdf>
3. Београдски центар за људска права (БЦЉП) (2020а), Ограничења слободе кретања грађана Србије током пандемије COVID-19 међу најдрастичнијим у Европи, мај 2020, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/eng-lat/restrictions-of-the-freedom-of-movement-of-serbias-citizens-during-the-covid-19-pandemic-amongst-the-most-drastic-in-europe/>
4. Blanchard O, Philippon T and Pisani-Ferry J (2020) A New Policy Toolkit Is Needed as Countries Exit COVID-19 Lockdowns, Peterson Institute for International Economics, (June 2020) <https://www.piie.com/system/files/documents/pb20-8.pdf>
5. Средњоевропски споразум о слободној трговини (CEFTA) (2020), Joint proposal prepared by the Permanent Secretariat of the Transport Community and the CEFTA Secretariat to facilitate the transport and trade of essential goods within the Western Balkans, (25 March 2020) <https://www.transport-community.org/wp-content/uploads/2020/03/Joint-TCT-CEFTA-proposal-green-corridors.pdf>
6. Центар за напредне економске студије (CEVES) (2018), Одрживи развој Србије: Како нам иде? Центар за напредне економске студије, funded by Swiss Agency for Development and Coordination (SDC) https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2018/08/Brochure_Serbias-Sustainable-Development_How-are-we-doing.pdf
7. Центар за напредне економске студије (CEVES) (2020), COVID криза и мала и средња предузећа у Србији: Процена утицаја и нацрт будућих сценарија, Центар за напредне економске студије, уз подршку Светске банке
8. Центар за истраживачко новинарство Србије (ЦИНС) (2020). Зашто загађење није смањено и поред полицијског часа, 10. априла 2020. <https://www.cins.rs/zasto-zagadenje-nije-smanjeno-i-pored-policijskog-casa/>
9. Привредна комора Србије (ПКС) (2020), Асоцијација за енергетику и рударство, билтен за II квартал 2020, Привредна комора Србије, Центар за стратешке анализе, аналитику, планирање и публикације, Београд, Србија <https://usluge.pks.rs/portal/publikacije/311>
10. Одбор за координацију статистичких активности (CCSA) (2020) "How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective", Committee for the Coordination of Statistical Activities. https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/ccsa_publication_e.pdf
11. Савет Европе (СЕ) (2020). Ромске заједнице, цивилно друштво и локалне институције из Србије реагују у кризи. Преузето са <https://www.coe.int/en/web/belgrade/-/roma-communities-civil-society-and-local-institutions-from-serbia-act-in-crisis>
12. Савет Европе (СЕ) (2020а), "Press freedom must not be undermined by measures to counter disinformation about COVID-19", April 2020 <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/press-freedom-must-not-be-undermined-by-measures-to-counter-disinformation-about-covid-19>
13. Савет ЕУ (СЕУ) (2020), Remarks by President Charles Michel after the Special European Council, 17-21 July 2020" (July 21, 2020) (<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/07/21/remarks-by-president-charles-michel-after-the-special-european-council-17-21-july-2020>)
14. Делегација Европске уније у Републици Србији (Делегација ЕУ у Србији) (2020) Инфографика : "When You are in Need: EU Mobilization for Serbia in Times of Emergency" (<https://www.euzatebe.rs/en/covid/pillar/when-you-are-in-need->)
15. Европско удружење произвођача аутомобила (ACEA) (2020), "COVID: Stakes are high for European automotive recovery, new facts and figures show" (July 30, 2020) <https://www.acea.be/press-releases/article/covid-stakes-are-high-for-european-automotive-recovery-new-facts-and-figure>
16. Енергетска заједница (2020), Energy investments and financing during and post COVID-19 crisis (April 2020), https://www.energy-community.org/dam/jcr:2fb9c78c-d88d-4320-8087-f73b650b71b5/ECS_COVID-19_INVEST_280420.pdf

17. Европска банка за обнову и развој (ЕБРД) (2020), Responding to the Coronavirus Crisis, Update on Serbia (July 2020). <https://www.ebrd.com/documents/admin/serbia-coronavirus-policy-response-.pdf?blobnocache=true>
18. Европска комисија (2020a), European Economic Forecast, Spring 2020, https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/spring/ecfin_forecast_spring_2020_rs_en.pdf
19. Европска комисија (2020b), Trade policy reflections beyond the COVID19 outbreak, Issue 2, ISSN 2034-9815 (June 2020), https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/july/tradoc_158859.07.01%20Chief%20Economist%20Note%202%202020%20Final.pdf
20. Европски савет (2020), Special meeting of the European Council, 17- 21 July 2020: Conclusions <https://www.consilium.europa.eu/media/45109/210720-euco-final-conclusions-en.pdf>
21. Европска мрежа тела за једнакост (EQUINET), "EQUINET's response to COVID-19", (Accessed on August 2020) <https://equineteurope.org/covid-19-response/#data>
22. Eurostat (2020a), Statistical Annex of European Economy (Spring 2020) https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/saee_spring_2020_0_0.pdf
23. Eurostat (2020b), "Exports of goods and services in % of GDP" (Accessed on August 2020) <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00003/default/table?lang=en>
24. Eurostat (2020c), "Persistent at-risk-of-poverty rate by sex and age - EU-SILC and ECHP surveys", Income and living conditions, (accessed on August 2020), https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li21&lang=en
25. Eurostat (2020d), "Practicing physicians, per 100 000 inhabitants", (Accessed on September 2020), <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tps00044&language=en>
26. Eurostat (2020e), Preliminary flash estimate for the second quarter of 2020, Newsrelease euroindicators, 121/2020 - 31 July 2020 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11156775/2-31072020-BP-EN.pdf/cbe7522c-ebfa-ef08-be60-b1c9d1bd385b#:~:text=In%20the%20second%20quarter%202020,statistical%20office%20of%20the%20European>
27. Eurostat (2020f), First quarter of 2020 compared with fourth quarter of 2019, Government debt up to 86.3% of GDP in euro area , Up to 79.5% of GDP in EU <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11129607/2-22072020-AP-EN.pdf/ab6cd4ff-ec57-d984-e85a-41a351df1ffd>
28. Фискални савет Републике Србије (ФС) (2020а) Анализа учинка ЕПС-а и препоруке за повећање инвестиција (јануар 2020) http://www.fiskalnisaivet.rs/doc/eng/FC_Summary_EPS_Performance_analysis_and_recommendation_for_investments_increase.pdf
29. Фискални савет Републике Србије (ФС) (2020b) Ефекат здравствене кризе на фискална и економска кретања у 2020. години и Препоруке за фискалну политику 2021 (јул 2020), http://www.fiskalnisaivet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2020/FS_Efekat_zdravstvene_krize_na_fiskalna_i_ekonomska_kretanja_u_2020+_preporuke_za_2021.pdf
30. Организација за храну и пољопривреду (FAO) (2020), Socio-Economic Impacts of COVID19 in the Agri-Food Sector of Serbia, Food and Agriculture Organization in Serbia
31. Friedrich Ebert Stiftung (FES) (2020). Social Protection in The Western Balkans – Responding to the Covid-19 crisis. Friedrich Ebert Stiftung <http://csp.org.rs/en/regional-initiative/news/regional-study-social-protection-in-the-western-balkans-responding-to-the-covid-19-crisis-published.html>
32. Влада Републике Србије (BC) (2020a), Одлука о проглашењу ванредног стања, 15.март 2020 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/predsednik/odluka/2020/29/1/reg>
33. Влада Републике Србије (BC) (2020d), „ЕУ донира средства за ангажовање 200 здравствених радника“, изјава дата 15. јула 2020 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/158761/eu-donates-funds-for-engagement-of-200-health-workers.phphttp://europa.rs/eu-supports-serbias-fight-against-coronavirus-by-hiring-200-medical-professionals/?lang=en>
34. Влада Републике Србије (BC) (2020e) „Извештај о утврђивању чињеница за процену социо-економског утицаја COVID-19 у Србији“, нацрт извештаја (јул 2020)
35. Влада Републике Србије (BC) (2020b). Уредба о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19: 54/2020-42, 60/2020 4 <https://www.pravno-informacionisistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/54/2/reg>
36. Влада Републике Србије (BC) (2020c). Уредба о формирању привременог регистра и начину уплате једнократне новчане помоћи свим пунолетним држављанима Републике Србије у циљу смањења негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2: 60/20203. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/60/1/reg>
37. Влада Републике Србије (BC) (2020f) Програм економских мера за смањење негативних ефеката изазваних пандемијом Covid - 19 и подршка српској привреди, http://www.amcham.rs/upload/documents/Program_ekonomskih_mera_za_podrsku_privredi.pdf
38. Влада Републике Србије (BC) (2020g). Закључак 234. седница Владе Републике Србије, 24. март 2020. године <https://www.srbija.gov.rs/vest/454209/pravo-na-isplatu-socijalnih-davanja-produzeno-dok-traje-vanredno-stanje.php>

39. Влада Републике Србије (ВР) (2020h), „Стално запослење за 455 неговатељица и 127 здравствених радника у установама социјалне заштите“, 28. мај 2020, <https://www.srbija.gov.rs/vesti/468444/radni-odnos-za-455-negovateljica-i-127-zdravstvenih-radnika-u-ustanovama-socijalne-zastite.php>
40. Hale T, Webster S, Petherick A, Phillips T, and Kira B (2020), Oxford COVID-19 Government Response Tracker, Blavatnik School of Government, <https://covidtracker.bsg.ox.ac.uk/>
41. Институт за међународне финансије (IIF) (2020), “Capital flows tracker”, Capital Flows and Debt (April 2020), <https://www.iif.com/Research/Capital-Flows-and-Debt/Capital-Flows-Tracker>
42. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ (ИЈЗС) (2019), Здравствено-статистички годишњак Републике Србије 2018, Институт за јавно здравље Србије ISSN 2217-3714 <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/pub2018.pdf>
43. Интердисциплинарна радна група (IDWG) (2020). Међуфазни преглед одговора Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања на епидемију заразних болести COVID-19 (2020).
44. Међународна финансијска корпорација (IFC) World Bank Group (2020) COVID-19's Impact on the Waste Sector (June 2020), International Finance Corporation <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/dfbceda0-847d-4c16-9772-15c6afdc8d85/202006-COVID-19-impact-on-waste-sector.pdf?MOD=AJPERES&CVID=na-eKpl>
45. Међународна организација рада (МОП) (2017), World Social Protection Report, Universal social protection to achieve the Sustainable Development Goals, I International Labour Organization, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/dgreports/-/dcomm/-/publ/documents/publication/wcms_604882.pdf
46. Међународна организација рада (МОП) (2020a) Covid-19 and the World of Work - Serbia - Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses, International Labour Organization in Serbia
47. Међународна организација рада (МОП) (2020b), ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Second edition Updated estimates and analysis (April 2020) https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/dgreports/-/dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf
48. Међународни монетарни фонд (ММФ) (2020a), World Economic Outlook (April 2020) “The Great Lockdown”, (April 2020), International Monetary Fund <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>
49. Међународни монетарни фонд (ММФ) (2020b). Policy Responses to CoVID-19: Policy Tracker by Country. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
50. Међународна агенција за обновљиву енергију (IRENA) (2020) Renewable Power Generation Costs in 2019 (June 2020) International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi <https://www.irena.org/publications/2020/Jun/Renewable-Power-Costs-in-2019>
51. Комитет правника за људска права (YUCOM) (2020), „Људска права и COVID-19: Analysis of the changes in legal framework during a state of emergency and impact on enjoying human rights - Freedom of Movement, Freedom of Assembly, Freedom of Religion“, April 2020, <https://en.yucom.org.rs/human-rights-and-covid-19/>
52. Матковић Г (2018), A path toward UBI in Serbia, presentation to the LSE, 2018 <https://www.lse.ac.uk/LSEE-Research-on-South-Eastern-Europe/Assets/Documents/Events/Conferences-Symposia-Programmes-and-Agendas/2018/GORDANA-MATKOVIC-Final-presentation.pdf>
53. Матковић Г и Станић К (2014). Социјална заштита у старости: дуготрајна нега и социјалне пензије. FEFA, CSP, SIPRU. http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/sipru_DTNSC_web_jan.pdf
54. Матковић Г Мијатовић Б и Станић К (2014). Новчане накнаде за породицу / децу у Србији. Summary of the Analysis and Policy Recommendations, supported by UNICEF, http://csp.org.rs/en/assets/publications/files/Family%20Children%20Cash%20Benefits%20in_Serbia.pdf
55. Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (МГСИ) (2020), Изјава за јавност потпредседнице Владе Србије и министарке грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре Зоране Михајловић (3. августа 2020) <https://www.mgsi.gov.rs/en/aktuelnosti/mihajlovic-number-employees-construction-sector-rose-10-percent> .
56. Министарство заштите животне средине (МЗЖС) (2020a), Нацрт другог двогодишњег ажурираног извештаја Републике Србије за UNFCCC (јун 2020), <https://www.klimatskepromene.rs/vesti/predstavljanje-nacrta-drugog-dvogodisnjeg-azuriranog-izvestaja-republike-srbije/>
57. Министарство заштите животне средине (МЗЖС) (2020b), Информатор о раду, <https://www.ekologija.gov.rs/informacije/informator-o-radu/>
58. Министарство финансија (МФИН) (2020a), Макроекономски и фискални подаци, приступљено августа 2020, <https://www.mfin.gov.rs/dokumenti/makroekonomski-i-fiskalni-podaci/>
59. Министарство финансија (МФИН) (2020b), Изјава за јавност министра финансија Републике Србије, 4. август 2020 (<https://www.mfin.gov.rs/aktivnosti/mali-isplata-minimalca-7-avgusta-dodatni-oslonac-privredi/>).
60. Министарство здравља (МЗ) (2020), „У јуну посао за још стотинак најбољих дипломаца медицине“, изјава дата 7. маја 2020 <https://www.zdravlje.gov.rs/vesti/347471/u-ju-nu-posao-za-jos-stotinak-najboljih-diplomca-medicine.php>

61. Министарство унутрашњих послова (МУП) (2020), „Европска унија је донирала 10.000 заштитних маски Републици Србији“, 7. јула 2020, http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja!/ut/p/z0/fY3RColwGEYfJrwc_9-ca10KkVBJkRfZbmQTje-nYNGf0-00JuvwOh_OBhBqkUx_zUsF4p2z-cT8mb677k2wLpWbD8iHmJGd6qFlsDh2p5N_eq2VxU-cHAC-d-00TPMs8xBtt6F7hugnlZtTdvYeOkSnHzbBacS-VGNYO-t8govy0xl6N0Sqe8p3LRWEMi0IQ7Ynus8E4SkyRg-VmqWYwjcXjB5S4MDI!
62. Министарство трговине, туризма и комуникација (МТТК) (2020), Информације о туристичком промету у Србији за период јануар - јул 2020, <https://mtt.gov.rs/sektori/sektor-za-turizam/korisne-informacije-turisticki-promet-srbija-kategorizacija/>
63. Народна банка Србије (НБС) (2020а), Платни биланс Републике Србије, јануар - јун 2020, прелиминарни подаци, https://www.nbs.rs/internet/english/80/platni_bilans.html
64. Народна банка Србије (НБС) (2020b) Извештај о инфлацији, мај 2020, https://nbs.rs/export/download/pdf_ioi/inflation_report_05_2020.pdf
65. Народна банка Србије (НБС) (2020c) Макроекономска кретања у Србији, (јул 2020) https://www.nbs.rs/internet/english/18/18_3/presentation_invest.pdf
66. Народна банка Србије (НБС) (2020d) Извештај о динаризацији српског финансијског система (јун 2020) https://www.nbs.rs/static/nbs_site/gen/english/90/dinari-zacija/din_03_20.pdf
67. Народна банка Србије (НБС) (2020e), Статистички подаци о платном промету у РС, <https://www.nbs.rs/internet/english/35/statistika/index.html>
68. Народна банка Србије (НБС) (2020f), „Кредити домаћинствима и нефинансијским секторима, према врсти, рочности и намени - ново пословање“, <https://nbs.rs/internet/english/80/index.html>
69. Народна банка Србије (НБС), (2020g) Стране директне инвестиције, по земљама https://www.nbs.rs/internet/english/80/platni_bilans.html
70. Народна банка Србије (НБС), (2020h) Стране директне инвестиције, нето обавезе, према грани делатност https://www.nbs.rs/internet/english/80/platni_bilans.html
71. Народна банка Србије (НБС) (2020i), „Каматне стопе Народне банке Србије“, https://www.nbs.rs/internet/english/30/30_4/30_4_5/index.html
72. Организација за економску сарадњу и развој (OECD) (2020а) COVID-19 crisis in the WB – Economic impact, policy responses, and short-term sustainable solutions <http://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-Response-Western-Balkans.pdf>
73. Организација за економску сарадњу и развој (OECD) (2020b). Covid-19 crisis response in South East European economies <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-crisis-response-in-south-east-european-economies-c1aacb5a/>
74. Организација за економску сарадњу и развој (OECD) (2020c), COVID-19 Crisis in Serbia, Tackling Coronavirus (COVID-19) (July 2020), <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>
75. Организација за економску сарадњу и развој (OECD) (2020d) Economic outlook for 2020, OECD, <http://www.oecd.org/economic-outlook/june-2020/>
76. Канцеларија Високог комесаријата Уједињених нација за људска права (ОНЧР) и Ipsos Group (2020), „Covid-19 и ефекти на раднике у неформалним економијама и сакупљаче секундарног материјала у Србији“ истраживање
77. Канцеларија Високог комесаријата Уједињених нација за људска права (ОНЧР) и Фондација Центар за демократију (ФЦД) (2020), Утицај Covid-19 на положај и права радника у Србији, Фондација Центар за демократију
78. Канцеларија Високог комесаријата Уједињених нација за људска права (ОНЧР) и Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2020), Анализа социо-економског утицаја Covid-19 на групе у ризику у Републици Србији
79. Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) (2020), Gender Analysis of COVID-19 Response in the Republic of Serbia, (March-May 2020), <https://www.osce.org/mission-to-serbia/459382>
80. Pragyant Deb et al (2020), “The economic effects of COVID-19 containment measures”, VOX Eu, 17 June 2020, <https://voxeu.org/article/economic-effects-covid-19-containment-measures>
81. Правно информациони систем Републике Србије (ПИС) (2020), прописи и други акти (доступно само на српском, <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19>
82. Заштитник грађана, омбудсман Републике Србије (Заштитник грађана) (2020), Посебан извештај о активностима заштитника грађана током ванредног стања COVID-19, (јун 2020), <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6658/Report%20on%20Protector%20of%20Citizens'%20activities%20during%20COVID-19%20pandemic.pdf>
83. Квартални монитор (2020) Квартални монитор, издање из другог квартала, Фондација за унапређење економије
84. RES Foundation – Partnership for Resilience (REF) (2020), “Нема саобраћаја, али има ли возњи?”, <http://www.res-foundation.org/news/#COVID>
85. SeConS- Група за развојну иницијативу (SeConS) (2020а) – Извештај о економији неге (извор. Економија бриге у време пандемије COVID-19 и мере за њено спречавање у Србији, (јул 2020), UN WOMEN <https://www.secons.net/publications.php?p=119>

86. SeConS Група за развојну иницијативу (SeConS) и Dornier Consulting International GmbH (DCIG) (2019) Родна равноправност у саобраћају у Србији, завршни извештај, <https://www.secons.net/files/publications/111-publication.pdf>
87. SeConS-Група за развојну иницијативу (SeConS) (2020b), Утицај пандемије COVID-19 и мера за њено спречавање на запосленост и услове рада жена и мушкараца у Србији, SeConS <https://www.secons.net/publications.php?p=113>
88. Удружење Биогаз Србија (УБС) (2020), Newsletter бр. 8, април 2020, <https://biogas.org.rs/en/biogas-sector-in-serbia/newsletter/>
89. Привредна комора Србије (ПКС) (2020), „Инструкција привредним субјектима - дозволе за кретање“, (19. марта 2020) <https://pks.rs/vesti/instrukcija-privrednim-subjektima-dozvole-za-kretanje-2442>
90. Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2016), Мапа сиромаштва у Србији, уз подршку РЗС и СБ <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/en/results-of-study-poverty-map-in-serbia-presented/>
91. Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2019), Процена апсолутног сиромаштва у Србији 2018, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wpcontent/uploads/2019/10/Assessment_of_Absolute_Poverty_in_2018.pdf
92. Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2020a), Дистрибуција хитних залиха. <https://infogram.com/1ppmтх2хер3уеqbrd-m5xzdvw6quz6lwz1rp?live>
93. Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2020b), Сиромаштво током пандемије Covid-19 и у посткризном периоду у Србији. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/en/poverty-during-the-covid-19-pandemic-and-in-the-post-crisis-period-in-serbia/>
94. Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2020c), Мапирање услуга социјалне заштите и материјалне подршке у надлежности локалних самоуправа у Републици Србији.
95. Јединица за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) (2020e), Центар за напредне економске студије (CEVES). Приход најсиромашнијег дела становништва Србије, Фокус на пољопривредне активности, мај 2020, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/07/Income_of_the_Poorest_Deciles_of_Serbias_Population_Focus_on_Agricultural_Activities.pdf
96. Завод за статистику Републике Србије (РЗС) (2017). Статистичко истраживање о приходима и условима живота. Преузето од Републичког завода за статистику (2018). Статистичко истраживање о приходима и условима живота <https://publikacije.stat.gov.rs/G2018/PdfE/G20181345.pdf>
97. Републички завод за статистику (РЗС) (2018). Статистичко истраживање о приходима и условима живота <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/PdfE/G20191281.pdf>
98. Републички завод за статистику (РЗС) (2019a), Статистичка публикација, Бруто домаћи производ, 2018, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2019/pdfE/G20191267.pdf>
99. Републички завод за статистику (РЗС) (2019b). Примена информационо-комуникационих технологија у Републици Србији.
100. Републички завод за статистику (РЗС) (2019c), Општине и региони, 2019 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G201913046.pdf>
101. Републички завод за статистику (РЗС) (2020a), „Индекси потрошачких цена према COICOP“, Статистика цена, јун 2020, <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/cene/potrosacke-cene/>
102. Републички завод за статистику (РЗС) (2020b), Анкета о радној снази у Републици Србији 2019 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20205658.pdf>
103. Републички завод за статистику (РЗС) (2020c), Анкета о радној снази I квартал 2020, Статистичка публикација (мај 2020) <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20201135.pdf>
104. Републички завод за статистику (РЗС) (2020d), Динамика тржишта рада у првом кварталу 2020, Анкета о радној снази <https://www.stat.gov.rs/en-us/vesti/20200529-anкета-o-radnoj-snazi-ikv-2020/?s=2400>
105. Републички завод за статистику (РЗС) (2020e), Живорођени и умрли, јануар-јун 2020, (24. јун 2020), <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20201229.pdf>
106. Републички завод за статистику (РЗС) (2020f), Месечни статистички билтен (мај 2020) <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20203008.pdf>
107. Републички завод за статистику (РЗС) (2020g), Квартални трендови, К1 2020, ISSN 1820-1148 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20208002.pdf>
108. Републички завод за статистику (РЗС) (2020h), Статистичка публикација, Статистика спољне трговине (јул 2020). <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20201211.pdf>
109. Републички завод за статистику (РЗС) (2020i), Туристички промет, (јун 2020), <https://www.stat.gov.rs/en-US/vesti/20200731-turisticki-promet-jun-2020/?s=2202>
110. Републички завод за статистику (РЗС) (2020j), Просечне зараде по запосленом, <https://www.stat.gov.rs/en-US/oblasti/trziste-rada/zarade>
111. Републички завод за статистику (РЗС) (2020k) „Саобраћај и телекомуникације“, саобраћајна статистика (приступљено августа 2020), <https://www.stat.gov.rs/en-US/oblasti/saobracaj-i-telekomunikacije>

112. Републички завод за статистику (ПЗС) (2020l), „Извоз и увоз по земљи одредишта / порекла“, спољна трговина (приступљено августа 2020), <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/spoljna-trgovina/spoljnotrgovinski-robnj-promet/>
113. Републички завод за статистику (ПЗС) (2020m), Кварталне пословне активности предузећа, II квартал 2020, Статистичко саопштење, ISSN 0353-9555 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20201251.pdf>
114. Републички завод за статистику (ПЗС) (2020n), „Табела 1 Главни контингенти радне снаге према полу, становништво старије од 15 година“, Анкета о радној снази K2 2020 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/XlsE/G20201237.xlsx>
115. Републички завод за статистику (ПЗС) (2020o), Квартални бруто домаћи производ у Републици Србији, II квартал 2020, Статистичко саопштење, ISSN 0353-9555, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20201245.pdf>
116. Републички завод за статистику (ПЗС) (2020p) Месечни статистички билтен (април 2020) <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20203007.pdf>
117. Републички завод за статистику (ПЗС) (2020q), Анкета о радној снази, II квартал 2020, ISSN 0353-9555 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G20201237.pdf>
118. Statistical Office of the Republic of Serbia (SORS) (2020r), Regional GDP, 2018 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/PdfE/G202010111.pdf> Stiglitz J and others (2020) “How the Economy Will Look After the Coronavirus Pandemic”, Foreign Policy (April 2020) <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/how-the-economy-will-look-after-the-coronavirus-pandemic/>
119. Тосовић, С. (2020), Управљање инфективним медицинским отпадом у Србији, искуство током пандемије COVID-19, у сарадњи са Заводом за јавно здравље, привремени наслов „Милан Јовановић - Батут“ (публикација се очекује у септембру 2020).
120. Уједињене нације (УН) (2020) Covid-19 и ефекти на раднике у неформалним економијама и сакупљаче секундарних сировина у Србији.
121. Уједињене нације (УН) (2020a), “A UN framework for the immediate socio-economic response to COVID-19”, April 2020, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_framework_report_on_covid-19.pdf
122. Конференција Уједињених нација о трговини и развоју (UNCTAD) (2020), “Global foreign direct investment projected to plunge 40% in 2020” <https://unctad.org/en/pages/news-details.aspx?OriginalVersionID=2396>
123. Тело УН за родну равноправност и оснаживање жена (UN WOMEN) (2020a). Утицај COVID-19 пандемије на специјалистичке службе за жртве насиља и преживеле у Србији: A proposal for addressing the needs, UN WOMEN, supported by EU <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/05/impact-of-the-covid-19-pandemic-on-specialist-services-for-victims-and-survivors-of-violence>
124. Тело УН за родну равноправност и оснаживање жена (UN WOMEN) (2020b) COVID-19 and the care economy Immediate action and structural transformation for a gender-responsive recovery, Policy brief No. 16, UN WOMEN, <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-covid-19-and-the-care-economy-en.pdf?la=en&vs=407>
125. Тело УН за родну равноправност и оснаживање жена (UN WOMEN) (2020b) и Фонд Уједињених нација за становништво (UNFPA) (2020) Rapid Gender Assessment, June 2020
126. Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања (UN DESA) (2020a) “Recovering better: economic and social challenges and opportunities. A compilation of the High-level Advisory Board on Economic and Social Affairs”, (July 2020), United Nations Department of Economic and Social Affairs https://www.un.org/development/desa/en/wp-content/uploads/2020/07/RECOVER_BETTER_0722-1.pdf
127. Одељење Уједињених нација за економска и социјална питања (UN DESA) (2020b), умножено, Симулација утицаја COVID-19 у Србији
128. Програм Уједињених нација за развој (UNDP) (2020a) Temporary Basic Income (TBI) (July 2020), United Nations Development Programme <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/km-qap/Temporary%20Basic%20Income-V4.pdf>
129. Програм Уједињених нација за развој (UNDP) (2020b), Global Preparedness and Vulnerability Dashboards (last accessed on August 16 2020): http://hdr.undp.org/sites/default/files/preparedness_vulnerability_dashboards_12.xlsx
130. Програм Уједињених нација за развој (UNDP) (2020c), „Преко 7.000 волонтера ангажовано путем платформе, Буди волонтер “ 23. априла 23,2020, <https://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2020/preko-7000-volontera-angaovano-putem-platforme-budi-volonter.html>
131. Програм Уједињених нација за развој (UNDP) и DM00 (2020). A Way forward – Governing in an Age of Emergence. <https://awayforward.undp.org/>
132. Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO) (2020), Процена социјално-економског утицаја COVID-19 на сектор културе у Србији, UNESCO, јун 2020
133. Програм Уједињених нација за животну средину (UNEP) (2020), Waste Management During the COVID-19 Pandemic – From Response to Recovery (August 2020) <http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/33416/WMC-19.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
134. Оквирна конвенција Уједињених нација о климатским променама (UNFCCC) (2020), Response of atmospheric carbon dioxide to reduced emissions due to the COVID-19 shutdown, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/1.GAW_GHG_SAGResponseCOVID19.pdf

135. Високи комесар Уједињених нација за избеглице (UNHCR) (2020a). Нацрт брзе процене социо-економског утицаја Covid-19 на тражиоце азила и избеглице у Републици Србији.
136. Високи комесар Уједињених нација за избеглице (UNHCR) (2020b). Процена социо-економског утицаја Covid-19 на азиланте, избеглице, интерно расељена лица (ИРЛ) и лица у ризику од апатридије.
137. Високи комесар Уједињених нација за избеглице (UNHCR) (2020c). Социо-економски утицај Covid-19 на особе у ризику од апатридије у Републици Србији.
138. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020a) Experience of young people about distance learning in the Covid period. <https://serbia.ureport.in/opinion/1726/>
139. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020b). Одговор на пандемију Covid-19 у Србији. <https://www.unicef.org/serbia/media/15111/file/UNICEF%20response%20to%20the%20COVID-19%20pandemic%20in%20Serbia.pdf>
140. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020d), Одговор UNICEF-а на пандемију COVID-19 у Србији, (мај 2020), <https://www.unicef.org/serbia/media/15111/file/UNICEF%20response%20to%20the%20COVID-19%20pandemic%20in%20Serbia.pdf>
141. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020e) A Rapid Review of Economic Policy and Social Protection Responses to Health and Economic Crises and Their Effects on Children: Lessons for the COVID-19 pandemic response, (June 2020), <https://www.unicef-irc.org/publications/1095-rapid-review-economic-policy-social-protection-responses-to-health-and-economic-crises.html>
142. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) и Министарство просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) (2020). Праћење учешћа и процеса учења код ученика из осетљивих група током наставе на даљину. <https://www.portal.edu.rs/aktuelno/izdvojene-vesti/izvestaj-o-ukljucenosti-ucenika-iz-osetljivih-grupa-u-obrazovno-vaspitni-rad-tokom-nastave-na-daljину/>
143. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020g). Истраживање ефеката пандемије Covid-19 на породице са децом у Србији. <https://www.unicef.org/serbia/en/reports/research-effect-covid-19-pandemic-families-children-serbia>
144. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020h) U-Report анкета "Утицај Covid-19 на радна места" <https://serbia.ureport.in/opinion/1823/>
145. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) (2020i) – U-Report анкета "Како ситуација изазвана корона вирусом утиче на младе" <https://serbia.ureport.in/opinion/1684/>
146. Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF) и Фонд Уједињених нација за становништво (UNFPA) (2020) U – Report анкета - "Анкета о сексуалном и репродуктивном здрављу" (јун 2020) <https://serbia.ureport.in/opinion/1766/>
147. УКанцеларија Уједињених нација за смањење ризика од катастрофа (UNDRR) (2020) The Disaster Resilience Scorecard Assessment: Case-Studies and Lessons Learned, <https://www.undrr.org/publication/disaster-resilience-scorecard-assessment-case-studies-and-lessons-learned-north>
148. Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (UNOPS) (2020) Ефекти кризе COVID-19, Извештај о Swiss PRO истраживању ефеката кризе COVID-19 у програму AoR, Извештај о истраживању (2020)
149. Фонд Уједињених нација за становништво (UNFPA) 2020). Старије особе у Републици Србији и пандемија COVID 19
150. Америчка агенција за међународни развој (USAID) Cooperation for Growth (CFG), (2020a) (1), Превладавање кризе заједно, Фаза II, USAID Пројекат сарадње за економски развој, заједно са Привредном комором Србије
151. Америчка агенција за међународни развој (USAID) Cooperation for Growth (CFG), (2020b) (1), Превладавање кризе заједно, Фаза III, USAID Пројекат сарадње за економски развој, заједно са Привредном комором Србије
152. Експерти УН-а (2020) "COVID-19: States should not abuse emergency measures to suppress human rights – UN experts", (16 March, 2020), <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25722>
153. Светска банка (СБ) (2017), Western Balkans: Regional Economic Integration Issues Notes, <http://pubdocs.worldbank.org/en/471351498823233178/1-WB6-Regional-Economic-Integration-Issues-Notes-29-June-2017-final.pdf>
154. подаци Светске банке (СБ) (2018), The Little Data Book on Financial Inclusion 2018 <https://globalfindex.worldbank.org/sites/globalfindex/files/countrybook/Serbia.pdf>
155. Светска банка (СБ) (2015) Public Finance Review, Report No.96451-YF (July 2015), <http://pubdocs.worldbank.org/en/776271446462342355/PFR-eng-web-final.pdf>
156. Светска банка (СБ) (2019a) Practical guide for capital markets development in small economies, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Group. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/312101562602785621/pdf/Practical-Guide-on-the-Potential-of-Capital-Markets-Development-in-Small-Economies.pdf>
157. Светска банка (СБ) (2019b), Serbia's New Growth Agenda - Forging a New Future, World Bank (December 2019) <http://pubdocs.worldbank.org/en/782101580729358303/Serbia-CEM-Synthesis-web.pdf>
158. Светска банка (СБ) (2019c), Exporting to grow, World Bank (December 2019) <http://pubdocs.worldbank.org/en/854901577293174385/SRB-CEM-Exporting-to-Grow-wq.pdf>
159. Светска банка (СБ) (2020a) Global Economic Prospects, Flagship Report (June 2020) <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

160. Светска банка (СБ) (2020b) The Economic and Social Impact of COVID-19: Western Balkans Outlook , Western Balkans regular economic report No. 17, World Bank (Spring 2020) <http://documents1.worldbank.org/curated/en/606131588087679463/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Western-Balkans-Outlook.pdf> (WB, 2020b)
161. Светска банка (СБ) (2020c) , The Economic and Social Impact of COVID-19: Air Pollution Challenges, Western Balkans regular economic report No. 17, (Spring 2020) <http://documents1.worldbank.org/curated/en/562671590682452189/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-W19-Air-Pollution-Challenges.pdf>
162. (СБ, 2020d). Светска банка , The Economic and Social Impact of COVID-19: Financial sector, Western Balkans regular economic report No. 17, (Spring 2020) <http://documents1.worldbank.org/curated/en/790561591286827718/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Financial-Sector.pdf>
163. Светска банка (СБ) (2020e) , The Economic and Social Impact of COVID-19: Fiscal Policy to Flatten the Curves: Crisis Containment and Mitigation, Western Balkans regular economic report No. 17, World Bank (Spring 2020) <http://documents1.worldbank.org/curated/en/117501591288273884/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Fiscal-Policy.pdf>
164. Светска банка (СБ) (2020f), The Economic and Social Impact of COVID-19 on the External Sector, Western Balkans regular economic report No. 17, World Bank (Spring 2020) <http://documents1.worldbank.org/curated/en/322141591283636250/pdf/External-Sector.pdf>
165. Светска банка (СБ) (2020g). Ажурирана Систематска дијагностика за Србију.
166. Светска банка (СБ) (2020h) "Out-of-pocket expenditure (% of current health expenditure)" - The World Bank databank, (last accessed on August 21 2020), <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.OOPC.CH.ZS>
167. Светска банка (СБ) (2020i), "Personal remittances, received (current US\$ and as % of GDP)", and Data on remittances, (Accessed on August 2020) <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT>
168. Светска банка (СБ) (2020j), "Travel and Tourism direct contribution to GDP" TCdata360, (Accessed on August 2020) <https://tcd360.worldbank.org/indicators/tot.direct.gdp>
169. Светска здравствена организација (СЗО) (2020a), Strengthening and adjusting public health measures throughout the COVID-19 transition phases, Policy considerations for the WHO European Region, (April 2020), WHO Regional Office for Europe <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332467/WHO-EURO-2020-690-40425-54211-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
170. Светска здравствена организација (СЗО) (2020b), WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard (last accessed on August 13 2020) <https://covid19.who.int/>
171. Светска здравствена организација (СЗО) (2020c), WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 (August 3, 2020) <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---3-august-2020>
172. Светска трговинска организација (WTO) (2020a), "Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy", press release, 8 April 2020. https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.pdf
173. Светска трговинска организација (WTO) (2020b), Goods Trade Barometer, (May 2020). https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/wtoi_19may20_e.pdf

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1: Табеле

ТАБЕЛА 1.

Изгубљени радни сати и радна места са пуним радним временом (FTE) на западном Балкану и у одабраним земљама

Референтно подручје	Време	Изгубљена FTE рад- на места (40 сати)	Изгубљена FTE радна места (48 сати)	Процент изгубљених сати
Западни Балкан	2020 – K1	300.000	250.000	4,5
Западни Балкан	2020 – K2	980.000	810.000	14,5
Северна Македонија	2020 – K1	30.000	20.000	3,1
Северна Македонија	2020 – K2	120.000	100.000	14,1
Србија	2020 – K1	190.000	160.000	5,6
Србија	2020 – K2	510.000	420.000	14,8

Извор: (MOP, 2020b)

ТАБЕЛА 2.

Изложеност шоковима

	Потпуна угроженост		Родна угроженост		Старосна угроженост	
	# сектора	Удео запослености (%)	# сектора	Удео запослености (%)	# сектора	Удео запослености (%)
Ниска угроженост	4	7,9	4	7,9	4	7,9
Ниско средња угроженост	9	11,9	5	8,2	5	7,5
Средња угроженост	5	8,4	7	11,0	5	9,3
Средње висока угроженост	11	14,6	10	9,4	7	9,5
Висока угроженост	16	47,7	19	53,9	24	56,3

Прорачуни аутора засновани на LFS.

ТАБЕЛА 3.

Удео запослених који су изложени различитим променама на радном месту током пандемије COVID-19, према полу, у %

Шта се променило у време пандемије COVID-19? ⁹⁸		
Ништа се није променило	25,4	28,9
Прешли су на рад од куће	27,2	22,6
Премештени су на другу локацију, у други објекат	3,0	1,5
Прераспоређени су на друго радно место, сличних квалификација	1,6	0,6
Смањено је радно време или број смена	22,8	28,3
Повећано је радно време или број смена	5,3	4,5
Плата је смањена	4,2	7,3
Присиљени су да искористе одмор	5,5	5,5
Добровољно, у договору са послодавцем, узели годишњи одмор како би поделили терет са послодавцем	4,7	3,6
Приморани су на неплаћено одсуство	2,2	3,1
Рад је тренутно обустављен	5,6	3,3

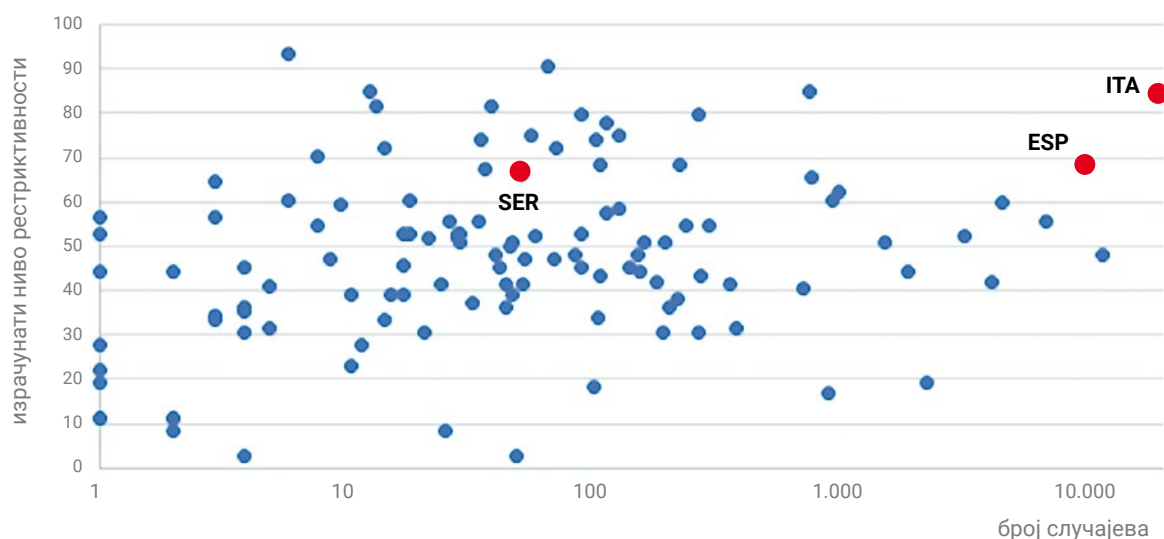
Извор: (SeConS, 2020)

99 Испитаници су имали могућност да одаберу више одговора.

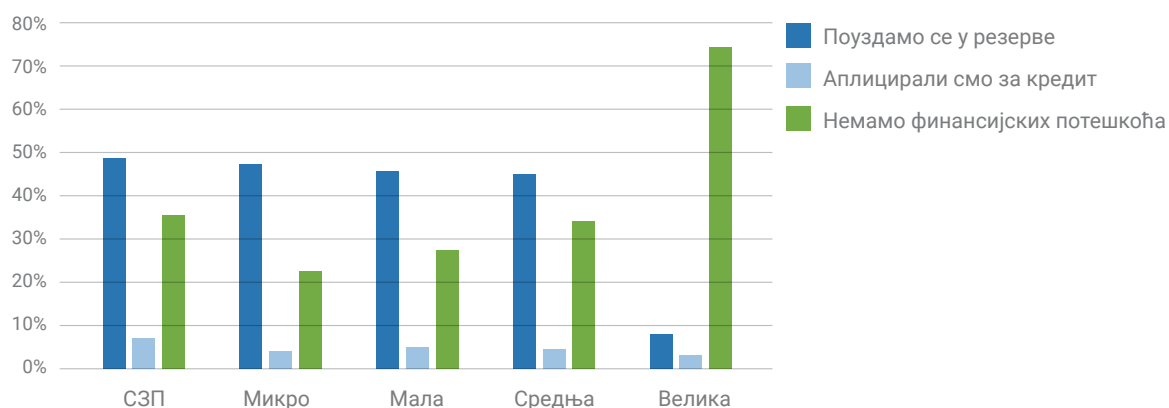
ПРИЛОГ 2: Сликe

СТУБ 1 - ЗДРАВЉЕ НА ПРВОМ МЕСТУ: ЗАШТИТА ЗДРАВСТВЕНИХ УСЛУГА И СИСТЕМА ТОКОМ КРИЗЕ

СЛИКА 6.

Ниво рестриктивности мера 16. марта у односу на број регистрованих случајева
Извор: (Hale T, Webster S, Petherick A, Phillips T, and Kira B, 2020)

СТУБ 3 - ЕКОНОМСКИ ОДГОВОР И ОПОРАВАК: ЗАШТИТА РАДНИХ МЕСТА, МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА И РАДНИКА У НЕФОРМАЛНОМ СЕКТОРУ

СЛИКА 7.

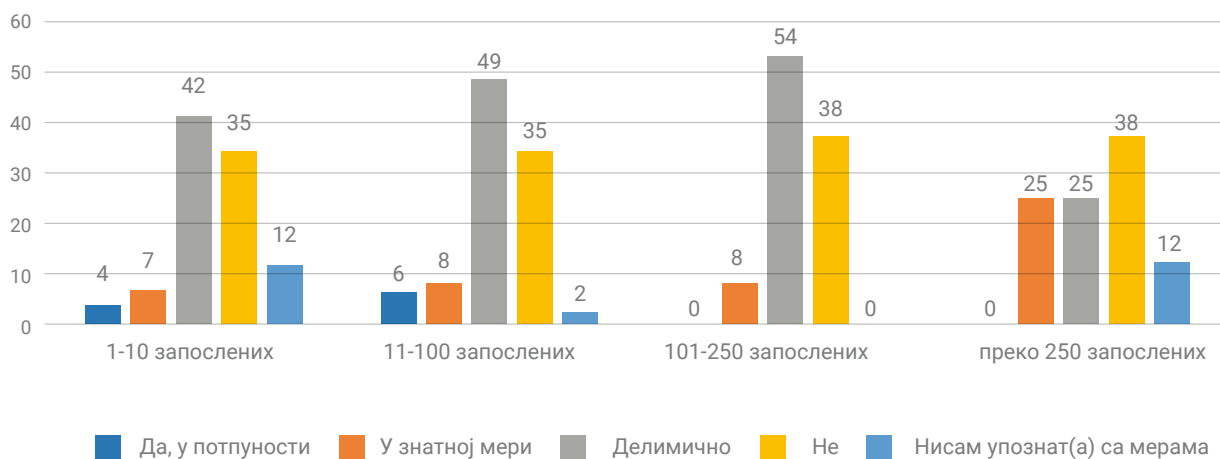
Механизам за савладавање у односу са финансијским механизмом Извор: (CEVES, 2020)

	Микро	Мала	Средња	Велика	ММСП
Путовања	Црвена	Црвена	Бела	Црвена	Црвена
НOREСА	Црвена	Бела	Црвена	Бела	Црвена
Теретни превоз	Црвена	Бела	Бела	Бела	Црвена
Спец. малопродаја	Бела	Зелена	Бела	Бела	Бела
Велепродаја	Црвена	Зелена	Зелена	Бела	Црвена
Остала произв.	Црвена	Црвена	Зелена	Бела	Црвена
Грађевина	Зелена	Бела	Зелена	Зелена	Бела
ИКТ	Бела	Бела	Зелена	Зелена	Бела
Стручне усл.	Зелена	Зелена	Зелена	Бела	Зелена
Храна	Бела	Зелена	Зелена	Зелена	Зелена
Малопродаја хране	Зелена	Зелена	Зелена	Зелена	Зелена
Укупно	Црвена	Бела	Зелена	Бела	Црвена
Укупно током забране	Црвена	Зелена	Зелена	Бела	Црвена

Црвена изнад просека   Бела у складу са просеком   Зелена испод просека

СЛИКА 8.

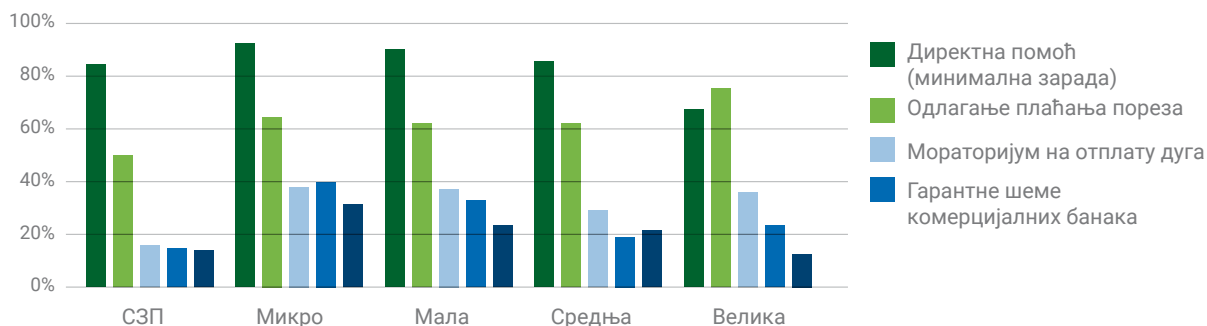
Величина мањка прихода у предузетничком сектору - групе по величини   Извор: (CEVES,2020)

СЛИКА 9.

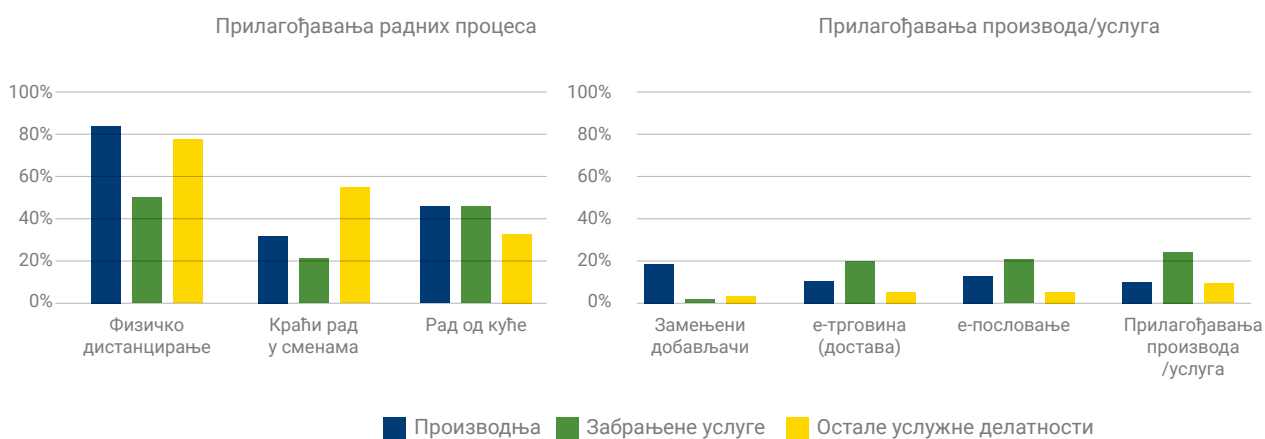
Да ли мере подршке које је најавила влада задовољавају ваше најхитније потребе?

Извор: (УПЦГ, МОР, EBRD, 2020).

СЛИКА 10.

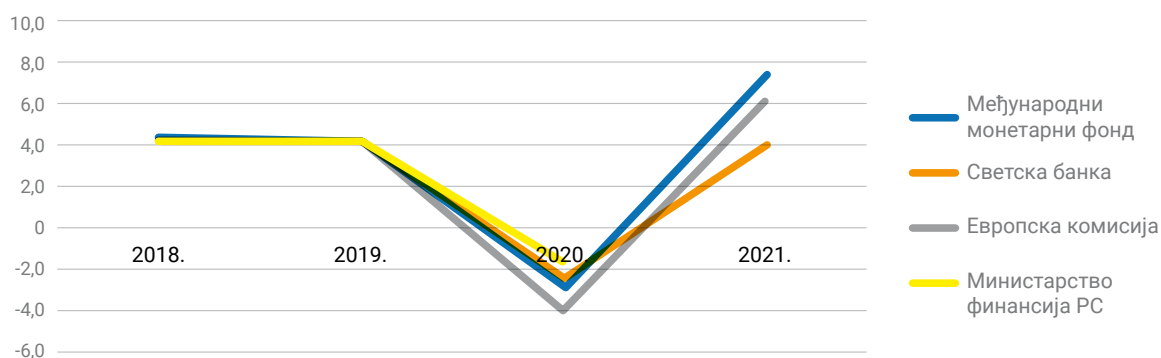
Процент фирми које су користиле предложене мере Извор: (CEVES, 2020)

СЛИКА 11.

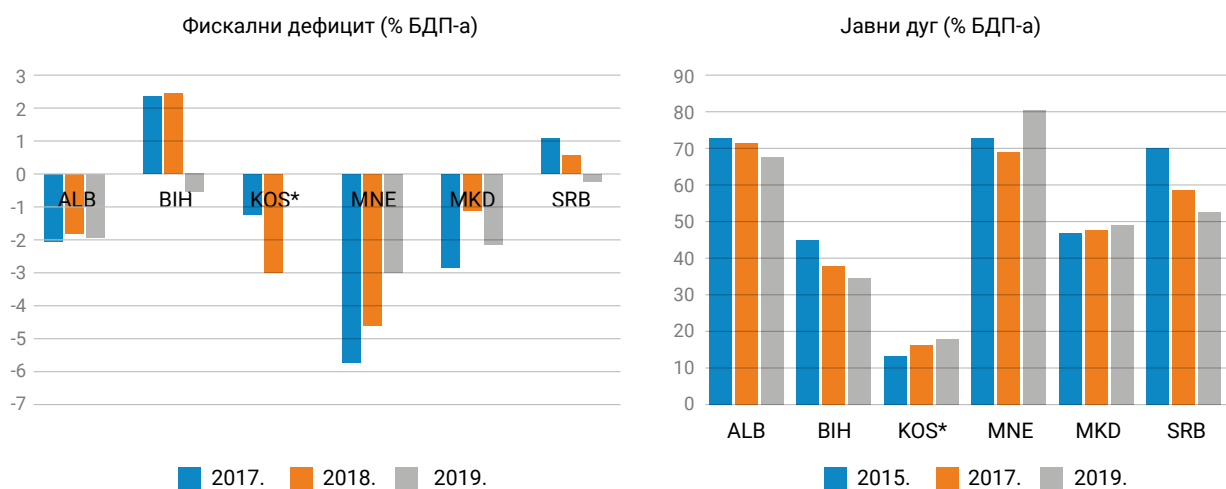
Прилагођавање привреде кризи Извор: (CEVES, 2020)

СТУБ 4 - МАКРОЕКОНОМСКИ ОДГОВОР И МУЛТИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА

СЛИКА 12.

Реални раст БДП-а, са пројекцијама (годишње процентуалне стопе). Извор: (ММФ 2020а), (СБ 2020а), (Европска комисија, 2020а)

СЛИКА 13.

Фискални дефицит и јавни дуг (% БДП-а) Извор: (СБ, 2020b)

ПРИЛОГ 3 - Списак докумената и смерница који су локализовани на српски језик и дистрибуирају се

Опште смернице

1. Преглед политика СЗО за европски регион: [Strengthening and adjusting public health measures throughout the COVID-19 transition phases](#).
2. СЗО [Advice](#) о употреби маске у контексту COVID-19

COVID-19 и све угрожене групе

3. Смернице UN Women за Србију [How to include marginalized and vulnerable groups of people in risk communication and community engagement](#)

Избеглице и мигранти

4. СЗО Привремене [guidance](#) смернице за здравље избеглица и миграната у вези са COVID-19 у европском региону СЗО Савети UNHCR [Advice to Refugees and Migrants in Serbia](#)

Старије особе

5. СЗО [Interim Guidance](#) - Смернице за превенцију и контролу инфекција у установама за дуготрајну негу у контексту COVID-19

Здравствени радници

6. СЗО је припремила курсеве о следећим темама као подршку одговору на COVID-19 на српском језику, укључујући: Општи увод о респираторним вирусима који се јављају, укључујући нове коронавирусе (доступно на [English](#), [Serbian](#)); Спречавање и сузбијање инфекције за нови коронавирус (COVID-19) ([English](#), [Serbian](#)).

Жене

7. UNFPA техничке информације [COVID-19: A Gender Lens Protecting sexual and reproductive health and rights, and promoting gender equality](#)

Особе са поремећајима употребе супстанци

8. UNODC [Guidance for the treatment of persons with substance use disorders](#)
9. UNDOC [guidelines](#) смернице о свеобухватним услугама превенције ХИВ-а, неге и подршке за кориснике дрога током пандемије COVID-19

Родитељство

10. UNFPA [Q&A](#) питања и одговори о трудноћи, порођају и дојењу
11. UNODC [information on parenting](#) информације о родитељству током COVID-19.

COVID-19 и људска права

12. Комитет правника за људска права, уз стручну подршку УН-овог тима за људска права у Србији, представља прву кратку анализу [ЉУДСКА ПРАВА И COVID-19 - Analysis of the changes in legal framework during a state of emergency and impact on enjoying human rights - Freedom of Movement, Freedom of Assembly, Freedom of Religion or Belief](#).

Смернице и изјаве релевантне за положај група носиоца права угрожених и за специфични контекст током кризе COVID-19:

1. Специјална процедура (СП): Никога не изостављамо током епидемије COVID-19 – [link](#)
2. СП: Слобода окупљања и удруживања и COVID-19 – [link](#)
3. Високи комесар за људска права: COVID-19 захтева координисану акцију - [link](#)
4. Комитет за права детета: Деца & COVID-19 - [link](#)
5. СП: Насиље над децом и COVID-19 - [link](#)

6. Комитет за економска, социјална и културна права (CESCR): Економска и социјална права и COVID-19
7. Комитет за права особа са инвалидитетом (CRPD): Особе са инвалидитетом и COVID-19 - [link](#)
8. СП: ИРЛ и COVID-19 – [link](#)
9. СП: Мањине и COVID-19 – [link](#)
10. СЗО: Затвори и COVID-19 Смернице - [link](#)
11. СП: Насиље у породици и COVID-19 – [link](#)
12. СП: Старије особе и COVID-19 – [link](#); UNSDG политика brief, UNFPA техничке информације [brief](#)
13. СП: Ксенофобија и расна дискриминација, & COVID 19 - [link](#)
14. СП: Безбедна вода и COVID-19 - [link](#)
15. СП: Глобална рецесија и COVID-19 - [link](#)
16. СП: Слобода изражавања, слобода информисања и COVID 19 – [link](#)
17. СП: Становање и COVID-19 – [link](#)
18. СП: Особе са инвалидитетом и COVID-19 - [link](#)
19. СП: Овлашћења у ванредној ситуацији, људска права и COVID-19 - [link](#)
20. СПТ: Савети државама чланицама и националним превентивним механизмима у вези са пандемијом коронавируса - [link](#)
21. СПТ: Савет о обавезном карантину за коронавирус- COVID-19 - [link](#)
22. УН агенција за избеглице позива на потпуно укључивање избеглица, азиланата, апатрида и интерно расељених лица у стратегије и планове опоравка од COVID-19 - [link](#)
23. UNHCR Савети за избеглице и азиланте у Србији - [link](#)
24. Агенција за избеглице УН-а позива владе широм света да хитно обратe пажњу на недаће милиона апатрида - [link](#)
25. UNHCR: Утицај COVID-19 на становништво без држављанства: Препоруке политика и добра пракса - [link](#)
26. Коронавирус: UNHCR нуди практичне препоруке као подршку европским земљама да обезбеде приступ азилу и безбедан прихват - [link](#)

27. Обратите пажњу на дуготрајне последице по људска права и права избеглица од пандемије коронавируса: UNHCR - [link](#)
28. Савет Европе: СМЕРНИЦЕ ЗА ЗАШТИТУ РАДА НВО У ПОДРШЦИ ИЗБЕГЛИЦАМА И ДРУГИМ МИГРАНТИМА – [link](#)

Списак UNICEF-ових плаката и летака:

1. UNICEF: Заштитите себе и своју породицу од коронавируса ([Serbian](#) и [Roma](#))
2. СЗО и UNICEF: Помоћ деци да се изборе са стресом током епидемије COVID-19 ([Serbian](#) и [Roma](#))
3. СЗО и UNICEF: Савладавање стреса током епидемије COVID-19 ([Serbian](#) и [Roma](#))
4. СЗО и UNICEF: Симптоми новог коронавируса ([Serbian](#) и [Roma](#))
5. СЗО и UNICEF: Нови корона вирус: препоруке о томе како деца могу да се заштите ([Serbian](#) и [Roma](#))
6. СЗО и UNICEF: Нови корона вирус - како се заштитити? ([Serbian](#) и [Roma](#))
7. СЗО и UNICEF: Како правилно користити маску ([Serbian](#) и [Roma](#))
8. СЗО и UNICEF: Родитељство током COVID-19: Лоше понашање ([Serbian](#) и [Roma](#))
9. UNICEF: Информације о COVID-19 ([Serbian](#))
10. UNICEF: Кључне поруке за адолесценте и младе ([Serbian](#) и [Roma](#))
11. UNICEF: Шта родитељи могу да ураде да припреме дете и себе за могућу хоспитализацију током епидемије COVID-19 ([Serbian](#) и [Roma](#))
12. UNFPA и UNICEF: Корона вирус - Препоруке за труднице и дојиље ([Serbian](#) и [Roma](#))
13. UNICEF: Како се борити против коронавируса ([Serbian](#) и [Roma](#))
14. СЗО и UNICEF: Помоћ деци да се изборе са стресом (фарси, пашту, арапски, енглески)
15. СЗО и UNICEF: Савети за родитељство (арапски, фарси, пашту, енглески) WHO and UNICEF: Parenting tips (Arabic, Farsi, Pashto, English)

ПРИЛОГ 4 - Процене УН-а, завршене и у току⁹⁹

- FAO - Социо-економски утицаји COVID19 у пољопривредно-прехранбеном сектору Србије, процена
- MOP- Covid-19 и свет рада - Србија - Брза процена утицаја на запошљавање и одговора политика, процена [link](#)
- OHCHR и Ipsos Group- Covid-19 и рад у неформалној економији, анкета
- OHCHR и CFD- Утицај Covid-19 на положај и права радника у Србији, анализа
- OHCHR и SIPRU- Анализа социо-економског утицаја Covid-19 на групе ризика у Републици Србији, процена
- UNESCO - Процена социо-економског утицаја COVID-19 на сектор културе у Србији, процена
- UNHCR - Нацрт брзе процене социо-економског утицаја Covid-19 на тражиоце азила и избеглице у Републици Србији, процена
- UNICEF - Искуство младих о учењу на даљину у периоду COVIDa, анкета [link](#)
- UNICEF и МПНТР - Праћење учешћа и процеса учења код ученика из осетљивих група током наставе на даљину, анкета [link](#)
- UNICEF - Истраживање ефеката пандемије Covid-19 на породице са децом у Србији, истраживање [link](#)
- UNICEF - U-Report анкета Утицај Covid-19 на радна места, анкета [link](#)
- UNICEF – U-Report анкета Како ситуација изазвана корона вирусом утиче на младе, анкета [link](#)
- UNICEF и UNFPA U – Report Анкета о сексуалном и репродуктивном здрављу, анкета [link](#)
- UNICEF и МПНТР, Одговор система предшколског васпитања и образовања током COVID-19 ЕПИДЕМИЈЕ, анкета
- UN WOMEN - Утицај COVID-19 пандемије на специјалистичке службе за жртве насиља и преживеле у Србији: Предлог за решавање потреба, подржан од ЕУ, анализа [link](#)
- UN WOMEN и UNFPA – Брза родна процена
- UN DESA - умножено, Симулација утицаја COVID-19 у Србији
- UNESCO - Процена социо-економског утицаја COVID-19 на сектор културе у Србији, процена
- UNHCR - Нацрт брзе процене социо-економског утицаја Covid-19 на тражиоце азила и избеглице у Републици Србији, процена
- UNHCR- Социо-економски утицај Covid-19 на особе у ризику од апатридије у Републици Србији, процена
- UNDRR- Процена стања отпорности на катастрофе: Студије случаја и научене лекције, процена [link](#)
- UNOPS - Ефекти кризе COVID-19, Извештај о Swiss PRO истраживању ефеката кризе COVID-19 у програму AoP, Истраживање
- UNFPA - Старије особе у Републици Србији и пандемија COVID 19 , процена;
- UNDP (са Институтом за јавно здравље 'Батут') - Управљање инфективним отпадом у Србији: Искуство током COVID-19 пандемије (публикација, октобар 2020);
- UNDP (са Европском унијом) - Студија о зеленом опоравку, публикација, новембар 2020;
- UNDP - Мапирање празнина, блокада или препрека за делотворно спровођење постојећих закона, мера и пракси у решавању родно заснованог насиља у систему социјалне заштите, правосуђу и здравству током ванредног стања и кризе изазване COVID-19;

⁹⁹ For more information on assessments and surveys by UN, please contact jasminka.young@un.org

ПРИЛОГ 5

УН СИСТЕМСКЕ НАБАВКЕ МЕДИЦИНСКЕ И НЕМЕДИЦИНСКЕ ОПРЕМЕ И МАТЕРИЈАЛА ЗА ОДГОВОР НА COVID19 У СРБИЈИ (МАРТ-ЈУН 2020)

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система март-јуни 2020.	Набавка лабораторијских комплета за тестирање/ реагенаса	СЗО	244.000	Комплети са PCR тестовима	15-03-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	Немачка (Регионална канцеларија СЗО за Европу)	5.300	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка лабораторијских комплета за тестирање/ реагенаса	СЗО	272.000	6.000 PCR тестова	10-04-20	Београд- Институт Торлак	USAID	6.000	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	СЗО	234.716	200 концентратора кисеоника	10-05-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	USAID	200	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка комплета за екстракцију РНК и потрошног материјала за RT PCR	СЗО	143.284	Пулсни оксиметри за прст	15-05-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	USAID	3.500	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка комплета за екстракцију РНК и потрошног материјала за RT PCR	СЗО	59.300	40 комплета за 10.000 тестова са додатном опремом	07-05-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	Хитни фондови СЗО	40 комплета	
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	СЗО	75.000	Медијске поруке 1. Коришћење маски за смањење ризика, 2. Прање руку 3. Заштита себе и других 4. Безбедни начини припреме хране, 5. Како се понашати на пијацама, 6. Будите безбедни док путујете, Ментално здравље	мај и јун 2020.	СЗО ФБ, интернет страница ИЗЈ Србије, аеродроми, изјаве за штампу, наступи у медијима, мигрантски центри	Корпоративни фондови СЗО	није доступно	

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	UN WOMEN	25.000	Права жена, родна равноправност, РЗН, жене из руралних предела Дизајн и дистрибуција брошура, Друштвени медији и традиционални билтени и сажети за донаторе и партнере, Приче о људском утицају за регионалну интернет страницу UN Women		Медији	очекује се потврда	очекује се потврда	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	UNOPS	2.821.719	Уређаји за надзор, вентилацију и анестезију	25-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ / Норвешка	50	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	UNOPS	1.488.688	Уређаји за вештачку вентилацију (респиратори)	25-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ / Норвешка	70	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	UNOPS	305.000	Заштитне медицинске маске за лице против вируса COVID-19 (стандардни тип) више величина (С,М, Л)	15-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	800.000	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка лабораторијских комплета за тестирање/ реагенаса	UNOPS	1.473.880	Машина за PCR тестове у реалном времену и 2019-пCoV тест	30-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	2 ком и реагенси за 20000 тестова	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	UNOPS	130.000	Стационарни концентратори кисеоника	30-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	100	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	UNOPS	781.334	Монитори за интензивну негу	28-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ, Краљевина Норвешка	100	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка бесконтактнoг термометра	UNOPS	49.500	300 инфрацрвених термометара	15-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	300	Да

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	UNOPS	250.000	Заштитне маске Н95 величина Л - 50.000 величина М - 50.000	30-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	1.000.000	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка камиона монтажне амбуланте контејнера величине 8-10м2	UNOPS	666.471	100 контејнера	30-04-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	100	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка камиона монтажне амбуланте контејнера величине 8-10м2	UNOPS	85.860	Медицински намештај за 100 контејнера	30-05-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	ЕУ	100	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	UNOPS	2.750.000	Заштитна медицинска опрема		очекује се потврда	очекује се потврда	LS	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка лабораторијских комплета за тестирање/ реагенаса	UNOPS	220.000	Машински бројач хематолошких ћелија и тестови		очекује се потврда	очекује се потврда	20	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	UNOPS	550.000	Шприцеви и пумпе за инфузије		очекује се потврда	очекује се потврда	200	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка лабораторијских комплета за тестирање/ реагенаса	UNOPS	500.000	Медицински анализатор гасова крви		очекује се потврда	очекује се потврда	20 анализатора и 15.000 тест картица	Не
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Набавка хигијенских средстава за ромску популацију	UNOPS	54.412	Набавка прехранбених и хигијенских пакета за ромску популацију	05-05-20	Београд, Ниш, Суботица, Ваљево	ЕУ	1.000 пакета	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	УНИЦЕФ:	1.079.984	50 респиратора, медицинских одрасли - деца, са додацима	30-06-20	Београд- Дистрибуција (очекује се потврда)	Прикупљање средстава из приватног сектора	50	Не

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	УНИЦЕФ:	85.620	Концентратор кисеоника (Набавка није завршена) Затражено од Одељења за снабдевање, подлеже даљој потврди количине / цене.	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Прикупљање средстава из приватног сектора	30	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	7.713	Штитник за лице отпоран на маглу, за цело лице, једнокр.	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава из приватног сектора у току)	5.376	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	УНИЦЕФ:	59.861	Хигијенски производи за најугроженије	30-04-20	Србија	Билатерални донатори	8.000 сетова	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка механичких респиратора	УНИЦЕФ:	19.747	Мерачи протока за кисеоник са овлаживачима	30-04-20	Београд	Прикупљање средстава из приватног сектора у току	60	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	652	НЕ заштитна кецеља	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	5.200	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	2.469	НЕ*Рукавице,за тешке радне услове гума/нитрил, L	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	71.900	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	12.579	Заштитни скафандер CatIII тип 6b,XL	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	2.000	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	23.370	Хируршки огртач, нестерилан неткан једнокр. L	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	8.000	Не

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	УНИЦЕФ:	350.000	1 - Комуникација о превенцији уз коришћење УНИЦЕФ интернет странице, Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, U-Report платформе и дигиталних медијских канала. 2 - плаката за рањива насеља (Роми) 3 - ТВ и радио за веће допирање до деце и породица		Друштвени медији, плакати, ТВ и радио	очекује се потврда	очекује се потврда	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	1.504	Заштитни скафандер CatIII тип 6b, L	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	250	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	4.757	Маска, хируршка, тип IIR, са тракама за везивање, једнократне, паковање 5	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	1299	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	8.212	Заштитни скафандер, CatIII тип 6b, M	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Прикупљање средстава из приватног сектора у току	1.299	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	65.040	Хируршки огртач, нестерилан неткан једнокр. XL	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	25.500	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	26.276	Маска, високофилтр, FFP2/N95, без вентила, пак-20	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	450	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	7.321	Маска, хируршка, тип IIR, траке за везивање, једнокр. паковање 50	03-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	1.999	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	49.057	Заштитни скафандер, CatIII тип 6b, XL	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	7.800	Не

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	4.922	Маска, хируршка, тип IIR, траке за везивање, једнокр. паковање 50	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	1.344	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	1.020	Хируршки огртач, нестерилан неткан једнокр., XL	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	400	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	2.618	Маска, високофилтр, FFP2/N95, без вентила, пак-20	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	50	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	23.976	Хируршки огртач, нестерилан неткан једнокр., XL	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	9.400	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	14.086	Маска, високофилтр, FFP2/N95, без вентила, пак-20	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	269	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНИЦЕФ:	28.628	Хируршки огртач, нестерилан неткан једнокр. L	30-04-20	Београд-Дистрибуција (очекује се потврда)	Редовни ресурси УНИЦЕФ-а (прикупљање средстава у току)	9.800	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	УНХЦР	47.305	Гел за дезинфекцију руку 65 мл, за КИРС (особље и азиланти / мигранти)	10-04-20	Централно складиште КИРС у Обреновцу	Ресурси УНХЦР-а	60.000 комада	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	УНХЦР	6.008	Течни сапун за руке 1 литар, за КИРС (азиланти / мигранти)	06-04-20	Централно складиште КИРС у Обреновцу	Ресурси УНХЦР-а	6.500 лит	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка бесконтактнoг термометра	УНХЦР	733	Нема контактнoг термометра, за КИРС (азиланти / мигранти)	27-03-20	Централно складиште КИРС у Обреновцу	УНХЦР	18	Да

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	УНХЦР	862	Празна пластична бочица за допуну, на спреј, 500 мл, за КИРС (особље и азиланти / мигранти)	19-03-20	Централно складиште КИРС у Обреновцу	УНХЦР	1.300	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Остало	УНХЦР	117	Резервоар за воду запремине 1.000 литара за Центар за азил у Бањи Ковиљачи	27-03-20	КИРС Центар за азил у Бањи Ковиљачи	УНХЦР	1	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Остало	УНХЦР	1.695	Мобилни телефони, за КИРС	31-03-20	КИРС центри за азил и прихват	УНХЦР	10	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Подршка школској комуникацији	УНХЦР	6.180	Софтвер за домове за децу без пратње или одвојену од родитеља (UASC)	31-03-20	Домови за UASC	УНХЦР	12 сетова	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Остало	УНХЦР	8.242	Услуге чишћења, месечно, за прихватни центар у Прешеву	30-03-20	Прихватни центар КИРС у Прешеву	УНХЦР	2 месеца од 30. марта	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	УНХЦР	678	Хигијенска средства, 2 месеца, за домове за UASC: JRS и Лозница	13-04-20	Домови UASC у Лозници и JRS у Београду	УНХЦР	610 комада	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка хигијенских средстава за ромску популацију	УНХЦР	6.586	Храна и хигијенска средства за 230 ромских ИРЛ породица у Београду	09-04-20	Београд, 9 ромских насеља	УНХЦР	230 пакета	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНХЦР	12.008	Латекс рукавице и заштитне маске за особље КИРС	13-04-20	Централно складиште КИРС у Обреновцу	УНХЦР	12.000 пари рукавица, 16.000 маске	Делимично
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	УНХЦР	1.726	Заштитне маске, латекс рукавице и етанол за особље МРЗБСП које ради са децом	09-04-20	16 социјалних установа за заштиту деце у 14 градова	УНХЦР	2.300 маске, 1.150 пари рукавица, 60 литара етанола	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Остало	УНХЦР	5.065	Ћебад за прихватне центре у Прешеву и Миратовцу	01-04-20	Прихватни центри у Прешеву и Миратовцу	УНХЦР	1.010	Да

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Остало	УНХЦР	7.660	Ћебад и вреће за спавање за Прихватни центар у Моровићу	03-04-20	Прихватни центар у Моровићу	УНХЦР	510 ћебади и 512 врећа за спавање	Да
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	УНХЦР	20.000	Медијске поруке о заштити, приступу правима, укључујући поступак и услуге тражења азила.		FB, Twitter, интернет страница УНХЦР Србија	очекује се потврда	очекује се потврда	
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	UNFPA	15.000	Опште информације о РЗН, SRHR током пандемије, информације за труднице, старије људе, омладину, кампање на друштвеним медијима против COVIDa, Тата у карантину кампања друштвених медија за промоцију позитивних родних норми током изолације		FB, Twitter, Youtube, интернет страница УНХЦР Србија	UNFPA	очекује се потврда	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Трошкови превоза (карго летови)	UNDP	7.500.000	Ваздушна подршка 15 летова из Кине и Индије	31-05-20	Београд	ЕУ	15 летова	Да
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	UNDP	20.000	Поруке о реаговању у ванредним ситуацијама; Изградња социјалног капитала; Дигитална / технолошка решења; Рањиве групе (Роми, старији); VaW преко Instagram, FB, Twitter, UNDP интернет странице, традиционалних медија		Instagram, FB, Twitter, UNDP интернет страница, традиционални медији	очекује се потврда	очекује се потврда	
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	Нема агенције ATM	50.000	Очекује се потврда- Маркетиншка агенција да изради заједнички пакет комуникационих материјала.		Медији	очекује се потврда	очекује се потврда	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка лабораторијских комплета за тестирање/ реагенаса	Нема агенције ATM	73.000	Стандардни сетови RT-PCR опреме (ланчана реакција полимераза у реалном времену), потрошни материјал, прајмери и сонде за 2000 тестова	07-05-20	Институт ТОРЛАК	IAEA	200 тестова	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	IOM	140.000	Шатори великих димензија који могу да приме до 140 људи, како би се ублажио притисак на постојеће смештајне капацитете	15-04-20	Кикинда, Сомбор, Принциповац, Обреновац	ЕУ	4	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	IOM	155.000	Кревети на спрат за шаторе, укључујући душеке	20-04-20	Сомбор, Обреновац, Принциповац, Кикинда	ЕУ	560	

Стуб	Активност	Агенција која учествује	Буџет (\$)	Опис активности	Време испоруке	Локација	Донатор	Количина	Завршено
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	IOM	32.500	Постељина, ћебад и јастуци за кревете на спрат	20-04-20	Обреновац, Принциповац, Сомбор, Кикинда	EY	560	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	IOM	200.000	Непрехрамбени производи (NFIs) (одећа, сетови за личну хигијену за мигранте)	05-03-20	треба да се утврди	EY	6.000	
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	IOM	96.000	Набавка средстава за хигијену (средства за дезинфекцију руку, течни сапун, хигијенске рукавице за једнократну употребу, маске)	20-04-20	треба да се утврди	EY		
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка средстава за дезинфекцију	UNDP	48.000	средства за дезинфекцију, посуде за храну	01-09-20	Београд	Норвешка	100	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка возила	UNDP	50.000	возила	02-09-20	Београд	Норвешка	2	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка абулантних возила	UNDP	771.232	амбулантна возила	03-10-20	треба да се утврди	EY	12	Не
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Заштитна опрема	UNDP	243.750	инкапсулирана одела	01-10-20	треба да се утврди	EY	75	Не
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Развој / пропагирање прилагођене комуникације	UNDP	1.389	Дизајн, штампање и дистрибуција информативног материјала о инфективном отпаду у ромским насељима	01-05-20	Србија	UNDP	100	Да
Стуб 3: Јачање одговора националног здравственог система	Набавка личне заштитне опреме	UNDP	5.409	заштитне маске за Роме	01-05-20	Србија	UNDP	100	Да
Стуб 2: Комуникација о ризику и ангажовање заједнице	Набавка хигијенских средстава за старију популацију	UNFPA	37.000	Набавка хигијенских производа за 4430 најугроженијих старијих особа у 31 општини у Србији	30-05-20	31 општина у Србији	UNFPA	4.430 пакета	Делимично

УКУПНО**24.622.721**